

MARIJA MATIOS

SLATKA DARICA

MARIJA MATIOS
SLATKA DARICA

Najbolja knjiga u zadnjih 15 godina koja je utjecala na ukrajinski svijet

*Nacionalna nagrada Ukrajine
Taras Ševčenko za 2005.*

*Pobjednik natječaja
Najčitanija knjiga 2007.*

Hrvatsko-ukrajinsko društvo

Udruga hrvatskih ukrajinista
Knjižnica *Ucrainiana croatica*

Knjiga 8

Urednik: dr. Jevgenij Paščenko

Nakladnik: Hrvatsko-ukrajinsko društvo

Urednik: mr. sc. Miroslav Kirinčić

Za nakladnika: Božidar Markuš

Uz učešće Andreja Pavlešena

Likovna oprema, grafička i računalna obrada: Aleksandar Paščenko

Lektura i korektura: Renata Budak Lovrić i Dijana Dill

Tisak: Birotisak

Godina i mjesec objavljivanja: 2011, prosinac

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod zapisom

ISBN:

MARIJA MATIOS

SLATKA DARICA

DRAMA U TRI ŽIVOTA

S ukrajinskog prevela
Dijana Dill

Uvod
Jevgenij Paščenko

Zagreb
2011.

Marija Matios ili duhovna snaga ukrajinske žene

Ukrajinu i njen književni razvoj netko je jednom usporedio sa stablom hrasta koje bude neumitno posječeno, ali se isto tako nezaustavljivo preporađa, pušta nove grane. Suvremena ukrajinska književnost predstavlja strmi rast razgranatog stabla koje koristi snagu dubokog povijesnog korijena i slobodu razvoja. Ta dinamika je i jedna od posljedica trajnog zaustavljanja, kočenja, ukalupljivanja u korzet dogmi u kojima je bila stisnuta ukrajinska književna riječ od tridesetih godina minuloga stoljeća. Već od 1980-ih godina i nadalje, poslije određene šutnje nastale u grohotu rušenja stupova dogmatizma, ukrajinska književnost banula je na sve strane u nespontanosti rasta.

Doba rušenja totalitarizma i razdoblje posttotalitarizma izraženo je šarolikošću razvoja, koje se postupno uobličavalo u neku vrstu ukrajinskog postmodernizma. To razdoblje dinamično se razvija i danas, na početku drugog desetljeća 21. stoljeća. Jedna od tema je osmišljavanje prošlosti u kojoj je tuđinska intervencija izvana u ukrajinsku sredinu unosila zlo. Ukrajinski umjetnik koristi razdoblje slobode da progovori o traumama nacije. Međutim, suvremeni trenutak kao da je obilježenom i novim predosjećajima ponavljanja zla, kada iz obližnjega susjedstva koje je tu snagu ukrajinskog izražaja bilo primorano trpjeti skoro dva desetljeća, kao da se spremaju usmjerenja na neokolonijalni režim...

U nizu novih imena koja su se pojavila na plodnom tlu ukrajinske slobode stvaralaštva, Marija Matios je nezaobilazna osobitost. Ušla je u literaturu snažno, s izraženim karakterom, stilom i svime onime što govori o izričitoj stvaralačkoj individualnosti. Njen je dolazak bio uvjetovan već prethodnim razdobljem stagnacije u kojem se pripremala nova ukrajinska stvaralačka generacija. I oni, novi umjetnici došli su potvrđujući predočenu zakonitost neuništivosti obvezatnoga prepорода ukrajinske duhovne kulture. Pripadajući određenim osobinama pisaca postmodernizma čije se formiranje vršilo u uvjetima otpora režimu, u težnji prema slobodi, Marija Matios je razvijala u sebi svoju stvaralačku osebnost koja se izražava u svakom novom djelu. Kao spisateljica, oblikovala se u uvjetima rigidnog režima gdje je proganjanje ukrajinstva obuhvaćalo sve moguće forme tog ukrajinstva, uništavanog s neviđenim cinizmom kolonizatora. I zato, posve logično, ona između ostalog govori o dobu zla u ukrajinskoj povijesnoj sudbi, zloj kobi koja je pratila ukrajinsku duhovnost skoro cijelo minulo stoljeće.

Rođena u zapadnoj Ukrajini pjesnikinja, a počela je poezijom, već je regionalnošću nosila u sebi urekнутost na progonstvo i otpor. Marija Matios je iz Bukovyne, slikovite regije ukrajinskih Karpata, koja na jugozapadu graniči s

Rumunjskom. Te šumske planine predstavljaju prastare ukrajinske etničke zemlje na kojima se spominju i ljetopisna plemena Bijelih Hrvata. S padom 1240.-1241. ukrajinske srednjovjekovne državnosti sa središtem u Kijevu, pod kojim je prebivala i Bukovyna, ta regija je u daljnjim stoljećima potpadala pod različite susjedne vladavine, ali je i sudjelovala u obnavljanju ukrajinske državnosti. Upravo tamo, pod Hotynom je 1621. bila čuvena bitka u kojoj su ukrajinski kozaci pozvani poljskim kraljem odigrali odlučujuću ulogu u slomu Osmanlija, što je odjeknulo i u Gundulićevom spjevu. U neku ruku, srodnost povijesne sudbine tih ukrajinskih zemalja s hrvatskim izrazila se ne samo u rubnosti položaja između kršćanskog i Osmanlijskog carstva, već i u uključenosti zapadne Ukrajine od 18. st. u Austrijsku Monarhiju. Potonja je donosila obvezatnu germanizaciju te je njemački jezik u 19. st. bio u istom značaju kao i u Hrvatskoj.

S porazom Austrijske i Ruske Monarhije i proglasom 1917. ukrajinske neovisnosti Bukovyna se vraća matičnom ukrajinskom prostoru, pripadnost kojem je prožimala stvaralaštvo ukrajinskih intelektualaca iz tog kraja. Međutim, od 1919. regija potpada pod rumunjsku vlast koja je otpočela s iskorjenjivanjem ukrajinske nacionalne svijesti, što je potrajalo sve do 1940. Iza toga zapadna Ukrajina, odnosno Bukovyna potpada pod rusko-sovjetski režim, ne manje nemilosrdan glede iskorjenjivanja ukrajinske nacionalne svijesti. U razdoblju Drugoga svjetskoga rata rumunjski okupatori ponovno su se vratili na te ukrajinske zemlje, provodeći antiukrajinsku politiku, zatim su potisnuti Sovjetima koji su sa završetkom rata nastavili sličnu politiku antiukrajinizma, uz sovjetsko normiranje društvenog života. Mnogi Bukovynci su represirani, slično rusko-sovjetskoj politici na svim ukrajinskim zemljama.

Bez obzira na tešku sudbinu ukrajinskog čovjeka u tim regijama, on je čuvao nacionalnu osebnost, bogat etnički kolorit koji je uobličavalo prastaro stanovništvo Bukovyne imenovano *Guculy*. Naziv *gucul*, *hucul* povezuju s različitim izvorima, uključujući doduše i stare Hrvate koji se spominju u tim karpatskim regijama. Ime *Gucul* je staroga podrijetla i, kako se pretpostavlja, u jednom od tumačenja je povezano sa stočarskom tradicijom karpatskoga stanovništva, koje je u različitim migracijskim procesima poprimalo iranogovornu komponentu od koje je možda i nastalo ime. Osobitosti etnografske kulture, antropologije, govora i druge crte pružaju različitu građu za usporedbu s hrvatskom kulturom što još uvijek očekuje svog istraživača.

Marija Matios je odrastala u okružju bogate pučke kulture i teških traumi neprekidnih represiranja pučanstva. Sovjetski režim nije mimoišao ni njezin rod iz kojeg su neki završili u logorima – već zato što su pripadali ukrajinskom korijenu ili su

mogli simpatizirati ukrajinske ustaničke snage («šumska braća») koji su sve do 1950-ih po planinama pružali otpor ruskom i lokalnom sovjetizmu. Represirani narod, ljudska svijest u uvjetima progonstva postat će temom stvaralačkog razmišljanja koje se temelji na dramatičnoj sudbini njenoga roda – Gucula iz Bukovyne. Spisateljica to razmišljanje prenosi na cijelu naciju, a zatim i uopće na ljudsku jedinku, najprije na sudbinu žene kao progonjene, ponižavane osobe.

Ukrajinsko rodoljublje s obaveznim osjećanjem pravde za sudbinu nacije, prikazivanje zla učinjenog tuđincima prema narodu je nezaobilazan dio njenog svjetonazora. Počela je pisati 1970-ih, u doba beskrajnoga cinizma sovjetskih službi u uništenju ukrajinskog preporoda iz prethodnih šezdesetih. Jednim od zločina bilo je ubojstvo popularnog ukrajinskog pjevača Volodymyra Ivasjuka, pronađenog obješenog u šumici pod Lavovom. Prema sjećanjima Marije, tada studentice ukrajinstike na sveučilištu Černivci u Bukovyni, to je potreslo njenu svijest, probudilo poriv da govori istinu o Ukrajini, što je dapače bilo sprječavano režimom. Osim toga, bila je to i pobuna protiv stagnacije u tadašnjoj sorealističkoj ukrajinskoj književnosti. *Sve su moje knjige – pobuna, izazov onome što predlaže čitatelju ukrajinska književnost*, priznaje ona. Želja da uobličí sve ono što je nosila godinama u duši, izrazila se u velikom opusu niza pjesničkih zbirki, proze.

Danas je Marija Matios jedna od najpopularnijih spisateljica u Ukrajini, prevedena u svijetu. U isto vrijeme – jedna od najplodnijih suvremenih spisateljica Ukrajine i u toj dinamici možda odjekuje i predosjećaj mogućih novih intervencija. Iz obližnjega susjedstva, kao i u neposredno u ukrajinskoj sredini, prepunoj kolonama antiukrajinista kao da se osluškuje oštrenje sjekira nekih novih drvosječa koji kao da se spremaju prema novim sjećama tog ukrajinskog hrasta...

Roman Marije Matios *Slatka Darica (Solodka Darus'a)* jedan je od izražaja njenoga protustajanja zlu. Djelo je bilo prihvaćeno u širokim čitateljskim krugovima, zatim je dobilo visoka državna priznanja. Već po izlasku 2004. roman je proglašen knjigom godine, naredne godine je autorica dobila višu nacionalnu nagradu za književnost – *Taras Ševčenko*. Nižu se nagrade i priznanja za druga djela dok spomenuti roman doživljava mnogobrojna izdanja i prijevode u inozemstvu. Zanimanje za to djelo u različitim strukturama društva može se tumačiti i osobitošću pisma spisateljice, polisemantikom ideje, likova, simbola. Marija Matios je zamislila kroz sudbinu jedne žene prikazati povijest svojega roda, kroz njega – sudbinu rodne Bukovyne, nacije, ali i žene kao osobnosti u uvjetima represija. U središtu lika Darice je čovjek s njegovom svjetskom dramom, priznaje autorica. Međutim, da bismo shvatili dubinu te općeljudske drame, moramo očitati konkretan povijesni kontekst.

Kao što je već naglašavano, slikovita Bukovyna bila je regijom sudara različitih etno-političkih snaga, interesa, što se pronosilo nad sudbinama ukrajinskog pučanstva. Kroz njega, ovdje kroz sudbinu jedne seoske djevojčice prelomile su se strašne ljudske drame koje su odjeknule u nekoliko generacija i kulminaciju čega simbolizira glavna heroina romana. Matios predočava život nekoliko generacija, uzajamno povezanih kao drama tri života. Pojam drame ovdje ima značaj i scenski i egzistencijalni – originalni ukrajinski podnaslov djela *drama na try žytt'a* podrazumijeva tu dvojnost: dramsko djelo u tri čina i drama koja pada na tri života.

Roman uvodi u nedovoljno poznata širokoj publici razdoblja prošloga stoljeća, dosta dramatičnog u sudbini ukrajinskog čovjeka i Bukovyne. Vremenski prostor obuhvaća razdoblje od predratnih 1930-ih godina do 1970-ih. Međutim, razvoj događaja pratimo iz različitih vremenskih perspektiva. Prvi dio – drama suvremenosti – predstavlja seosku ženu u njenom svijetu koji je ispunjen svijješću dalekom od stvarnosti. To bi bilo vrijeme sedamdesetih godina minulog stoljeća. Drama druga odvodi nekoliko decenija unazad, opet u razdoblje rigidne sovjetske stvarnosti. Treći čin drame predstavlja vrijeme uoči Drugog svjetskog rata i neposredno poslije – od tridesetih do pedesetih godina. Ispočetka mi vidimo ženu koja živi u svome svijetu kao isključenom iz stvarnosti, opterećenu nekom traumom. Zatim saznajemo o njenoj prošlosti nekoliko decenija prije kada se pokušavala otrgnuti od strašne traume djetinjstva, u nadi da će ostvariti svoj osobni život. U trećem djelu vidimo korijene njene tragedije koja je potresla dušu djeteta i dovela do dubokog otuđenja od stvarnosti. Ljudi se prema njoj ponašaju dobronamjerno i naziv *slatka* bi značio blažena, dobroćudna.

Povijesni kontekst ocrtava ukrajinsku Bukovynu od 1930-ih godina kada je ta regija bila pod Rumunjima. To je razdoblje suživota ukrajinskog i rumunjskog pučanstva i ono nije obilježeno nekim konfrontiranjima, svjedoči autorica. Dalje se prikazuje kraj tridesetih, uoči Drugoga svjetskoga rata kada su se Rumunji povukli s tih prostora i došli su Sovjeti. U Drugom svjetskom ratu ukrajinski su rodoljubi, posebice u Galiciji, očekivali da će pronaći podršku svojim težnjama oslobođenja od sovjetskog režima, što nije naišlo na razumijevanje od strane nacista koji su po ukrajinskom pitanju bili srodni sličnom totalitarnom režimu – sovjetskom. Poslije rata ukrajinski ustanici su nastavljali otpor Sovjetima koji je bio žestoko ugušen sovjetskim represivnim snagama. Nadalje, sovjetski režim izražavao se u svome nehumanom stavu prema ljudskoj jedinki. Taj povijesni okvir je ocrtan vrlo suzdržano, u nekoliko poteza i podrazumijeva njegovo poznavanje od strane čitatelja. S druge strane, tradicija šutnje prema prošlosti ispunjenoj dramama, žestokim učincima koji su prikazani u romanu, kao da odjekuje u romanu dubokom šutnjom glavnoga lika.

Darica šuti i ta šutnja nije samo zaštita – to je otuđenje, neprihvatanje stvarnosti. Njena šutnja oslikana je na zvučnome tlu govornosti običnih seoskih kumica čija pričljivost još više naglašava dubinu, mnogoznačnost šutnje glavne heroine djela.

U označenom povijesnom, etničkom, ideološkom okviru očitava se drama koja je prožela tu običnu ukrajinsku obitelj. Vidimo ljudske pokušaje da se izgradi, sačuva vlastiti intimni svijet mira i ljubavi, što je pregaženo žestokim upadanjima tuđinaca s njihovim režimima koji su nosili u sebi antiukrajinizam i antiljudskost. Takve su težnje izgradnje ljudske sreće prikazane kroz sudbu Daričinih roditelja. Njihova je sreća uništena žestokošću intervenata od kojih je Daričina majka silovana, pregažena i ponižena. Pokušaji obnavljanja obiteljske sreće doživljavaju nov, još strašniji udarac. Prikrivajući zločin okupator uništava svjedokinju – žrtva silovanja je obješena. Tragedija srozava dušu djeteta i scena zagrljaja djevojčicom obješene majke je jedna od najpotresnijih u suvremenoj ukrajinskoj književnosti. Dijete odrasta neko vrijeme uz oca i obiteljska povezanost u njenoj svijesti ne prekida se sviješću o tati kojem ritualno ide svake godine u posjet njegovoj «kući». To je groblje i grob u kojem živi njen otac i glede kojega dječja svijest ne dopušta pomisli da ga nema – on je u toj kućici. On živi – i kćer kojoj više nije potrebna normalna svijest – živi u ritualnosti vjere koju je sama sebi stvorila, da je njen otac tu negdje te mu ona brižljivo donosi omiljeno jelo – u njegovu kućicu-grob. Ta drama se nastavlja novim udarcem kada žena kao da prebiva na rubu pokušaja izlaska iz svojeg odricanja od života. Pojavljuje se Ivan koji je negdje njoj srodan u neprihvatanju života gdje hara nepravda. Ivan je otvoren, nije zatvoren kao Darica. On je pobunjenik. Upravo takav on nije potreban u tom selu sovjetskoga režima predstavljenog kolhozom, odnosno rusko-sovjetskim aparatom represije na ukrajinskom selu. I žena upravo tada, u kritičnom trenutku moguće obične ljudske sreće progovori. Međutim, progovori samo da oslobodi njega i sebe od novih progonstava od strane društvenih ustanova, u ovome slučaju lokalne sovjetske administracije.

Prikazana iz takve povijesne perspektive u prvom dijelu u kojem je predodčen lik žene u neposredno «naše», svakidašnje doba, sudbina te žene još je više bezizlazna i tragična svojom ureknutošću na patnju. Čitatelj saznaje podrijetlo njene tragedije koja vuče korijene još iz sudbine roditelja i svi su oni zajedno postali žrtvom intervencije tuđega režima, ovdje konkretnog – rusko-sovjetskog. Potonji je žestoko upao i u njihovu sudbu ali i osakaćivao sve uokolo – svijest ukrajinskih sluga režima koji odavno uništavaju mladi par uhvaćen u šumi gdje su se skrivali ustanici. Taj aparat istjeruje neobičnog pobunjenika Ivana koji je u svome lutanju, isto kao i Darica zakoračio na stazu obične ljudske sreće iz koje je protjeran.

Šutnja Darice nije samo posljedica udara po dječjoj svijesti suočene s ubojstvom majke, već i svjesna šutnja, neželja govoriti sa svijetom u kojem caruje zlo. Zato autorica stvara lik Darice kao blažene žene koja živi u svom osobnom svijetu, prebivajući duhovno, moralno iznad društva u kojem prebiva tek fizički. Svijet nju prihvaća onako kako je sebe predočila – nepripadajuću tome društvu koje nju iz milja zove slatka u smislu bezazlena. Međutim, autorica predstavlja ženu ne samo kao žrtvu totalitarnoga režima, koji je svjesno ocrtan tek u konturama. Matios govori cjelovito o ženi kao objektu represija. U isto vrijeme predočava se unutarnja snaga žene, njen otpor zlu koje je pobjeđivano upravo dobrotom te žene koja se ne prožima zlom. Naglašen je univerzalni značaj glavnog lika, ta žena je izraz neslomljivosti zbog snage unutarnjeg otpora.

Marija Matios kao predstavnica suvremenoga društva ne smatra sebe predstavnicom feminizma. Iza nje stoji vrlo jaka ukrajinska književna tradicija s kojom je ona povezana i kao filolog, i kao predstavnik regije, cjelovito ukrajinske književnosti. Proučavajući vlastiti rod, ona je pronašla povezanost s jednim od prvih pisaca ukrajinskog preporoda u Bukovyni - Jurijem Fed'kovyčem (1834.-1888.) koji je opjevao zavičaj, stvorivši lik ponosnog i neslomljivog Gucula. Tu je i zemljakinja Oljga Kobyljans'ka (1863.-1942.) koja je u doba ukrajinske moderne snažnim stvaralačkim potezom srušila mit o zemlji kao svetinji i pokazala kobnu snagu zemlje – za one koji se guše u pohlepi da njome vladaju. Nema sumnje da je tu i vrhunac ukrajinske secesije – Les'a Ukrajinka (1871.-1913.) koja je usprkos žestokoj bolesti, stvorila pjesnička djela kao prkos i nacionalnom provincijalizmu, i imperijskom zlu, dok je lik žene kod nje predočavan kao izraz snage i neslomljivosti duha. U tematskom smislu Matios je bliska Ivanu Franku (1856.-1916.) koji je poslije Ševčenka nastupao kao Mojsije ukrajinskog naroda, znao je pokazati snagu zla i oslikati čovjeka ukradene sreće, kako se imenuje jedna od njegovih drama, i što osluškujemo kod Matios. U stilskom izražaju spisateljici je blizak Vasyľ Stefanyk (1871.-1936.) - najjači predstavnik ukrajinskog ekspresionizma.

Imajući iza sebe bogatu književnu tradiciju Marija Matios je zakoračila u nove stilske prostore dostojno predstavljajući modernu ukrajinsku književnost.

Prijevodom ove knjige nastavlja se i tradicija upoznavanja hrvatske javnosti s ukrajinskom književnom baštinom. Linija hrvatske ukrajiniane započinje s Jurajem Križanićem koji još u Rimu fasciniran Rutenima piše svoju *Dumu na hrvatski*. Hrvatsko je društvo prepoznavalo Ukrajinu kroz njene najznačajnije predstavnike – od Tarasa Ševčenka kojeg je po prvi puta predstavio August Šenoa, preko doživljavanja Gogolja kao Ukrajinca, pisca slikovitih ukrajinskih pripovijetki, do predstavnika realizma – Marka Vovčoka, Jurija Fed'kovyča.

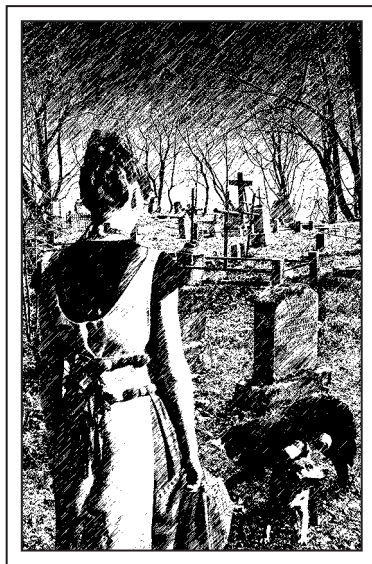
U tom upoznavanju hrvatska i ukrajinska književnosti doba moderne su nažalost najmanje uzajamno poznati mada su idejno, stilski vrlo bliski. Međutim, već narednih 20-ih i 30-ih godina minuloga stoljeća hrvatska ukrajinistika postupno doživljava uspon. Upravo u razdobljima snažnih težnji Ukrajine prema neovisnosti hrvatska kulturna javnost odaziva se s većim zanimanjem za ukrajinsku književnost. Hrvatski su intelektualci udruženi s hrvatskim Ukrajinčima donosili kroz prevođenje nove spoznaje. U tu legiju plemenite solidarnosti s ukrajinskom kulturom spada Stanko Gašparović s njegovim prijevodima Stefanyka, Samčuka, studijama o Ševčenku objavljenim 1940-ih. Nov bogat doprinos hrvatskoj ukrajinici dali su istaknuti slavisti Aleksandar Flaker i Antica Menac, posebice 1970.-80. godina, dok od 90-ih počinje novi val uzajamnoga upoznavanja u kojom je izričit doprinos u pripremi hrvatskih ukrajinista, prevoditelja dala suvremena zagrebačka ukrajinistika organizirana i vođena profesorima Milenkom Popovićem i Raisom Trostinskom. I nadalje se nastavlja tradicija udruživanja hrvatskih intelektualaca i hrvatskih Ukrajinaca rezultatom čega je postupno formiranje hrvatske ukrajinice, od klasike do književnosti najnovijeg razdoblja što ilustrira i ova knjiga.

Mlada prevoditeljica, diplomirana ukrajinistica i kroatistica Dijana Dill u svome je prevodilačkom radu bila suočena s nemalim poteškoćama u težnji da dočara kolorit Bukovyne, prati stilistiku jezika obilato ispunjenog dijalektizmima. Međutim, u cjelini je predočen duhovni svijet ove knjige koja je svojim sadržajem bliska i hrvatskoj povijesnoj i kulturnoj tradiciji.

Jevgenij Paščenko

DARICA

DRAMA SVAKODNEVNA

– *Marijo, kod koga ste brali ruže da su tako vesele i predivne? – pita Vas'uta preko ograde susjedu. – Ja nad svojim samo što nisam stražarila, a svejedno ih je neka boleština pokosila. Stisnule se ko' puževi, i to je to. Jesam li ih dala u loše ruke ili ih je Varvara noću čupala, ne mogu Vam Marijo reći koji je to vrug. Sam Bog zna što se s mojim cvijećem dogodilo. Propalo je, i to je to. A taj je korov ni za što. Ja volim kad su cvjetovi veliki i prekrasni, a ne sitnički – baca stručak lijepih kata na put.*

– *Pljujem na takvo čuđenje! Svi se pitaju gdje sam ih nabavila, pa gdje... Još mi budu mi zacoprani urod – ne odižući se od lijehe odgovara Marija, kao da se ljuti. – Meni ih je slatka Darica dala. I ljiljane, i tu ružu. Sama je proljetos donijela.*

– *Prije nego što joj je opet postalo loše?*

– *Ma ne, već nakon toga. Ona je sirota nosila iskopano korijenje po selu ko dijete, zagrnila ga je u deku kojom se sama pokriva, stisnula na grudi pa ga grije, a donijela i odmotava – dakle točno, kažem ti, ko dijete. Reći ću vam, Vas'utice, tako me je onda srce zaboljelo, da sam se predomislila svađati sa svojim Slavkom, a on je gotovo pa i bogalj... vrug ga odnio još u mojoj utrobi, kako mi krade dane s tom gorilkom¹, kad bi izgorio, daj Bože...*

Nek moj jezik osipaju čirevi koju sam bedastoću rekla!

...A SLATKA Darica sjedi u cvijetnjaku među lijepim katama, na tri koraka od Marije i Vasylyne, zapliće-raspliće davno prorijeđenu sivu kosu, sluša nezloban razgovor o sebi, i samo se tiho smješka.

One, njene susjede, ipak nemaju soli u glavi, a Boga u srcu, jer misle da je ona glupa. A Darica nije glupa – ona je slatka.

No pa i što ako je korijenje ruža zamotala u deku? To je bilo upravo tada kada se spustio snijeg, a mrazovi još nisu bili popustili. Darica je dijelila po selu cvijeće jer ga je tako mnogo bila ujesen iskopala, čak više nego što je bilo krumpira u podrumu. I tako ga je ponijela po kućama oko kojih nikada nije cvalo cvijeće. Zar bi bila nosila *golo* korijenje u takvu studen? Vas'uta iz nekog razloga ne nosi svoga unuka u voćnjak samo u hlačama, nego ga odmah zamata u biljac, a tek tada uzima na ruke i njiše kroz selo. Pa i dijete je isto kao i živi cvijet.

Darica sjedi na toploj, još skoro ljetnoj zemlji, gladi vesele glavice lijepih kata, razbarušuje dlanom predivne kovrče, govori im, priča što hoće, smije se – i što je pak tu tako glupo?

1 horilka - ukrajinsko žestoko alkoholno piće, sinonim za ukrajinsku votku ili domaću ukrajinsku rakiju (op. prev.)

Zašto je ona glupa, kad ona sve *razumije*, zna što se kako naziva, koji je danas dan, koliko je jabuka rodilo u Marijinom voćnjaku, koliko se od Božića do Božića rodilo ljudi u selu, a koliko je umrlo!? U seoskom vijeću tim povodom gledaju u knjigu, a Darica sve drži u svojoj glavi. S pilićima ona govori bolje nego s ljudima. Drveće je razumije, psi je ne diraju, a ljudi – ne. Ne mogu ljudi ostaviti Daricu samu sa sobom.

Ali s ljudima ona ne želi pričati, jer tada joj oni mogu *dati slatkiš*.

I zašto o tome misliti ako se nema o čemu. Ljudi u selu ponekad se ponašaju tako, da se čak i Darica hvata za glavu, ali glupima ih iz nekog razloga nitko ne naziva, a o njoj, koja govori sa stablima i cvijećem, i živi si kako želi, iako nikome ne radi nažao, misle kao o *glupoj*.

A ako ona ipak jest glupa, iako nije primjetan bogalj?

... Fed'o je bio osedlao svoga ovna i povezao je na njemu sina do škole, i nitko nije rekao, da je Fed'o glup, iako se od tada za njegovog sina i prilijepio nadimak "ovan".

A Stepan je stigao iz grada na crkveni praznik pa je donio sa sobom sjajnu okruglu maticu vrlo velikog promjera. Oko kluba su mladići igrali *igru izazova*, i tad ih je Stepan izazvao da će za bocu piva stavi željeznu maticu na svog *glupana* i za pola sata ga skinuti, i da *glupanu* neće biti ništa. A *glupan* iz Stepanovih hlača nije poslušao, nabubrio je, umalo da nije popucao u rezbarenju s maticom. Tako da je Dmytro, plinovarioc raspilio maticu na Stepanovoj sramoti nekakvom pilicom. Ali tako dugo, da su mu se samom ruke tresle, da ne bi ranio Stepanovo gospodstvo jer se taj trebao uskoro ženiti. Nasmijali su se u selu, zabrinuli se, ali zaboravili su Stepana nazvati glupim.

Oni u selu misle da Darica ne razumije da oni njoj kažu *slatka* kako joj ne bi rekli *glupa*.

Marijin sin Slavko jednom se tako napio da je iz staje iznio odojka, probo ga trinaest puta nožem u grudi, bacio u baru pokraj kuće i zabranio ukućanima da se približe vodi. - Nek' pliva gad prokleti! – kričao je pijani Slavko po cijeloj okolini. – A ko ne napravi kak sam rekao, sam bude u jezeru žabe lovio! “ Dva dana plivalo je prase u vodi, a ljeto je postajalo žarko, krenuo je smrad, a nitko od Slavkovih ukućana nije se smilovao nad umrtvljenom dušicom bojeći se pijanog ćudljivog karaktera gospodara.

A Darica je promatrala kad se sva čeljad iz Marijinog dvorišta razbježala tko kuda, uzela vile, pronašla u Slavkovojoj staji novu omču za krave, donijela s rijeke

kamen, odnijela vilama prase do obale, opasala oko njega kamen, udarila – nevino ubijeno samo je do dna zapljusnulo.

Navečer je Slavko izletio na dvorište i rikao, poput bika, kroz plot iskesivši gnjile zube prema Darici.

– Glupa!! Glupa, a *bombona* ne želiš? Evo ti *bombona!* Evo *bombona!* – i bacio je šaku žutike pred sama kućna vrata.

Bilo bi ljepše da nije podsjećao na *bombne*. U selu nitko pametan ne podsjeća i ne daje Darici slatkiše: znaju da nju od *slatkoga* boli glava i da joj se povraća.

Tako jako, da ujutro ne ostaje ni slamčica života. I mora tada otići na tjedan dana kako bi se vratila s onoga svijeta.

Tako je bilo i poslije Slavkovih riječi.

Darica nije dva dana izlazila iz kuće – tako ju je boljela glava da nije mogla gledati čak ni u strop, samo se obvezivala maramama, pokrivala jastukom i okretala se prema zidu. Nije jela, nije pila, nije ustajala radi nužde – samo je čekala kada će puknuti željezni obruči koji su joj stisnuli glavu kao da je žele skroz raskomadati.

Marija je nekoliko puta zavirila do Darice. Šutke je stavljala na stol politrenku mlijeka, tada je odmatala Daričinu glavu i mastila je jazavčevom mašću. Na vrh je stavljala kupusov listić, a na listić snop vune i iznova povezivala bijelom maramom.

Darica, uvela, sasvim bez snage, smanjena, poput djetesca, davala je šutke sebe obrtati, a zatim je sjedala, držeći glavu među koljenima, dok joj je Marija hladnim rukama mastila tjeme. Nije imala snage reći ni riječce. Glavu joj je zanosilo nekuda tako daleko, da ju je ona što dulje držala objema rukama kao da se branila od lopova. Kad bi taj lopov bio tako dobar i pozvao nekog mesara, čak i ako je to Semen koji kolje ljudima svinje, a kada bi Semen izrezao bol iz Daričine glave, tada bi bila sretna, i možda bi na koncu progovorila.

Ali lopov nije na vidiku, samo bode oštri neizdrživi nož ispod tjemena, i Darica bi od očaja već iste minute dala glavu na rezanje. Nema ona snage da trpi tu beskonačnu bol. Nema snage čak niti slušati kako Marija tiho plače za stolom i šmrče nosom. Kad bi otišla do svoga Slavka ili do koga hoće, samo da je ne muči jecajima. Marijini jecaji podsjećaju na udarce čekića u ciganovoj kovačnici. I Darica se sve utiskuje u zid želeći samo tišinu i spokoj.

Tako je bilo svaki put kada bi je obarala bol. Marija bi malo poplakavši i progundavši u bradu nečujne riječi otišla. A Darica je ostajala s glavom razorenom od boli u praznoj kući dotad dokad joj nešto ne bi probolo nožem srce – i tada je ustajala i išla kuda su je noge nosile.

... I taj put noge su je same odnijele do rijeke. Darica je ušla u vodu do koljena i osjetila kako joj odmah postaje lakše. Hladna voda tekla je kroz nju nekamo sve do iza kraja neba, a Darica se sa zatvorenim očima hitala s boka na bok, osjećajući kako se rastvaraju obruči što su joj dva dana stiskali glavu. Negdje tamo, duboko u sredini, oni su pucali tako glasno, da se činilo kao da iskre padaju u rijeku, ali Darica nije otvarala oči znajući da će ako ih otvori obruči iznova sviti gnijezdo u njenoj jednoj glavici, kao što gmazovi na Krstovdan viju gnijezda za zimu.

Kada Daricu boli glava, ona mora ići do rijeke i ući do pojasa u vodu. Inače ju

bol komada na sitne komadiće. Dobro je ako je ljeto i ako je voda topla. Tada joj nitko ne brani da ulazi u vodu. Kad stignu hladnoće, ulazi u vodu samo do koljena. I što je voda hladnija, tim brže Daricu napušta bol.

Prvi put kada je poslije višednevnih napada boli nešto Darici reklo da treba tražiti *hladnu vodu*, ona je isprva dugo gledala u bunar na svome dvorištu. Ali do vode je bilo daleko, a Darica nije imala dugih ljestava. Zato što ih je unijela u kokošinjac davno su izgnjile i ne dosežu do dna. I tada je Darica, objema rukama držeći glavu tako kao da se evo treba osloboditi okova, požurila do rijeke, strašeći pijanim hodom seoske žene na ogradama i u vrtovima. Dok je bosim nogama postupno ulazila u vodu, skupilo se gotovo pola njenog kraja.

– Majko Božja, pa ona se došla utopiti! Vežite je Marijo, ona samo vas sebi pušta! – kričala je s obale Varvara- spletkarica Daričinov susjedi, mašući smotanim konopcem za rublje.

Marija je dugo gledala kako se Darica sa zatvorenim očima baca s boka na bok, zašavši do grudi u ledenu vodu, i napokon je tiho rekla:

– Ostavimo je, ženicu... Ne bude ona ništa sebi napravila. Ako Bog da, tako će i biti. I ne treba nju vezati, Varvaro. Bolje podvezite sebi jezik tim štrikom... Raziđite se kućama žene, a ja ću tu malo posjediti kraj slatke Darice pa budem otišla svom glupana...

OTADA nitko više nije pratio Daricu do rijeke. Ona tamo ne bi niti išla, osim kad bi prala rublje. Ali pranje je pranje, a glava je važnija. Dakle, čim bi ju poslije napada boli nešto tjeralo iz kreveta, išla bi do rijeke, i nitko je više nije držao za ruke, iako su je žene pogledom pratile u stopu, stavlajući ruke da natkriju čela, a netko od školaraca se tiho podsmjehivao „Evo, slatka Darica se opet ide kupati.“ Za to je više puta dobivao po zatiljku od drugog školarca, pametnijeg od sebe.

Dobro je dok rijeka ne zamrzne. A prvi put kad je Darica stala na led a on se nije slomio, htjela ga je probiti glavom jer je morala ući u zaleđenu vodu čak kada bi je to stajalo vlastitog života. Ona je stala na koljena, udarila je dva- tri puta po ledu i tiho zacvilila: led je bio tvrd i nije popuštao.

Darica je tupkala bosim nogama po mrzloj površini rijeke, oslabljenim od višednevnog ležanja, udarala je led kao da gnječi glinu i lomila je ruke od očaja.

Baš tu odnekud, kao da je išao za njom kradomice, pojavio se Marijin Slavko. I Daricu je odmah prestala boljeti glava: *Slavko je bio trijezan*. Činilo joj se da od rođenja, osim možda u djetinjstvu, nije vidjela Slavka trijeznoga, a sada je on išao ravno k njoj na sredinu rijeke s drščućom ispruženom rukom. Uvijek punih ustiju riječi, Slavko je ovaj put šutio kao nijem.

I Darica mu pruži ruku.

Tako su oni išli obalom s rukama pruženima jedno prema drugome kao da idu pred oltar ili na uzdi. Slavko ne da nije progovorio ni krive, već nijedne riječi i Darica je poslušno išla za njim, ne osjećajući zimsku hladnoću.

Slavko je doveo Daricu do seoskog staklenika. Neveliko, skoro okruglo jezerce s nekoliko vodoskoka, koji su neumorno udarali od ispod zemlje, skrivalo se iza drvoreda priobalnih ogoljelih vrba. Čista voda pulsirala je pred Daričinim očima i ona je, besramno podignuvši do pupka suknu, stupila u bogatu pjenu.

Kada je izišla na obalu, Slavka nigdje nije bilo. Ali ona je i sama znala put do kuće.

... EVO I SADA stoji Darica u hladnoj kupelji jeseni – i bori se sa čavlima, zabitim u glavu nečijim teškim, nemilosrdnim maljem. I prolazi neko vrijeme – crno željezo boli napokon se spušta na dno rijeke, i tada Darica, podmetnuvši jednu maramu s glave, sjeda na kamen. Njene bose noge i dalje – do koščica – ispire čista bistra vodica. Ona osjeća kako joj na koncu postaje lakše. Šum rijeke napokon umiruje Daricu i ona se iznova vraća k svome beskonačnom razmišljanju.

Ona *ne umije ne misliti*. Možda zato što ni s kim ne govori ni riječi, a ipak nije nijema, ona neprekidno misli. Tako o svemu na svijetu razmišlja, i od toga je uvijek boli glava.

... Darica se čudi zašto nitko ne veže Slavka kada se napija i divlja usred sela. Na Uskrs se tako oduzeo, da je htio zapaliti štagalj, a zatim mu je iz usta izašao plavi plamen.

Marija je, nepokrivene glave, trčala susjedima kričeći i plačući: „Dobri ljudi, spašavajte! Hristos vaskrese! Slavko umire!“

Nikola šumar, ne ustajući od uskršnjeg stola, mirno je rekao šokiranoj Mariji koja je stajala bezumna na pragu:

– Marijo, popišajte mu se u usta, mam bu popustilo. Ili razvodnite konjak vodom pa ga nalijte u konjska usta, ak' se ne budete mogli popišati... Tamo na stazi kraj Sokola skupili su se kolhozni konji, a nitko ih se nije spremio pokupiti.

Jadna tetka Marija... I tako se, kako je bila u uskršnjoj suknji, razgolitila i pomokrila u plavi plamen iz sinovih usta. A Slavka, svaljenog na zemlju kao prasca za klanje, držao je tata s nekakvim pristiglim gostom.

Darica se sažalila nad Slavkom koji je mogao od gorilke izgorjeti ni samo tako, i uvečer je odnijela posljednju crvenu jabuku iz svoga podruma i šutke ju dala Mariji. Na što je Marijin suprug uzdahnuo:

– Ljudi s pisanicama do normalnih ljudi hodaju, a slatka Darica je zadnju jabuku donijela crnoj pijanici.

Marija je sjedila na stolcu pored kreveta iznad Slavkove glave, koji je hroptao ispod veste prebačene preko njega, i držala je glavu objema rukama, isto kako je drži Darica kada ju napada bol, i bacala se točno tako kao da će joj glavu raznijeti hrđavi obruči.

I tko je od njih sada glup, je li Marija, ili njezin sin, ili oboje zajedno, Darica uistinu ne zna.

Zato odlazi do rijeke, sjeda na obalu na zelenu travicu koja se pruža prema sunašću i gleda vodu. Danas je ne boli glava. Danas je Uskrs i ona je obula vrlo stare, ali još uvijek uskršnje čizme. A sutra će ih Darica skinuti do drugoga Uskrsa, i još će hodati bosonoga sve dok ne zamrzne rijeka. A kad zamrzne – izvući će tatine čizme.

Kada hoda bosa, bol je manje muči. Ona čak ponekad nasred vrta iskopa jamu dubine do svojih bedara, spušta se u nju, pokriva se crnim živim pokrovom koje golica tijelo porezanim korijenjem, crvima i sagnjilim lišćem – i tako satima ili stoji ili sjedi u živoj zemlji. Zemlja izvlači bol i daje joj sokove. Oni se penju tijelom do samog tjemena kao po stablu drveta, i Darica ponovno osjeća u sebi snagu uzetu iz glave užarenim željezom boli, tada bol izlazi, čini se, čak kroz uši i kožu.

Onda si ona misli: treba li se njoj smijati što ponekad provodi dane napola zakopana u zemlju, ako su u selu baš takvim ugljenom nekoć spašavali Taraska kad ga je tresla struja? Zakopali su ga preko glave, i zemlja je izvukla smrt iz njega. I nitko se nije smijao ni Taraskovom tati ni njegovoj braći koji su ga stavili u iskopanu jamu kao u grobnu raku.

I zašto se selo godinama smije nesretnoj Darici? Taraska je *jedanput* tresla struja. A nju trese bol u glavu gotovo svakodnevno. Zar bi trebala čekati nečiju pomoć? Oni sami sebi ne mogu pomoći, a kako bi njoj? Trebali bi biti sretni zbog Darice što im ne donosi brige. Ali hajde, neka vrte prstima oko sljepoočnica. Svejedno, to samo glupi vrte. Kad samo ne bi podsjećali na *slatkiše*.

LJUDI ne razumiju da Darica spašava sebe kako može. Nekad vodom, nekad zemljom, nekad travama. Jer iznad svega ona želi živjeti na *ovome* svijetu, takvome veselom, takvom šarenom i mirisnom. Kad je zdrava, nadoknađuje to vrijeme kada se savija od boli. Ona je se ne želi prisjećati jer je sva već izmučena da ne zna kako više hodati svojim nogama.

Ali Darica se ni na što ne žali. Uzima izbljedjelo klupko vunениh niti, nekoliko komadića brokatne vrpce složene u četiri sloja, vrpce iz svadbenog vijenca Marijine kćeri Ane, pa ide u svoj zlatni voćnjak, zasađen još tatinim rukama, među kruške i jabuke. Jabuke više ne mogu dobro roditi. Stare su. Ali još se negdje nazire plod među rijetkim zlatom lista. A kruška se potpuno osušila. Već je na njoj lišća toliko koliko je kose na ćelavoj Petrikovoj glavi.

Darica se penje na krušku i počinje povezivati brokatnom vrpcom njezino tužno granje. Zašto bi drvce bilo žalosno kada grije jesenje sunašce, kada Daricu ne razdire bol u mozgu? Darica u nedjelju uvijek oblači maminu izvezenu košulju. A zar kruška ne može danas imati košuljicu izvezenu Daričinim rukama? Brokatna vrpca blješti na suncu, vjetar njiše šarene niti na rumenom lišću i Darica želi pjevati. Ali netko može čuti. Pjevanje isto donosi nevolju. Ivan i Vasilij su otpjevali o crvenoj kalini takvu, da su ih odvezli u Sibir i tamo ih drže do sada. A možda, više i ne drže, jer nemaju koga!?

Darica sve osjeća i sve zna, samo ni s kim ne govori. *Oni* misle da je ona nijema. A ona nije nijema. Darica *jednostavno ne želi govoriti*. Riječi mogu činiti našao. Ona ne zna odakle to pamti, ali to je istina. Još malo i Darica će se sjetiti tko joj je rekao da bilo kakva besjeda može činiti našao.

I što s tim, što ona ne govori? Nijema Katrinka također samo gestikulira, i nitko ju *glupom* ne naziva. A Darica nije progutala jezik pa svejedno kažu za nju neistinu. Ona nije slatka, ali nije ni glupa. Neka ih Bog uzme, glupi ljudski jezici.

Darica pamti kako su, dok je bila još sasvim mala, još prije toga nego je upoznala okus slatkiša, ona i susjed Slavko vrtjeli prstom oko čela kada je ulicom išla glupa Paraska, i oni, dječurlija, mislili su da je ona uistinu bila glupa, jer su tako svi u selu govorili; jer Paraska je uglas pričala sama sa sobom, mahala rukama i

sve nekome prijetila velikom debelom šibom. Paraska je cijele dane hodala između kuća, ničega ne proseći, nikoga ne izazivajući, samo se debela šiba njihala u njezinim rukama, kao seoska vjetrenjača, i Darica je jednom zapitala tatu kako to da glupu Parasku ne bole ruke od šibe a noge od hoda.

Tata je tada uzeo svoju šibu, skrivenu za svaki slučaj u predvorju, i dao je Darici po riti da je pola dana prosjedila u trapu iza staje.

– Zašto ste me tukli, tata? – zapitala je Darica uvečer, kada su oči presušile od suza, a stražnjica je prestala peći. – Svi kažu da je Paraska glupa. A ja i Slavko nismo rekli, samo smo pokazivali da je ona bolesna u glavu.

– Bolesni u glavu – to su Božji ljudi. – To je bilo sve što je tata tada.

– A mi, zar nismo svi Božji? – razočarano je upitala Darica. – Mama isto ponekad bude bolesna u glavu, ali vi, tata, nikad niste rekli da je mama – Božji čovjek.

I tada je tata, ako ne i prvi put pogladio Daricu po glavi:

– Darice, našu mamu tu i tamo boli glava jer je ona pala s brane. Ali ona nije bolesna u glavu. A Paraski nedostaje malo pameti. I zato je ona Božji čovjek, jer samo ona može slobodno govoriti s Bogom. A mi svi ostali nismo kao Paraska. I daj Bože, da ti, slatko moje dijete, nikad ne budeš takav Božji čovjek kao Paraska.

– Onda vi, tata, ne biste htjeli da vaša Darica priča s Bogom

– Ti si moje slatko čudo... – tata je poljubio Daricu u tjeme. – Izreci „Očenaš“ i idi legni spavati. To je najljepši razgovor s Bogom.

– Tata a kad velečasni priča s Bogom; kad u crkvi izgovara molitvu, zar ga tad nitko ne čuje? – ne odustaje Darica.

ONA je i radi velečasnog jednom dobila od tate dobrih batina. A sve zbog Marijinog Slavka. U djetinjstvu se igrala samo sa Slavkom. Slavko je uvijek lutao kao krtica po vrtu, a Darica je čak i kao mala bila staložena, razumna, kao stara žena.

Ali bivalo je da je Slavko i nju potaknuo na glup postupak. Tako je bilo i taj put. Oni su se igrali skrivača na Marijinom dvorištu, između nekoliko stogova sijena, prostrane drvarnice, štaglja, vinskih podrumom ukopanom u brdu i uvijek mirisnom uljarom.

Neki strani čovjek u zelenom šeširu i sa sjekirom na štapu uprijeviši se o ogradu dugo je promatrao glasno trčanje Slavka i Darice po oboru, dok se napokon nije obratio pun poštovanja. Darica pamti kako je on krasno i polako skidao pred njima kapu:

- Faljen Isus!
- Navijeke slava Bogu! – istovremeno su odgovorili gostu iza ograde.
- Čiji ste vi dječice? Kojega gazde? – zainteresirao se čovjek.
- Kako kojega, – smislio je Slavko. – Ja, – Marijin, a ona je Darica. A što ste vi striček htjeli?
- Ne znate li vi, dječice, gdje tu kod vas živi velečasni?
- Velečasni? – upitala je, razmislivši, Darica. – A koji?
- A zar vi imate dva velečasna? – nasmijao se čovjek.
- A što će vam velečasni? – sagnuo se kroz ogradu, i na pitanje je odgovorio pitanjem.
- Dijete hoću krstiti. Ja sam s one strane rijeke, a kod nas je velečasni jedan na tri župe. A Vaš je, kažu, jako dobar.
- Vama treba velečasni koji ima bradu i u mantiji je? Taj, koji nosi visoki šešir? – zapitkivao je Slavko.
- Taj, taj...
- Onda se vratite tako-o-o do gore, i na toj strani, na tome brdu pod šljivama živi velečasni.
- Slavko, velečasni živi u dolini, iza crkve – Darica je vukla za rukav dječaka sisjeda, ali neznanac sa sjekirom više to nije čuo nestavši iza prijelaza na drugoj strani ulice.
- A pod šljivama živi Vasylj.

... JOŠ kako je tukao tatin remen po Daričinoj stražnjici i po nogama, ona i sad osjeća. Malo je reći da se strani čovjek osramotio pozdravivši Vasylja stolara „Faljen Isus, neka Bog pomogne, velečasni!“ Ovaj samo što ga nije prebio. Zato što su stolara u selu iza leđa nazivali velečasnim zbog njegove nedjeljne odjeće u kojoj je stalno hodao do crkve: dug kaput, sličan mantiji velečasnog, i crni šešir. A kad je gost, odlazeći, objasnio odakle su ga uputili na put pod šljive, onda se i Vasilij stolar predvečer zaletio do njih doma:

– Gazdo grešni, ja sam znao, da ste vi gazda, ali nikada ne bi bio pomislio, da vi tako falš dijete svoje učite! Sramite se! Sramite se! – i pljunuo je sebi pod noge.

Darica vrlo dobro i sad pamti, kakojoj je tata zatim objašnjavao da nije svaki čovjek takav kako o njemu pričaju iza leđa.

– Ljudi se ponekad vole ismijavati, a i ogovarati. A to nije uvijek iz zlobe. I to nije uvijek istina.

– A to je sramotno kada tebe ogovaraju? – tada je željela znati sve, kao da joj

je netko šapnuo, ili ju upozorio na vlastitu budućnost.

– Nije sramotno, dijete, ako ti nisi lopov niti lažov.

DARICA ZAPLAČE spustivši nepokrivenu glavu u usamljenu crvenu lijepu katu, koja je zalutala među svoje plave i bijele polusestre. Grme susjedski kotlovi s obje strane Daričinog gospodarstva. Marija očito peče pekmez od šljiva, jer miriši čak ovdje među lijepim katama, a i ose su se poskidale u rojevima s divljih krušaka do Marijine pušnice. A Vas'uta dere perje, praviti će jastuke unučici, u proljeće je vjenčanje.

Marija uvijek kaže unaprijed:

– Darice, sutra ću kuhati pekmez.

A ujutro gleda kroz ogradu: ako Darica obilazi vrt, onda može u pušnici zapaliti vatru.

Marija je čudna, nada se da Darica ne razumije zašto ona unaprijed kaže za pekmez. A Darica zna: Marija misli da je njoj pekmez *sladak*. On uopće nije sladak – opor je, štipa jezik i desni. I ništa na svijetu nije slatko, osim slatkiša. Ali Darica čak ni s Marijom ne želi o tome pričati.

Dok o *slatkišu* Darica misli u svojoj glavi sama, bez ikoga drugoga, glava ju nikada ne boli, a ako netko samo naglas *podsjeti*, tada lubanju rastura kao tupom sjekirom: cap pa cap, samo kosti zasijeca, a odrezati ne može.

Neka ljudi jedu slatkiša koliko žele, ali samo kad Darica o tome ne bi čula. Tada ju ne bi boljela glava.

A Marijin pekmez Darica jede zimi. Uzima kruh ili žgance, tanjur pekmeza, zdjelu kaše, i jede, ponekad i do večeri, a ponekad i usred noći može ustati pa uzeti žličicu - dvije. A kada jede, tada uvijek misli: ponijela bih pekmeza tati, ali on nikada iz nekog razloga pekmeza ne traži. A bez tatine riječi Darica se ne odvažuje. Ona zna *što on voli*.

Darica plače jer davno nije bila kod tate. Jer treba se isplakati unaprijed, kod njega – ne može. Može se on na nju i ljutiti, ali još nije bilo takvog slučaja, da je ona išla do tate praznih ruku.

Nije išla jer nije imala s čime. Jabuka od proljeća nema. Prošlogodišnji krumpiri su završili, a ove godine je loš urod, tako su sitni, kao šumski orasi. Dat će Marijinim svinjama. Kiseli kupus nije dobar za tatin želuček. Zapršku bez mlijeka nije prikladno nositi.

A otkad je prošlog puta stukla hrpicu maslaca od Marijinog mlijeka, prošla su dva mjeseca, a možda i cijela tri. Marija će donijeti politrenku odmah za dva -

tri dana, a Darica njega ne pije, već ostavlja za vrhnje. Pobere drugi put, i mlijeko u kanticu, pa u vinski podrum. Opet čeka na politrenku. A zatim će od kiselog mlijeka napraviti sira. I tek tada će ići do tate.

Kada je vidjela da je mlijeka sasvim malo, jer je Marijina krava počela gubiti mlijeko, otišla je grabljati kod Pavla za dnevnicu. Žene su mahale rukama, uzimale su grablje, naređivale su grabljačima da nose vodu od korita, a ona nije puštala grablje iz ruku do samoga predvečerja, dok nije osjetila kako je tanka bušilica počela bušiti glavu... Tek tada je spustila grablje pod bukvu i otišla do korita. Lijevala je i lijevala na sebe hladnu vodu kantama da nije ostalo suhe točkice, i bušilice su napokon utihnule. A Pavlyha je tada dala malo *brânze*¹, komad sira i vjedro krumpira. Toga blaga bilo bi dostatno za cijelu svadbu.

DARICA SE UVIJEK spremala do tate od samog jutra.

Dugo se umivala.

Još duže se češljala.

Plela je pletenicu u krunu.

Povezivala se dvjema maramama: bijelom i crnom.

Odijevala se toplo. Odozgo na vunenu suknju stavljala je polovicu habanog - pohabanog, davno izbljedjelog biljca.

I tako je sjedila pod zidom na klupi gotovo cijeli dan.

– Slatka Darica se danas spremala do tate – čula je s ulice nečiji glas i čak ga nije niti htjela prepoznati.

– Očito, mlijeko je pripremila, si - i - rota – odgovorio je drugi, također nepoznati glas.

Kada se Darica spremala do tate, ona je malo što razumjela. Ne, nije tako; razumjeti je ona mogla, ali nije davala znakove da razumije. Jednom čak Mariju nije prepoznala kada je stavila na klupu pored nje zdjelicu s nekoliko jaja. Zašto bi sada ona prepoznala Mariju kada Darica tati ne nosi jaja? On jaja ne traži od onog vremena kada je na Uskrs vidio sunce pojevši odmah pet pisanica.

Sjedi Darica u kući, i sprema se s mislima. Mora posložiti u svojoj glavi u red to što ima danas reći tati. Darica njemu pripovijeda sve, o svemu pita, ali najdulje sluša tatinu prigušenu sporu besjedu. Samo nikada kod njega ne plače. Tata Daričin plač ne *priznaje*. I ona njega ne želi ljutiti.

Kada sunce padne dolje, ali još ne zađe, Darica uzima uskršnju košaru, prekriva dno polovinom izvezenog ručnika s Majkom Božjom, stavlja tu sir zamotan u gazu, maslac, litreni ćup s mlijekom, nešto, ali ne puno kruščića, komadić šmirgl papira,

1 Brânză ili brînză jest riječ za sir u rumunjskome jeziku (op. prev)

pokriva drugom polovicom ručnika, uzima košaru na ruku, zatvara zasun na kapiji i izlazi na sredinu ulice.

Do tate Darica ide samo sredinom ulice. Idu automobili, idu kola, vuku se ljudi. Darica zna svoje; ona je po putu do tate *kneginja*. Mladenci žure na svadbu, mrtvacu nose na groblje, ni na korak ne odstupaju od sredine ceste, i nitko se ne priječi tom običaju. Zašto Darici nije dozvoljeno raditi to isto?

Ona je čak некоć pitala tatu zašto mlada ide na svadbu tako, kao da je sva ulica samo njezina „

„ Jer je do braka ona *kneginja*“ – odgovorio je tata.

„ A poslije braka?“ – pitala je Darica.

Tata je zbog nečega uzdahnuo: “Nesretna žena“ .

Dok Darica ne bude nesretna, ona će uvijek ići do tate kao *kneginja*. I nitko je nije priječio.

Istina, to biva rijetko da Darica hoda po selu kao *kneginja*.

Možda ona i nije lijena, ali dosadna ne smije biti. Neka tata radije pita zašto je tako dugo nije bilo, nego da se mršti jer kći hoda kao kola bez ruda.

Ide Darica sredinom ulice – i pored nje, kao svatovi, dostojanstveno se drmaju seoski psi, oni koje gospodar ne vežu za kućicu. Dok dođe do tate, skupi se njih do dvije desetine. Idu, ne laju, samo mašu repovima kao oguljenim svadbenim drvcima, pa objese jezike, pa kese bijele zube.

Ali ovo je taj put kada Daricu nitko ne može smiriti, čak ni psi. Kad bi ona njima ne daj Bože tada bacila šaćicu kaše, njoj bi se ruke osušile i noge bi joj se oduzele, kada bi on, *kneginja*, mislila sada o još nekome, osim o tati. I tako idu, zauzimajući svu ulicu, od ruba do ruba, i iako glazba ne svira, oni idu nekako veselo, živo, ponekad ih hoćeš gledati više kao na grupu ljudi.

Brodi slatka Darica u pratnji pasa uvijek praznom seoskom ulicom, a iza ponekad trokira nekoliko motora koji se ionako ne usude prestići tu čudnu procesiju kao što ne prestižu ni šoferi koji znaju pogrebe ni vjenčanja.

Evo već i kluba. A kako bi posjetili tatu, pored kluba treba skrenuti *iza Jorčyha*, kažu u selu. U ovoj evo kući, desno od sadašnjeg seoskog kluba živjela je некоć žena.

To je bilo još ili za Austrije, ili za Rumunjske. Zvala se Jorčyha, jer je njen muž bio Jorko. Malo tko pamti kada su sve sami ti Jorki postali pokojni, ili tko im je pomogao zahvaliti se ovome svijetu. Davno su tuđi ljudi sagradili na mjestu Jorkove kuće cijele vile, rodili i školovali djecu, pa i gazduju kako umiju, a za mjesto, koje nitko u selu neće zaobići, tako se i zapečatilo: *iza Jorčyha*.

– *Vi Odokipko, zašto kupujete ručnike?*
 – *Kako za što? Spremam se ići iza Jorčyha.*
 – *Ali još vam je rano, bojte se Boga!*
 – *Nikad nije rano misliti o sutra. Bojati se Boga zbog nečega drugoga treba, a ne radi toga. Tako da i vama savjetujem: kupujte si ručnike dok ih ima, jer može ih nestati...*

– *Čujete, Marus'ko, nešto se takvo događa s našim ljudima na ovome svijetu, da dobra ne možeš vidjeti niotkuda ni konca ni kraja njihovoj gluposti također nije za vidjeti.*

– *Neka ljudi, kumice, češće hodaju iza Jorčyha – odande se sve tako dobro vidi, a-a-ali što je tebi! Bolje nego s Crnogore.*

Ali ljudi se ne žure previše samo tako ići iza Jorčyha. Možda također nemaju s čime, kako ono nije imala Darica. Možda nemaju kada. A Darica sad ima.

Pored kluba ona skreće naglo lijevo, prelazi široki drveni mostić i napokon staje pred kapiju. Kapija je tu uvijek zatvorena drvenom daskom. Darica stavlja košaru na zemlju, izvlači dasku, zabode ju u zemlju, otvara širom jednu polovinu vrata i tada se ogledava. Psi, spustivši gubice, stoje u polukrugu pored Darice kao da stražare. Ona dugo gleda na njih, gladi svakog po glavi, naginje se, kao da nešto naređuje, uzima u ruku košaru i stupa iza vrata.

Utišani psi u uskom krugu posjedaju pored otvorenih vrata, pažljivo se ogledavaju uokolo sve dok Darica ne nestane među drvećem i cvijećem.

Psi ne samo da ovdje uvijek čekaju Daricu, čak i kada bi se ona vraćala o ponoći, nego i daju znak svima drugima: kada je iza kapije Darica, – ići onamo ne savjetujemo. Više duša dalo je nogama vjetra kada pored Jorčyha stražare psi.

NISKA vratašca pored tatine kućice zatvorena su i Darica ulazi tiho kao da se boji prestrašiti gospodara. Kao i prošli put tata se ne može vidjeti. Ona samo može čuti njegov *glas*. On kao da izbija negdje iz podzemlja – i kreće se tako tiho, jedva čujno, da ona odmah sjeda na zemlju u visoku nekošenu travu pored samog tatinog praga gdje ju odmah napadaju užurbani mravi. Njoj postaje nekako čudno, neobično, čak slatko. Da. Ona to osjeća slatkoću, ili malaksaost u grudima, ali, čuda li! – od te slatkoće u glavi također postaje lako.

Darici se čini da ju je bijedna duša ostavila i poletjela za tatinim glasom. Ostalo je jedno tijelo, kao da i nije Daričino, neizmučeno, i nepocrnjeno, neko tuđe, neznano hladno tijelo, po kojem veselo jure mravi. Ona sjedi, zamrla, skoro ne dišući, sa zatvorenim očima, kao da se boji, da će se evo - evo duša vratiti nazad u njeno tijelo, ali sad bez tatinog glasa.

A glas brodi odasvud, kao zalazeće sunce; blago, neprijeporno, toplo. I Darica saginje sada glavu, takvu jasnu i pokornu, sama ne znajući pred kime: je li pred sunašcem, ili tim glasom što obavija od nogu do glave kao da hoće zagrijati, ili naljubiti, ili nažaliti...

Napokon izljubljena pomalo nestajućim tatinim glasom, s povraćenom dušom u tijelo, Darica lijeno otvara oči, podiže se sa zemlje i tada se sve uokolo ogledava.

Kako davno ona tu nije bila! Kako je bestidno zapustila tatin dom! Polomljene vjetrom požutjele vlati guste trave klimaju glavicama: davno, oj davno, kćeri...

Darica čupka uvelu travicu, odnosi je iza vratašaca željezne ograde s tragovima ne toliko davne, koliko zahrđale boje. Skuplja hrđu, čisti crvenkasti pokrov, otire krpom željezne šipke. Tada ide do tatine glave. Naginje se do vrška križa, i opet dugo stoji, zamrla, samo povremeno kima glavom kao da daje znak slaganja glasu samo njoj čujnom i razumljivom. Ona maše rukama, grli križ, i ponovno nadugo prirasta uz njega.

Tada otpuhuje s križa prašinu, briše ga gazom, po redu tupka sva četiri stupca ograde i napokon sjeda na rub davno spuštenog groba skoro do ravnine zemlje.

Darica polako stavlja uho na zemlju – ali za koji tren brzo odskače. Nemirno traži okolo, zatim se tuče dlanom po čelu, skida sa sebe polovinu poderane deke i pokriva njome donji kraj groba, kao da pokriva mrzle tatine noge. Zar se on može, takav promrzao, takav umoran u svojim godinama zagrijati samo travom ili zemljom?

Kada Darica zalazi do pojasa u vodu ili staje u jamu iskopanu u ledu, ona ne traži toplinu, ona traži spas za svoju glavu. Ulazi u vodu ili u zemlju nakratko, samo dotle dokle oganj ne napusti tjeme. Ali kad bi ona tako preležala u hladnoj zemlji godinama, kao tata, morala bi tražiti topline.

Evo i sada je tatin glas rekao da mu je tako hladno i neka ga malo zagrije. Tako će ona pogladiti kroz hladnu glinicu njegove mršave grudi, prebrat će hladne prste, počestljati kosu. Jer čak ni najnapučeniji hram u selu nije tako veseo kao Daričino bakanje ovdje s tatom.

Dobro što se danas ima s čime *bajati*! Darica stavlja doneseno dobro iz košare pokraj križa, odmeta iz gaze sir, maslac, čupka jagodicom po malenom komadiću,

stavlja u usta. Dugo žvače. A tada se nagnje blizu do križa i kao da nešto šapuće u njegov crni vrh, kao da je ljudsko uho. Usta se miču tako izražajno da kada biste se do nje nagnuli, mogle bi se jasno čuti riječi.

Darica šapuće dugo, gorljivo, vatreno, samo se katkad odmiče od križa ogledavajući se okolo, šara pogledom sve ukруг, i ponovno pada do zemlje, i šapuće brzo, kao da se boji da će netko čuti njen strašni jezik.

Ona ovdje nikada ne pali svijeću. Jer svijeća gori i spaljuje sve što je u blizini ljudsko. Plamen svijeće ne goni samo zao duh, nego i duh čovjeka koji nije uvijek bio mrtav. A ako nestaje duh, tada za umrlim čovjekom tuguješ sve manje i manje, dok ne prestaneš sasvim tugovati.

Zato Darica ne voli ljude koji na grobovima pale svijeće. Oni žele brže zaboraviti bol, što diše ispod tužne grobne gline. Ljudi bježe od tuge koja se zamrzava u duši čim oči ugledaju križ. Ljudi ne vole tugovati. Oni općenito ništa ne vole.

A Darica ne želi ne tugovati za tatom. Jer za nju tu *nije tuga*, tu pored tate, već toliko njenoga *pravoga* života. Sve zlo je prošlo, izbljedjelo, izgubilo jasnoću, a tuga za nečim dalekim ostala je u Daričinij glavi tako oštra da ju ona od toga boli. I ako ju tata ne umiri – onda nitko neće pomoći Darici. Zato ona i ne pali svijeću: boji se da će doći ovdje jednom – a glas koji uvijek brodi odasvud, kao sunce, da i ne znaš odakle, više je neće sresti. Što bi ona tada radila?

Nema krumpira, ostaje šaka brašna, dugo se nema iz čega istući tati maslaca – sve može podnijeti. Čak i dugi *nedolazak* ovamo. Sve može. Ali svaki put, kada se Darica približava grobu, duša joj se skupi kao puž od straha da će ju sada susresti – bez tatinog glasa – mrtva tišina. Ako ne bude njegovog glasa – nestat će i nje. Bez glasa, čemu je njoj živjeti?

Nitko, nijedna duša na svijetu ne zna da se Darici samo *ovdje* razvezuje jezik. Nekad ona misli, da ni sama ne zna za to.

Kada je ona prvi put pokušala popričati s tatom, strašno se prestrašila vlastitoga glasa. Tada joj se činilo da ga je čuo i cijeli svijet, a još i gore, cijelo selo, tako je bio zvučan, glasan. Darica je sigurno znala da je kazala samo jednu riječ: „Tata...“, a glas je sam izlazio iz grla, kao da nije nikada ni nestao, i stvarao je nekakva neobična čudesa, izazivao je, igrao se, bježao je i pobjegao među drveća i grobove, i ponovno se vraćao, srebrni, do nje, dok ga je ona htjela loviti rukama da bi ga sakrila pod pazuhu, ili u džep, ili bilo kamo drugamo odakle će ga se moći uzeti, ali tako da o tome nitko na svijetu ne bi znao.

Prestrašena, ona se dugo ozirala, kao da je tražila pravoga gospodara glasa, hodala među susjednim grobnicama, virila je pod ploče, dodirivala drveće. Na

groblju je vladala neka posebna tišina, samo je to njeno "tata" još uvijek vibriralo u krošnjama, u travi, grlu. I ona je ponovila; „Tata...“, tiho, samim usnama, tjerajući zvukove u grlo, u najdublji kutak svoje nutrine. A tada je čula tatin odgovor. Tako blizu, pored, kao da je sjedio tu, pokraj nje, i ona je osjetila njegovu toplinu.

Ona se nikada nije znala veseliti, ali u tom trenu neka sila je podigla Daricu na noge i zavrtjela ju među grobovima, nagnutim križevima, čak se podigla i suknja...

–... Čujete, Marijo, godinaama nisam to nikom rekla, a sad Vama kažem, jer mogu me skoro odvesti iza Jorčyha, i tako bih ostala s grijehom... Jednom, ima već par godina, nosim mlijeko do snahe, te prokletnice, vrag ju odnio, kako se ona jaderno ponašala prema djetetu, nikad se više ne okotila... Idem ja pored groblja, a već pada noć, a ja se odmalena bojim groblja, idem brzo, gledam pod noge i govorim naglas Očenaš. Tada čujem s Doubuševog groba, a vi znate, da je točno u samom kutu, pri samom putu, nečista sila govori, ljudskim glasom govori, i takvim strašnim, i grubim, takvim kao kad bi se medvjed derao kroz maline.

Slušajte, ženo dobra, kako sam išla, tako sam se i svalila na stazu, snaga me napustila, ni ustati, ni kriknuti... ali niti to još nije sve... A među grobovima, života mi, hoda utvara u ljudskom obliku. Bogme Bože, kao da na svadbi „guculku“ pleše, okreće se, drži ruke visoko, suknja se diže u zrak. A glas, Bože milosrdni, takav, kao da iz podruma izlazi i stalno „tata“ govori, „tata“... Ja sam već mislila da me pamet napušta navijeke, i onda sam se počela klanjati, i križati se, i križati... I onda tu na kapiji groblja izlazi slatka Darica i takva je neka neobična i čudna, i toliko je slična onoj utvari, da ja, kažem vam istinu, Marijo, više nisam razumjela ni dvije, ni tri: tko je od nas glup, a tko pametan. Kad ne bih znala da ona ne može govoriti, tada bih zgriješila nad njom, Marijo, neka mi Bog oprostí grijehé moje.

– A sve je to zbog toga, Varvarice draga, jer se vi niste ispovijedali ove godine. A i nad snahom griješite... To vam Bog šalje znakove.

– Ajoj – ajoj, Marijo, nisam se ispovijedala, pa nisam, tako se poklopilo.

– A slatka Darica bude još i iza Jorčyha i progovorila. Grijeh je nad bogaljem griješiti, Varvarice srebrna.

...ONA JE TAKO marljivo skrivala da umije govoriti da povremeno ni sama nije vjerovala u suprotno. Zatvarala je vrata, navlačila zavjese, dvama prstima izvlačila jezik, uzimala ogledalo i gledala se, i gledala, kao da je čekala da riječi same iziđu iz grla. Jezik je bio dug, crven. Darica je mlatila amo tamo, a niti zvuka.

Jednom je usred noći silom pokušavala govoriti. Štipala je sebe za kožu. Koža je boljela. Na njoj je ostajala masnica. A govor se nije vraćao. Čak ni gugutati poput djeteta u kolijevci nije mogla. Tada je ona svojom slabom glavom razumjela da joj se govor vraćao u usta samo tada kada je ona posjećivala tatu.

Zato se i bojala ići često do tate. A jednom će je netko slijediti?! Shvatit će da ona nije ni nijema, ni glupa, ni slatka?! Za Daricu je to strašnije nego napadi boli. Neka ju glupa tintara boli, neka se raspada, ali govor ne vraća ni za što. Ona ne umije živjeti među ljudima sa *svojim govorom*. Ljudi su je sami i odučili govoriti. Pa neka trpe nijemost. Ona da trpi njihovu glupavost?

A ovdje na groblju tata je razumio Daricu i pričao joj je, i pričao. Kako živjeti, trpjeti, *ne prisjećati se*, pred ljudima se ne sramiti, opraštati namjerno i nenamjerno zlo. Ona je ovdje sve razumjela. U cijelosti sve, do najmanje sitnice, a vraćala se kući, i sve se razlijetalo, poput osušenog borovog češera, i velika tuga ponovno je uzimala njezinu glavu. I tada je ona dvojila: a možda uistinu i jest *glupa*? Ne slatka, već samo glupa..?

Jer čim se vraćala kući, tata je dolazio u snove i mahnito mučio Daricu. Cijelu noć je stajao na vratima ne prelazeći prag, crn, neobrijan, poderan, s ispruženom rukom i tražio je mlijeka. Ona je htjela reći da je svo mlijeko, svo vrhnje i sir, i maslac, koje je skupljala, ona njemu jučer dala, ali jezik je bio nijem, samo su ruke lijetale nad krevetom u očaju kao vrane, tako da ujutro sama nije razumjela tko joj je tako razbacao postelju.

Prebijena, s upaljenim očima, Darica je ujutro bježala od kuće do kuće, nosila je prazan vrčić s tragovima mlijeka na dnu, pokazujući ga pred očima gazdaricama.

– Počelo je... – krstila se šutke Marija do koje je uvijek dolazila prvo.

– Trebali smo si i misliti... – bulazio je Slavko, ako je bio kod kuće. A kada je bio, tada je bio pijan.

– Neka stane taj zli sat! Ne vidiš da jedva živa hoda...

ONA JE SVE to čula i sve je razumjela. Ali kako njoj reći da nije kriva? Što, pozvati ih sve na groblje i reći?! Pa Darica zna; osim s tatom, ona više s nikim u životu neće popričati. I čak se neće ispovijedati pred to kad se bude spremala iza Jorčyha.

... Nosila je mlijeko, ukiseljeno mlijeko, vrhnje, sir, sve nasipano i zbijeno u jednu trolitrenu kantu, stavljala je pored križa i neizmerno se čudila; od jučerašnjeg jela stvarno je malo što ostalo. Tata je ipak ostajao gladan.

Kada ju je usred noći budila ispružena tatina ruka, znala je da će je kroz dan

- dva početi boljeti glava. Uzimala je čiste maramice, kanticu s jazavčevom mašću, šibicu i svijeću, i stavljala na klupicu pored kreveta. I još je hodala oko vrta, i još je sjekla travicu jedinoj svojoj kokici, a već je osjećala kako se tanke oštre pijavice zabadaju u tjele, kao da ga buše. I odmah je mislila da je to, možda, *kucnuo njezin čas...*

Ujutro je Marija nalazila Daricu s glavom podvitom s pet marama, okrenutom do zida, s bezbojnim licem za koje je nemoguće reći je li to lice mrtvaca ili živog čovjeka...

IVAN CVYČOK

DRAMA PRETHODNA

- *Marijo, reći ću Vam jednu stvar: kako nema sreće odmalena...*
- *O čemu Vi to, Varvarice?*
- *O čemu... O kome! O slatkoj Darici i o Ivanu Cvyčku. Pogledajte samo to dvoje nesretnika – pokazuje kroz ogradu u susjedno dvorište. – Sačuvao Bog od takve nesreće... Glavu do glave prislonili, šute oboje, i na normalne ljude se ne obaziru...*
- *Tko zna, Varvarice draga, kakvi su oni sada; sretni ili nesretni... tko zna... Možda, ima nešto u tome što sjede tako – i svijet ih se ne tiče...*
- *Ali zar ste Vi oglopavili, Marijo, takvo što reći?! Zar normalan čovjek može tako sjediti usred bijeloga dana i slušati kako glupan svira drombulju¹?*
- *Možda sam i postala glupa. 'Ko zna kada čovjek oglopi. Ali proberite pamćenje – i sjetite se kad ste vi tako sjedili sa svojim gospodarom – glava uz glavu, – a on je Vama po drombulji, a ne po živicima, svirao?*
- *Takvo što se ne pita! Gospodar nije za to da bi ženi drombulju svirao.*
- *Kako bih Vam rekla, Varvarice draga...*
- *Ja vidim, Marijo, Vi oko tih dvoje postala kao začarana. To i nije čudno: susjedstvo...*

...POČEO je bio kod slatke Darice živjeti Ivan Cvyčok, čudan i glupav, kako su smatrali u selu, čovjek – dotepenec.

Nitko u Čeremošnomu nije znao sa sigurnošću kada i gdje su Ivanov pupak rezali, gdje su ga krstili, tko su njegovi majka i otac, i ima li on barem neki dom – dvorište, ili kola pored dvorišta. Činilo se da je bio istovremeno uvijek i svugdje.

Malo tko kad čuje kako Cvyčok govori, ali kad kaže... tad ga je bolje ne zaustavljati. Bolje je njegovu drombulju slušati i misliti o nečem svojem što naglas nećeš reći.

Ide autobus u Vyžnyc'u: Ivan sjedi na zadnjem sjedištu do samoga prozora, svira drombulju. Netko od putnika, možda bi se i svađao sa susjedom radi nepristojnog ponašanja, ili nenamjernog guranja, ali pogleda na Ivana, slegne ramenima pa pregrize jezik.

A Ivan gleda kroz prozor, prebire prstom pored usana, i takvu neku melodiju proizvodi na drombulji da u autobusu polako tihne, kao pri pokojniku. Samo vozač sprijeđa vikne: „Sam bi ti Ivice platilo kad bi samo svaki dan išao sa mnom i narod utišavao, jer se inače naslušao se takvih stvari da ti se ne da živjeti. A ovako si slušam drombulju – i veselo je meni, kao da idem k mami“.

1 Drombulja – gucuski usni glazbeni instrument

Toga dakle dana otpravlja se autobus u Kosiv, a Ivan se već tu stvorio. Naslanja se leđima do zadnjih vrata i ne prestaje svirati drombulju. Ljudi idu svakojaki: netko je tako veseo kao groblje o ponoći. Zato sluša Ivana i šuti jer Ivan je glupan glupi, ali može tako odgovoriti da usred puta izađeš iz autobusa. Jednom je tako bio posramio jednu djevojku da je jadnica do Kutova hodala pješice, samo da ne bi naišla na Cvyčka.

A bilo je to ovako. Ivan je svirao sebi drombulju u autobusu, a djevojka mu je nešto nažao rekla. Iz znatiželje je zapitala nije li mu hladno spavati samome na autobusnim stanicama.

Ivan je zašutio.

A djevojka mu se dalje podsmjehivala, i još se ogledavala sluša li ju muški rod.

Spremio je Ivan drombulju u džep, obrisao usta i zapitao cijeli autobus, kao da je zagrmio mitraljezom:

– A zar se tebi, gnjido glupa i kurvo zadnja nije žulj napravio na toj tvojoj smežuranoj stvari poslije svadbe u Rižnji te nedjelje kada si nogama koprcala na sijenu pokraj cimbalista, tako da su smreke žmirkale od srama, nije li to nešto, ljudi?

Pa je opet stavio drombulju u usta.

... NITKO nije znao, pa i nije nikada zapitivao, Ivanovo prezime, samo otkada je svijeta i sunca ljudi i djeca u Čeremošnomu obraćali su mu se prezimenom Cvyčok jer je Ivan jako volio skupljati po okolnim selima željezo, a najviše čavle, kako ovdje kažu „*cvykove*“, od kojih je zatim radio drombulje i prodavao ih ili u Kutovima ili u Kosovu.

Drombulje nisu bile samo instrument zabave, već možda i jedini izvor zarade za Ivana, a Cvyčok je bio ako ne i jedini majstor za drombulje za sve okolne gore.

Ne može se reći da je čak i ovdje u gorama, bilo previše željnih svirati drombulju, jer je nastalo vrijeme koje kao da nije za veselje: sve rjeđe se može čuti narodna glazba, a možda ipak češće trembite, ali Ivanove drombulje koristile su se prema narudžbi, i to češće nego drombulje pojedinih majstora koji su imali smjelosti konkurirati Cvyčokoj proizvodnji.

Cvyčkov instrument kupovali su za škole, ili za seoske klubove, gdje su nedjeljama skupljali takozvane ansamble drombulista i prebirali su po drombuljama kao i po cimbalima.

Ovdašnju egzotiku – odjeću, pisanice, pjesme i plesove, s vremena na vrijeme vozili su u oblast na televiziju, na festivale, ili jednostavno pokazivati pred

učenima.

Ali nitko, čak ni najveći umjetnik, ne može drombulju svirati tako fino, kao bilo koja Guculka, udobrovoljena od svojih tajnih znanja, i golog iskustva.

Guculka si sjedne na brežuljku u travu zalivenu suncem ili negdje pod smreku, i svijet ju ne dira: prebire prstom drombulju, i ni Buckinghamška palača njoj ne treba, niti muž, ni ljubavnik, a ni gorilka.

Bijele ovčice pasu u travnatome krevetu i zvone zvonima kao da daju znak iz samoga raja.

Siti konji strižu ušima, a repovima tjeraju obade.

Srebrni od sunca jastrebovi vise nad glavom.

Lagan vjetar njiše glavice trave.

Ekumenska tišina stoji nad gorama - udolinama.

I želi se ili umrijeti, ili pjevati.

Ugodno

Neka, eto, djevojka koja voli drombulju više od vretena, prati očima Cvyčkovu torbu budnije nego muške hlače: čeka dok Ivan ne posloži nove drombulje negdje na autobusnoj stanici ili jednostavno pred ogradom.

Neka, istina, od djevojaka kao da se malo srami samo tako pokazati svoju želju za drombuljom, takve bi prvo pitale Ivana za nove noževe ili turpiju, ali oči su među željeznom kramom uvijek tražile drombulju, tijelo koje podsjeća na tijelo bujne žene.

Tko zna... možda su u drombulji žene uistinu prepoznavale same sebe: s vremena nezainteresirane i lijene, sve dok ih ne uzmeš u ruke, a već kad uzmeš, tad čuješ takve sočne trilere i tanke cijuke da ti se srce čini da je i plač, i pjev istovremeno, i ne razumiješ gdje je noć, a gdje sunce, jer se samo žensko tijelo tako raskošno napinje od laskanja, kao tijelo drombulje pod prstima...

I tako su seoske djevojke kupovale, neke potajno, neke javno, Cvyčkove drombulje, samo što ga nisu ljubile u ruku od utjehe što imaju zabavu koja ih podsjeća na njih same...

A to što su ismijavale Ivana Cvyčka, to i nije tako čudno: u tom kraju ismijavali su se svakoga.

– *Petre, gdje ste kupili takve hlače, zar nećete ići do crkve na misu? Da niste od Cvyčka modu preuzeli?*

– *Čujete, Ivanyho, a zašto vi tako izgledate, kao da vas je Cvyčok sinoć obrtao?*

... Ivan bi uopće malo pričao o bilo čemu na svijetu, osim o drombulji i željezu, s kojima je govorio i jezikom i rukama. Osim toga je imao urođenu manu: jezik prirastao do nepca, i zato je njegov govor podsjećao na tutnjavu kola po seoskoj ulici... Možda zato i nije volio ispuštati riječi pred ljudima. A možda i nije previše volio ljude, ili samo rad za njih. Tko zna?

Živio je, gdje ga je dopalo: noćivao bi na autobusnim stanicama, u zvonicima, ljeti u stogovima sijena kraj puta. Koji od seoskih gazda ponekad bi ga unajmio da kosi travu ili da cijepa drva, ali on nije imao preveliku želju za radom na tuđem imanju. Zato bi se obično između kakvog seoskog poslodavca i Cvyčka vodio približno jednak razgovor:

– A ne bi li ti, Ivice, došao na košnju? Trava stoji, a kosca je teško naći.

– U ponedjeljak? – lijeno je zapitkivao Cvyčok. – Ponedjeljak, gazdo, je težak dan. I zimi, i ljeti. Tako da ponedjeljak otpada. A travi ništa ne će biti do same smrti.

– No, onda dođi, dragi Ivice, u utorak.

– E-he- he, ne, utorak je zamoran dan. Na put se u utorak ne može ići. A košnja – to je isto tako put.

– A u srijedu?

– Srijeda je posni dan. A ja volim ribu. Vi možete nemati ribu. A ako imate, ona nije takva kakva treba biti. Tako da ne žurite kositi u srijedu. Ili kosite bez mene.

– Ivane, dakle doći ćeš u četvrtak?

– U četvrtak sigurno ne ću. U četvrtak se moram brijati. To je također veliki posao. A onda je, gle, već petak. A u petak su me pozvali u Petraše na svadbu da mladoga priprelim za vjenčanje. U subotu trebam ići do mlade. A za to su također velike pripreme. Tako da, izvinite. Možete doći mene unajmiti za košnju za onaj tjedan. Ali ne u ponedjeljak, jer ponedjeljak je težak dan

Onaj, koji je bi bio svjedokom takve duge besjede s Ivanom Cvyčkom smatrao bi se sretnim čovjekom. Jer ostali se nisu mogli pohvaliti time da su od njega čuli više, od dvije - tri riječi.

Ponekad bi Ivan uselio kod koje djevojke. Ali uselio bi se nakratko, i u ponekom selu čak ne bi uselio ni kod koga. I više od dva mjeseca njega nije zadržala nijedna. Ako je Ivan prao zidove ili trijem i stavljao mokru krpu pred prag, to je značilo da zahvaljuje toj kući i njenoj gazdarici i ide dalje kamo ga noge nose.

Zato je malo tko htio primiti Cvyčka da kod njega živi. Prenočiti – izvolite, ali ne više.

Istina je da su se seoske djevojke, te, koje su bile uistinu vrijedne, ili su takvima sebe smatrale, gadile nad čovjekom koji ne pušta korijenje, što je lokalnim jezikom značilo ne vrlo spretnim, neuspješnim, nesretnim A koja se usudila prekinuti svoju sirotinjsku sudbinu Ivanom, ili okusiti nasladu a makar i s glupavim, ali ipak – muškarcem, nadugo bi bila čašćena podrugljivim pošalicama uspješnijih i sretnijih.

– *Što ste takvi, Vasylynko, kao da ste se dvije noći kraj Cvyčka okretali...*

– *Mislim, Paraščice draga, da bi vam jedna noć bila dosta, jer tako izgleda, da dvije noći kraj Ivana ne biste izdržali, kad bi on samo vas poželio, ali, vidite, ne želi... niste mu po ukusu, sigurno. Tako da samo mislite, kako mene Cvyčok po noći okreće.*

– *A niste čuli, Gafijko draga, to je istina, da se Jilena spetljala ove noći s Cvyčkom? No, ne trebaju svi valjda, Varvarice, ići na pričest samo do crkve. Tu i tamo se i grešnoga tijela može okusiti. Ali zašto se brinete za Jilenu, kad je ona pet godina udovica?! A vi, kažu ljudi, i niste udovica, i u crkvi na pričesti budete, a grijeh s tuđim muškarcima vam nije stran.*

– *Već kad me to pitate, sad budem vam rekla istinu: tu sklonost gijrehu predala mi je moja baka, kao svadbene pojase. Vi ste još mladi, onda i ne znate. A od svoje mame znam, da je naša baka imala sedmero djece, i svi su bili od drugih očeva.*

– *No, i zašto vas toliko muči pomisao na Cvyčka? Zar sami njega želite isprobati, samo ne možete priznati?*

... JEDNOGA PROLJEĆA cijepao je Ivan drva kod Marije, Daričine prve susjede. Kako je samo ta Marija nagovorila Cvyčka da se primi posla u njenom toru – sam Bog zna. Ali činjenica ostaje činjenicom: gotovo cijelo selo se čudilo – iščuđavalo, kako je Ivan, skinuvši kariranu košulju, gotovo pola dana zamahivao sjekiricom – dok je gaj šušкао a Marija bila neizrecivo zadovoljna.

Vi već znate da se ne može reći da je Ivan neki jako dobar radnik, jer mogao je usred posla sjesti na panj ili klupicu pod zidom i zasvirati drombulju, ili pobrati krpe i uputiti se na autobusnu stanicu.

Gotovo isto to je napravio i kod Marije: samo tako spustio je sjekiru nasred dvorišta, i tako, kako je bio gol do pojasa, naslonio se na ogradu, izvukao iz hlača drombulju i zasvirao na strani Daričinog dvorišta neku jako tužnu pjesmu, čak su i kokoši prestale čeprkati po šrotu, a pas je mahnuo repom i uputio se u šupu.

Darica je u taj tren, povezana svadbenim vrpčama, gologlava, s vijencem na glavi, u dugoj do peta nepokraćenoj bijeloj izvezenoj košulji sjedila na osušenoj kruški i povezivala granje skidajući jednu po jednu vrpču sa sebe. Čas bi dizala pogled do neba, čas buljila u svoje rukedok se jedna jedincata suza kotrljala po obrazu kao po presahlom kanalu.

A Cvyčok je svirao drombulju i gledao kroz ogradu tobože ne na Daricu već samo na njezino dvorište i u taj čas je brzo gurnuo drombulju u hlače, navukao košulju, uzeo sjekiru, šutke otvorio vratašca na Daričinom toru i krenuo cijepati joj drva, neuredno razbacana pod zidom oronule staje.

Darica je gledala - pogledavala s kruške na Ivana, obrisala suze i tiho sišla s drveta ostavivši vijenac s glave na granju.

Dok je ona donosila drva iz staje i uredno ih slagala pod zid, potom skupljala triješće i stavljala ga odvojeno, zatim mela dvorište – Ivan je za to vrijeme opet zaszvirao na drombulji, govoreći sebi u bradu:

– Pljujem na te glupe ljude koji od pametne glupu rade – i pljućkao je malo po malo pod noge.

A nakon svega Darica je Ivanu otvorila vrata na verandi.

Cvyčok je isto tako šutke ušao u kuću.

Marija je samo slegnula ramenima na svojem dvorištu: slatka Darica nikome ne otvara kućna vrata sama.

.... OD TOGA DANA Ivan Cvyčok počeo je živjeti u Daričinoj kući.

Najčešće su u njihovome dvorištu dani prolazili približno ovako: Ivan trza drombulju, a Darica s lijepo ukrug složenom pletenicom gleda iz staje skupivši na grudima ruke. I tako nekako domaće, toplo, s jedva nasmijanim licem, stoji nepomično i guta očima njegov posao.

Cvyčok šutke kuje drombulje, i otputuje s punom torbom nekamo u svijet na tjedan dana. I tada se od Storonc'a do Vyžnyce, iz Vyžnyce do Kutova i Verhovyne u kabinama autobusa trese u njegovim ustima drombulja kao djevojka pred grijehom i proizvodi čas vesele, čas žalosne melodije – tako da je neki dan putovala jedna rostočka djevojka s vrećama i vjedrima trešanja čak do Jablunyce, propustivši svoje Roztoke, jer se zaslušala Cvyčkove svirke.

I prolazili su dani prodaje – a, začudo, od proljeća do jeseni vraćaobi se Ivan na Daričino dvorište i hvatao se prvo sjekire kako bi popravio ogradu, namjestio vratašca, nasjekao drva – a zatim bi već ponovno kovao svoje drombulje.

Ali bivalo je, kuje, kuje – onda sjedne jednostavno nasred dvorišta i drombulju

u usta. I već nema nikakvoga posla ni u Daričinome ni u susjednome, Marijinom, toru jer sjede dvije žene sa dvije strane ograde – i svaka misli svoje, ako je sposobna misliti, a Cvyčok proizvodi iz tijela drombulje takvu tugu da bi se srce raspuklo, čak i kad bi bilo od kamena.

... Srce je srce, ali kada bi se Ivanova drombulja začula, Daricu nikada nije boljela glava. Ona bi tada kružila vrtom, ili slušala žalosnu melodiju spustivši glavu do koljena, ili bi sjedila s Marijom ispod zida na klupi – i željezni obruči spadali bi s nje, kao lišće s drveta, i postajalo joj je nekako lako – lagano čak joj se nije dalo ujutro otvarati ni oči, a samo bi ležala – na postelji ili na suncu – i veselila se, što je bol nestala kao da je nikada i nije bilo.

I možda je to jedino Marija znala, da Daricu ne boli glava i da ne bježi do vode i u zemlju se ne zakopava i na krušku se ne penje čim se Ivan uhvati drombulje. Stoga je Marija bila spremna svakoga dana nositi susjedima ćup s borščem ili usitnjeni grah, šaku kaše ili krišku sala, samo da Ivan ne bude gladan, da ima snage svirati drombulju. Jer nazirala su se Cvyčkova rebra kroz košulju – i ne zna se je li to njegova obitelj bila tako mršava ili je to nemiran život tako isušio čovjeka.

Ali Ivan je često vraćao Marijina jela pokazujući na kotlu skuhani krumpir ili zdjelu kaše, još je i rekao u nastavku:

– Vi mislite, da ste vi gazdarica, to ja ne osporavam, ali moje ruke ne rastu iz riti, Marijo.

I stoga, kada je bio u selu, Ivan bi skoro cijeli dan sjedio s drombuljom na pragu, Darica – pored njega. I tako im je prolazio dan do večeri.

I prolazio je dan - dva i Ivan je opet kovao drombulje ili se uputio u svijet s njima, a Darica je padala u kući na krevet i cijele dane gledala u strop, ne ustajući ni zbog jela, ni zbog peći, čak ni zbog jedine kokice koja je grebla po samim prozorima.

– Našao lonac poklopac, – slijegale su ramenima u selu djevojke sklone lažima i skandalima, ipak skandali iz Daričinog dvorišta nisu izlazili jer se Ivan povodio u autobusima tako, kao nikada do tada, bojalo ga se dirati da ne bi izgovorio nešto zbog čega bi trebalo bježati iz sela.

... ČUDO VELIKO, ali jedanput slatka Darica povelala sa sobom do tate i Cvyčka. Kao uvijek, spremala se u predvečerje, pripremila je košaru i otvorila je pred Ivanom vratašca prema ulici.

Ivan je mislio, mislio – pa se vratio do kuće.

Utučena Darica je stajala držeći se jednom rukom za ogradu, a drugom

pridrđavajući košaru i gledala na kućna vrata.

Ivan je izišao u za njegovu glavu tijesnom, ljetnom šeširu, držeći iza leđa kosu.

Tako su oni požurili: Darica s košarom naprijed, Ivan Cvyčok s kosom nabačenom preko leđa na pola koraka iza, a oko njih seoski psi koje gospodari nisu potjerali u pseće kućice i koji nisu privezani lancima.

Brujali su iza automobili, rondala su kola, dva dječaka vrtjela su pedale bicikala – i nitko se nije usudio obići čudnu i sporu procesiju, sve dok ona iza kluba nije zakrenula iza Jorčyha.

Dok je Darica išla tati, Ivan je s psima stajao na kapiji, a kad se Darica pokazala pred njima, Cvyčok je zašao na sredinu groblja.

Rekla je drugo jutro Marija, da je Ivan pokosio gotovo pola groblja trave i korova, a osobito one grobove koje nitko ne obilazi.

Ali poslije toga Ivan je postao nekako ljut i loše volje – čak je i s Daricom malo što pričao.

... Vratio se nakon nekog vremena Cvyčok poslije svojih uobičajenih lutanja, tijela pokrivenog obješenim dijelovima željeznih cijevi, da mu je glava jedva provirivala ispod željeza. A ujutro stvorila se na Daričinom dvorištu prava kovačnica: Ivan kuje, ravna, čisti, brusi cijevi, pa frkće nosom, ali nitko ga ne čuje, pa niti ne obraća pažnju, samo Marija prestrašeno koji put virne kroz ogradu, ali šuti, uboga, da ne bi naletjela na Cvyčkov jezik.

Da bi poslije ručka dpletjela do Daričinog dvorišta djeca, kao da hitaju u školu. I svi sa željeznim prućem i cijevima, te maticama-vijcima. Djeca nose željezo kao na prijemni punkt, a Cvyčok glasno naređuje: kratko željezo ispod zida, duge cijevi – u kuću, matice - čavle – u pleteni koš.

Po završetku posla posadio je Ivan dječake na klupu pred kućom, sam je uzeo vjedro za zalijevanje u ruke i pošao u centar do trgovine, donio otud ječmene pogače od sedam kopječki, dao svakome djetesću po jednu, još im po drombulju uručio i ispratio ih je do domova.

Darica je gledala na sve s prozora kroz zastore prislonivši se čelom do stakla i pokrivši usta dlanom. Takvu ju je i sreo Ivan kada je došao u kuću napiti se vode.

A ujutro – prije pijetlova – začula se na Daričinome dvorištu takva deračina kao da su nekoga klali ili mu priklještili prste vratima.

Na krikove se strčali bliski susjedi i naišli na ovakvu sliku: pospana Darica, povezana s nekoliko marama, u bijeloj noćnoj košulji skoro do pupka na prozoru, a

Ivan u jedinim dugim gaćama poput metka izletio iz staje ne stigavši stresti s glave sijeno koje mu je, očito, služilo kao jastuk. A nasred tora jauče žena kolhoznog brigadira Perederija – Iryna, i to nekako tako glupo, da je sramotno bilo to gledati:

bukov štap vitla joj u rukama kao bič, kao da je njime trebala koga bičevati;

ispod cvjetne suknje nazire joj se potkošulja s poderanim rubom;

uprljana vesta prekriva široke naramenice košulje,

a na nepočesljanu glavu nabačena svilena marama neodređene – ali nekoć vjerojatno bijele boje.

Iryna je tako vikala, da se moglo pomisliti kako ulicom ide kolona evakuacijskih kola: riječi joj se valjale u ustima kao da se spotiču o kamenje. I kada ne bi znao, netko bi rekao da je što se ponašanja tiče, Iryna rođena Cvyčkova sestra.

Istina, kad je počela rasprava, točnije trostrana svađa između Ivana, Iryne i bliskih susjeda, u ljudske glave urezao se (osobito za djevojke) nemalo važan detalj: *Ivan Cvyčok spava odvojeno od slatke Darice.*

Varavara je razočarano uzdahnula, Jilena s olakšanjem, Marija žalosno.

Dok se ženama razdanjivalo na račun toga, tko gdje i s kim spava, Ivan se već vratio u staju, odjenuo, iščešljao sijeno iz kose, stao pred Irynu s vilama – a jezik mu se također počeo valjati među zubima:

– Zar si to ti, gazdarice, od ranog jutra koprenu nataknila sebi na glavu? Ne planiraš se valjda pod starost preudati, zašto urlaš, da ti se jezik zapliće? Pogledaj, nitko te neće uzeti, jer si vrlo naborana.

Pa je prasnuo u smijeh na sav tor.

Od takve neočekivane besramnosti Iryna se uspuhala:

– Ti, smrdljivac smrdljivi, domazete glupi, jalovi, ti, glupane zadnji, koji si se s isto glupom spojio, ti zločinče galicijski, skote skotni... stići će tebe pravda, još se nije taj rodio kojega ja ne bih zaustavila... sjedit ćeš za zločin u zatvoru – kosti će ti istrunuti u njemu.

Dalje je tako živopisan monolog mogao slušati jedino možda drven čovjek. A Cvyčok je bio živ čovjek, zato je i smjelo nasrnuo na Irynu vilama, tako kao da ju je trebao uzeti na zupce vila i baciti u sam pakao. A pred samim njenim nosom promijenio je taktiku – zabio je vile u zemlju i uzeo je brigadirku za grudi;

– Što ti želiš od nas, zmijo!?

– Kako što želim? – sad joj je zapinjalo u grlu. – Kako misliš što trebam? Vрати meni ukradeni okvir od željeznog kreveta! Ti si nagovorio dijete da ukrade doma pola imetka i još pitaš što meni treba?! – davila se slinom Iryna, i činilo se, od nedostatka zraka.

– O, ne. Nekoć je, prepričavaju stari ljudi, u prvi rat išla tim selom cijela konjica, a sprijeda je na bijelom konju jahao sam Čapajev ili Brusylov;

stupali su cestama između dva rata rumunjski vojnici podižući konjskim kopitima prašinu u dva susjedna sela i u pola sela s one tamo – poljske – strane;

propinjali su se u drugi rat na konjima Mađari s pijetlovim perjem zataknutim za kape i potrganim suknjama, u potrganim onučama¹, u razdrtim opancima –

ali takvoga iskrenja između usputnog kamenja i konjskih kopita kao sada između Iryninog jezika i njenih zubi – ni blizu nije bilo.

Iryna je napravila jednu – strategijsku! – pogrešku, nazvavši Cvyčka zločincem. Kao što već znate, njega su nazivali po selima Bukovyne i Galicije svakojako, ali zločincem ga se ne bi usudio nazvati usudio čak ni pijanac. Takva je jezična nepromišljenost koštala sada brigadirku poderane svilene marame s Varvarine strane i dva udarca šakom ne toliko u vestu, koliko u ramena s Marijine strane.

Cvyčok je u taj tren stao pred Irinu, maknuvši ruke ustranu, i zapitao stiščući šake;

– Samo reci istinu, zmijoj, jer ako slažeš – tu ćeš sresti smrt. Gdje je bio taj okvir?

– Kako gdje je bio?! Iza štale, sa strane, tamo gdje ljudi smeće bacaju! Ali taj okvir je naš, mi smo njime kokošinjac trebali ograđivati!

– Idi stara kurvo kući i kuhaj mužu žgance i začepi gubicu! Inače! – Ivan je iščupao vile iz zemlje i zatresao njima pred brigadiričinim očima, poslije čega je ta požurila iz dvorišta s nepokrivenom glavom, ostavivši maramu pod nečijim nogama. Tako je šou na Daričinom dvorištu završio bez krvoprolića i tučnjave.

Dok su susjedi energično prepričavali jutrošnji događaj, Ivan je tiho ušao u kuću, pristupio Darici, koja je tako – virivši na pola s prozora – gledala preko ljudskih glava, pred očima sviju je pritisnuo na grudi i nježno pogladio po glavi.

Šapnuo joj je nešto tako tiho na uho, pa čak i kada bi na svijetu vladala ekumenska tišina – nitko ne bi razabrao riječi koje je rekao Darici Ivan Cvyčok da je odmah poslije toga sišla s prozora, zatvorila oči i počela ložiti vatru u peći.

.... Ali događaji sa željezom taj put u Čeremošnom nisu se završili.

Negdje u vrijeme ručka vrata ureda ravnatelja mjesne osmoljetke otvorila su se sa škripom i bukom – i preko praga valjao se - probijao Dmytro Odajnyj – skladištar kolhoza, kojega su u selu nazivali Član Kolobok zbog njegove tuste i okrugle građe i zbog nevjerovatno čestog korištenja riječi „član“.

1 Onučje- tkanina koja se omata oko nogu do koljena (op. prev.)

– Gospodine ravnatelju! – ne pozdravivši se, zagrmio je *basso profundo* Odajnyj.
 – Ili dajte savjet svojim učenicima ili će vam savjet dati Oblasni komitet partije. Vi znate, da sam ja član oblasnog komiteta i neću trpjeti, da član ureda oblasnog komiteta vodi u svojoj školi takav bordel! Tak! – i lupio je šakom po ravnateljevu stolu

Ravnatelj – mladi visoki čovjek u crnim naočalama – nastavio je sjediti za stolom, listajući stranice školskoga časopisa.

– Što vas je potreslo, gospodine članu oblasnog komiteta? – podigao je oči preko okvira naočala.

– Mene? – čudio se Odajnyj – Vas je potreslo, jer su jučer Vaša djeca, umjesto da traže po selu metalni otpad i nose ga na predaju, pokrali moje vlastito dvorište i ponijeli tonu metala na dvorište ono dvoje zaostalih – Cvyčka i slatke Darice. A Vi pitate što je mene potreslo, nek Vas vrag odnese s takvim odgojem!

Prepričavati daljnji razgovor Člana Kolobka s ravnateljem škole nema smisla, jer uskoro su se vrata ravnateljevog ureda još jednom otvorila i u pratnji stražara s pištoljem u desnoj ruci – oblasnog policajca Stjepana – Ivan Cvyčok prešao je prag i skinuo je pred prisutnima kapu:

– Dobroga zdravlja, gospodine družo ravnatelju! – rekao je nakon što je stigao kolima.

Ravnatelj je gledao na oblasnoga policajca,
 policajac je hipnotizirao pogledom Cvyčka
 a Odajnyj, kao štakor, prelazio je očima po svima njima.

– Stjepane, ti si doveo Ivana do škole da završi osmi razred?

– Ja sam doveo zločinca! – ponosno je ispalio policajac.

– A ja ravnam čime – školom ili mjesnim odjeljenjem policije? – čudio se ravnatelj.

– Ali Ivan je jučer nagovorio Vaše učenike da nose staro željezo u dvorište one retardirane. Od nje odgovora nema, odgovarat će on. Za potkradanje državnog imetka i za grabež usred bijeloga dana u granicama sela. Za kršenje režima putovnica. Taj građanin živi bez putovnice. Skiće, krši javni red. Živi u izvanbračnoj zajednici s onom kojoj se ne može suditi. Zbog njega se krše sve odredbe Kriminalnog kodeksa.

Cvyčok je stiskao u rukama kapu i doista se glupavo smijao: od toga što je Stepan govorio, postalo bi smiješno čak i mrtvom, a kamoli ne Ivanu.

– Čekajte! – gotovo je kriknuo ravnatelj. – Ivane, pojasni što oni od tebe žele.

– Čvrgu na glavi žele, a po guzici rumunjsku šibu. Eto što žele.

– A svejedno...

– Umjesto da se vikanjem tu djecu plaši, bolje bi bilo kad bi te protuhe dobro djelo napravile.

– O čemu je riječ, Ivane?

– A riječ je o tome, gospodine ravnatelju, da u Vašem selu nema nema gazde. Željezo leži na nasipu, obalama i pred samim klubom. uzalud propada nečiji rad, a ovaj s pendrekom – pokazao je očima na policajca – to ne vidi. No, Ivan Cvyčok mora to vidjeti. I mora primijetiti da u vašem časnom selu i pri takvim časnim muškarcima nema koga da Daričinom ocu ogradi grobnicu i travu na groblju pokosi. Zato je Ivan zamolio školarce da naprave po jednu turu i skupe po selu željezne cijevi i nekoliko hrđavih okvira starih kreveta, kako bi tati nesretne Darice kućicu ogradio. I to je sve što je Ivan napravio. Ivan će cijevi očistiti, pobrusiti, zavariti u kovačnici ogradicu – ugodno će biti doći na groblje. Pa i reda će u selu više nastati.

A te životinje nije stid napadati jadnu djevojku! Pa ona je iako nijema, deset puta pametnija od tih pametnjakovića A sada me možete povesti s policijom, pa ću vam ja ispričati, koliko taj član krade u kolhozu i još ne skriva. Neka proba još jedanput za Daricu reći da je glupa!

A Vi, gospodine ravnatelju, zato što branite nevinu dušu, imat ćete pomanu, Vi ste ipak kršćanin, a ne nevjernik. – I zalupio je vratima.

Koliko je govorio, očito je bilo da se Cvyčok u ravnateljevu uredu nagovorio za tri godine unaprijed.

– Odajnyj – nakon nekog vremena rekao je ravnatelj. – A gdje su ti okviri ležali?

– Gdje... – nije to preispitao, nije utvrdio član Kolobok. – Iza šupe. Trebalo ih je baciti na obalu jer su vrlo hrđavi.

– No, a zašto se uzrujavaš zbog njihovoga uzimanja?

– A vi ste čuli kome se on sprema njima grob ograditi!? Kad bi nekome gazdi, a ono pfi!

– Odajnyj, nasreću, i mi ćemo biti tamo gdje je taj kojem je vaš krevet otišao na vrata... No, kako je loš i težak taj narod postao!

U taj tren Cvyčok je ponovno otvorio vrata i gurnuo unutra glavu. On je možda cijelo to vrijeme stajao u hodniku i slušao.

– Nije postao, gospodine ravnatelju, – rekao je Ivan. – Narod je bio i ostat će tako loš dok njemu samom ne postane sasvim zlo. A dok je dobro – narod je loš. Zato i napada slabijega. Ne dozvoljavam! – zasjekao je zrak rukom Cvyčok i izišao iz ureda.

A kroz neko vrijeme izbacivši, počistivši i razvrstavši željezo, dovezao ga je Cvyčok u nekoliko tačaka u seosku kovačnicu do kovača Petra i rekao u hodu:

– Petre, ja ću vam pomagati, a vi napravite ogradu Dovbuševom!

– Molim? – pljesnuo je rukama kovač. – Od tog starog željeza?! Pa bolje nikakvu, nego od miješanog i starog!

– Pa vi ste tako mudri, Petre! – podbadao je kovača. – A zašto vi niste pomogli ubogom bogecu ranije s novim i dobrim? Čekali ste Ivana Cvyčka? Pa napravite sada tako da ne bi bilo vidljivo da je ono miješano i staro. Zbog toga sam k vama došao, a od staroga i sam znam napraviti.

Kad je ograda za grob Daričinog tate bila gotova, ravnatelj škole izveo je sa sata pet dječaka i poslao ih Cvyčku u ispomoć.

I toga dana kad je Cvyčok svario na ogradi kvaku, Darica je prenoćila na tatinom grobu. Psi su je čekali na kapiji – a ne dočekavši je razišli su se po dvorištima i uličicama, a Ivan je tako i prosjedio pred kapijom ogrnuvši se biljcem koji je ostavila Darica.

... Jednoga dana Marija je kroz ogradu prstom pozvala Cvyčka k sebi u tor. Povala ga je iza staje, još se i okrenula par puta, prisluškuje li netko. A zatim je šapnula u samo uho:

– Ivce, molim te kao Boga: nemoj nikada Darici donijeti slatkiše. Nikada! Čak niti ne pokazuj.

Ivan je nekako čudno pogledao Mariju, popravio njenu maramu i glasno odgovorio:

– *Nisam bedast, i sam znam... Kod nas su ljudi dobri – ispričali...* – i vratio se natrag.

MALO TKO, a možda i nitko na bijelome svijetu, nije znao da se Ivanu pored Darice usta nisu zatvarala. Ivan si radi nešto oko kuće – i bez prestanka govori. Tako što vidi, o tome govori – Darici sve pojašnjava. Pa čak i kada bi ona bila slijepa, on je tako jasno prepričavao, da je ona mogla sebi predočiti sve što se oko nje događa. Ivan prepričava, prepričava tihim glasom, kao da gladi Daricu po glavi i još rukom pokazuje.

A ona pod njegovim glasom kao da oživljava: i hoda ravnije, i u kutiću usana ukaza se borica, kao od tajnog osmijeha, a najbitnije – glava je prestaje boljeti.

Ali ipak je Cvyčok Cvyčok: on je rođen za drombulje i lutanja. I dugo sjediti na jednome mjestu mu ne odgovara. I evo unosi Ivan u kuću drva skoro

pod sami strop, napuni vodom sva vjedra, kazane i bačve, naređuje Darici da ništa teško ne radi i nikoga glupoga ne sluša, već jedino Mariju, – i zaputi se sa svojim drombuljama autobusima i putovima, tek prepričavaju ljudi, da su susretali Ivana, ako ne u Jaremči, onda u Bagnji, ako ne pod Vaškivc'ama, onda pored Snjatyna.

Za tjedan obiđe uzduž i poprijeko pola svijeta – pa stigne s torbom željeza i s poklonima za Daricu.

– Marijo, a Vi biste mogli tako kao Cvyčok, putovati kamo autobus ide, ili kolosijek bježi? Rekao je jednom da je putovao do Vyžnyce, ali tak se potrefilo, da je došao do Čornovica.

– Ne mogu, ali bih htjela, Varvarice zlatna. Pa svatko bi. Ivan je slobodan čovjek. Radi ono što mu savjest dozvoljava i što duša želi. A mi radimo samo ono što nam treba.

... Dok nema Ivana Darica oslabljuje, kao osušena kruška u njenom voćnjaku. Sve više leži u kući s podvitom glavom, i vatru u peći ne pali, samo srče hladni stari boršč, i kuša osušeni kruh. A kada glava popusti – staje na vratašcima i tako po cijele dane gleda niz ulicu.

Čeka.

Ona ili to golim petama osjeća kad on treba naići, ili joj nešto drugo nagovješćuje da je Ivan već blizu, ali Darica se gotovo uvijek baš pred njegov dolazak povezuje bijelom maramom i otvara širom vrata, ukrašena za takvu prigodu bijelim papirnatim cvjetovima, kako to ukrašavaju vrata na svadbenom dvorištu.

I, o, čudo: Ivan izranja iza zavoja kao svibanjska gljivica -pečurka poslije kiše: nenadano, iznenada, da i ne stigneš razabrati kada.

Jednom je išao Ivan od autobusa zajedno s Mykolom Grygorkivim, koji je volio, poput babe, svima suditi i davati savjete. Tad je Mykola i započeo:

– Ivane reci mi nešto. U selu kažu, glup s glupom spava...

– Sam si ti, Mykolo, glup, – odsiječe Cvyčok ne razmišljajući dugo i ne čekajući produžetak.

– Ne, ti mene prvo poslušaj do kraja... Ti ako i jesi glup, oprosti na izrazu, ipak povremeno bivaš i pametan. Vidiš, drombulje radiš, prodaješ. Pomalo gazduješ. Znači, nisi sasvim glup. Znači, pasao bi bolje nekoj pametnijoj curi koja bi progovorila dobrom riječju do tebe, pa bi te zagrijala, a sad spavaš u štali kao cucak, a i sam si jesti kuhaš. Što će ti ta Darica? Koristi od nje za muškarca nema nikakve.

Kad bi umrla, za glavu bi trebalo tražiti koprenu, jer nju se pokopati dovede, kao djevicu. Ali tko će nju poslije smrti provjeravati: djevica – ne djevica. E – e–ej... što reći – slabo u glavu je slabo. – Kako te nije sram tako govoriti o jadnici, gazdo! – zatresao je glavom Cvyčok.

– I sam u kući svoje tri djevojke imaš, pa bolje na njima drži oči, a ne drži na tuđem. I tko je tebi, Nikolo, rekao, da je Darica bolesna u glavu? To što ju boli glava – to ne znači da ona nije pri sebi. A evo, pogledaj, neke cure u selu se ponašaju tako da je odmah očito da su one bolesne u prednju svoju glavu, i u glavu, koja je na zatiljku, – i nitko u njih ne upire prstom. A one su baš pri svojoj pameti.

Kako Darica može biti glupa, kada ona sve razumije i sve radi, košulju meni pere?! Jesti kuha. Tebe tvoja hrani hranom za pse, a Darica meni gljivice u borščić baca. I meda za kisele krastavce daje. I kako je ona bolesna?! A što ne priča – takva je njena sudbina. Još nitko ni svoju sudbinu nadmudrio Ako treba pričati tako bedasto, kao ovi naši ljudi, onda bolje da šuti. Jer nema s kime pričati na ovome svijetu, Mykolo.

I na kraju ću ti nešto reći.... Nijedna žena nije bila tak dobra prema meni... niti jedna, a ja sam nešto od života vidio... a vi kažete da ona nije pametna.

... A JEDANPUT, napunivši torbu drombuljama, rekao je Cvyčok Darici:

Spremit ćemo se na put Ja ću ti pokazati svijet. I no, što ti tu imaš? – i počeo je prebirati njezine neugledne stvari ostavljene još od mame, a mami – od njene mame. Dakle, Daričina odjeća ima godina i godina. Ali Ivan je otresao prašinu, izravnao valjkom nabore pa počeo Daricu spremati kao tata kćerku za svadbu.

Za put joj je Ivan odabrao kariranu suknju s gustim faldama, bijelu košulju – s trofrtaljnim rukavima – žuto - zelenog uzorka i lagane platnene natikače neodređenog vijeka. Sam je povezivao Daričinu glavu maramama, stavio pod pazuhu češanj češnjaka i povezao lijevu ruku crvenim koncem (da ne bi bacili urok!) – pa je pošao s njom ruku pod ruku na autobusnu stanicu.

Bože pravedni!

Tukle su se i psovale djevojke oggupjele od ljubavi zbog jednog te istog muškarca;

čestite gazdinske djeve bez vijenca i očinskog blagoslova donosile su u naborima kopilad;

prvi seoski gazda palio je zbog ljubomore vlastitu kuću, potpalivši oganj od ženine odjeće nasred spavaće sobe;

mladenka je bježala usred potpisivanja na dan vjenčanja;

očevi su odgajali tuđu djecu kao svoju, –
a takvoga odjeka u Čeremošnom nije bilo kao toga dana kada je Cvyčok
vodio ruku pod ruku slatku Daricu na autobusni kolodvor!

Žene su ostavljale dizano tijesto da bježi iz zdjele,
muškarci su spuštali sjekire i vile,
djeca su bježala s nastave,

kada je Ivan u uskom ljetnom šeširu s kokošnjim perjem i okruglim ogledalcem
zataknutim za obod, jedinog bijeloj košulji, trapez hlačama, modernim prije deset
godina, i sakou - fraku dugom, kao u opernog dirigenta, s kariranom maramom
oko vrata išao s Daricom ruku pod ruku seoskom ulicom zviždeći malo „guculku“,
malo valcer. A Darica si je tako nekako stidljivo gledala pod noge – i tako je brodila
zajedno s Ivanom, kao kneginja, još je i rukom povremeno popravljala kosu pod
maramama.

... Do danas je svijet za Daricu završavao iza seoskog mlina, koji je stajao na
samom kraju Čeremošnjog.

Ona pamti, kako je nekoć s mamom svakoga dana hodala ujutro i predvečer
obalom rijeke, u nadi da će se riješiti zagušljivoga kašlja, koji Darici nije davao
Darici živjeti. Susjedi su savjetovali liječiti hripavac riječnimzrakom i čajem podbjela
pomiješanim s osušenom kukuruznom svilom. Darica nije mogla piti gorku tinkturu
– prije svitanja sama je vukla mamu do rijeke – i one su tiho toptale duž brijega čak
do onog, sada staroga, mlina, a zatim su se vraćale nazad.

Od rijeke se osjećala vlaga i spuštala se magla, negdje su ovčice blejale i lajali
su psi, a Darica se držala za maminu ruku – i kašalj je napuštao njeno grlo, i ona
je udisala oštar zrak – dok je zapljuskivalo duh. Pa joj je bilo lako, i dobro, jer kod
kuće ih je čekao tata, on je podizao Daricu na ruke, bacao ju nad glavom a ona bi
vrištala – dok bi Marija kimala glavom iza ograde:

– Sram Vas bilo, jaddniče, – želite dijete prestrašiti!?

– A iza mlina Darica u svojem životu i nije išla nikada. Osim jednom davno
s Marijom u susjedno selo na pogreb. Više nije htjela. Ljudi su se na sprovodima
napijali, galamili, a od galame Daricu također boli glava.

... Ivan glupan – glupi, a napravi po svome: od Čeremošnjog do Kutova vozio
je Daricu kolima.

Kako se on dogovarao u svakome selu i uvijek s drugim kočijašem – sam Bog
zna. Je li zabadava davao nove potkove ili je njegova neumoljiva drombulja napravila

svoje, ali Cvyčok je sjedio s Daricom pored sebe, davao joj je u ruku otvoreni, istina rupičasti suncobran – i konji su ih vodili u svijet koji Darica nikada nije vidjela. Već pred ručak domogli su se – autobusom –Kosova.

I Cvyčok, ubrzavši korak, poveo je Daricu ravno u oblasnu polikliniku. Ivana su ovdje očito također znali: medicinske sestre su ga zadirkivale nezlobnim“ A gdje ti je Ivane, drombulja?!“ ili „ To ti je, Ivane, žena?“ – pa su šmugnule dalje hodnicima, ne ulazeći osobito u to, što se on spremao odgovoriti.

Ivanu je takva stvar dosadila, i on je, ne ispuštajući Daričinu ruku, ravnim hodom otvorio vrata jednoga od ureda. Mladi doktor u bijelome ogrtaču, smiješeći se u bijeli brk, dugo je promatrao čudni par, a zatim je rekao:

– Slušam vas, poštovani.

– Ona nije nijema – okrenuo se Ivan Darici i gotovo je nasilu posjeo na stolac nasuprot liječnika. – Ali ona ne govori. Ja želim da Vi tako napravite da ona može govoriti. Jer nju od toga boli glava. – I stavio je na stol doktoru dvije drombulje i novu šestogranu rašpu.

– Da - a - a... – doktor je ustao iza stola i sjeo – koljeno do koljena – pred Daricu. – A ti si tko? – upitao je Ivana.

– Kako tko? Čovjek! Ivan! – začudio se Cvyčok. – Pogledajte nju, a ne mene. Ja iako jesam loše, jer imam prirastao jezik, ja govorim, a ona sve razumije, i čuje, ali šuti. A vi, rekli su ljudi, imate tu nekakvu hipnozu... ili joj nekaj odrežite, jer mene može više ne biti, i tko će njoj pomoći?.

Dalje ne trebamo pričati jer je mladi doktor bio oblasni infektolog i nutricionist ujedno. U Daričin slučaj nije ni mislio ulaziti, a naročito, kada je na njegovo pitanje jesu li bili u psihijatrijskoj bolnici Cvyčok pljunuo doktoru pod noge „ Ti bi sam trebao u psihijatrijsku bolnicu“. Bili su to dvoje u drugome rajonu i čak u drugoj oblasti. Uz to čak ni dokumente sa sobom nisu imali. Darica je gledala doktora velikim pametnim očima – i njemu se činilo da ona sama njega hipnotizira, a sada po selima hoda puno cigana i svakakvih šarlatana, što muljaju ljude, gdje god mogu, a u džepu doktora bila je cijela plaća. Neuropatolog je tog dana bio slobodan. Otorinolaringolog – na odmoru. Stoga je doktor uzeo jednu Ivanovu drombulju, jer je i sam umio na njoj svirati, drugu mu je zajedno s rašpicom stavio u džep fraka, nasmijao se i rekao;

– Prodaj radije drombulje, Ivane. Tu od tebe ima više koristi. A ta – pokazao je prstom na Daricu – je nijema. I ne puni joj glavu. – I doktor je zavrtio prstom oko sljepoočnice; – Ona je slabe pameti isto kao i ti, čovječe. I tu joj nitko ne može

pomoći. I neće joj pomoći nigdje.

– Kurva je Vaša mama bila! – vrištao je doktoru u oči Cvyčok. – Ako je vi ne želite liječiti, onda ću je sam liječiti a vas neka savjest izmuči, kao zadnju gnjidu... Ne govore ljudi uzalud loše o vama. Ponekad ljudi o takvima kao Vi kažu istinu... Ostajte zdravi, ali zapamtite, da imate djecu i unuke. I nije zagarantirano da se njima ne bude slično dogodilo. – Pa je zalupio vratima tako, da su se ona ponovno otvorila.

... A poslije Sv. Petra selo se zbog Ivana i Darice ponovno okrenulo naglavačke: Varvara, do koje se zaljepio nadimak Spletkarica, gotovo da je od kuće do kuće nosila vijesti – čak se davila od nestrpljenja.

– Svet – svet – svet... oni se, kumice zlatna, goli – golcati usred noći nasuprot mjesecu kod staklenika kupaju i ne srame se, što selo spava... a oni selo sramote... i stišću se jedno uz drugo, sigurno u vodi... malo im je kuća... ne ide policija na njih... ljudi dobri, ko je takvoga videl u naše vreme!?

– A vas, Varvarice, nije sram noćima do kuma Petra hodati, dok je pred nosom muž? Kad ne bi njuškali gdje ne treba, a držali se kuće – tad to i ne biste vidjeli, možda i nije bilo tako...

... A BILO JE TAKO. Primijetio je Ivan da Daricu od slabosti spašava voda, da se više puta namače do koljena u rijeci – dok se koža na nogama ne smežura kao suho voće poslije sušenja u pušnici, i zamislio se. Mislio je – mislio – i smislio

Usavršio je proces, rekli bi današnji znalci.

Jedne noći kada je selo hrkalo punim plućima, čak su i psi drijemali u kućicama, uzeo je Ivan Daricu za ruku pa pošao s njom do staklenika.

Okrugli mjesec visio je nad vodom i odbijao se od gustih vrba, zagrcavali su se pjevom skakavci, glasali su se i treptali očima golubovi i zelene žabe – i Cvyčok, skinuvši se dogola, ali prikrivši svoju sramotu dlanom, uskočio je u toplu, kao mlijeko ispod krave, vodu. Plivao je ne vrlo spretno, ali je plivao. Stojeći podalje, do pupka u vodi, tiho je pozvao Daricu:

– Dođi amo, i ne boj se. Skini se – i idi u vodu cela, skroz do glave. Vidjet ćeš – to će ti pomoći – i okrenuo se leđima od obale da ne bi posramio jednu Daricu koja je već u rukama držala suknju.

Darica je ušla u vodu u ženskoj majici sa širokim naramenicama. Kada je voda dosegнула koljena – zaustavila se .

Ivan je gledao i šutio.

Postajavši, Darica je pošla dalje.

Ivan joj je krenuo ususret sve dok mu voda nije dosegula grudi.

Oni su tako i stajali – oboje do grudiju u vodi, jedno nasuprot drugome s rukama ispruženim naprijed, kao da su imali namjeru baciti se jedno drugome u naručje.

Mjesec je svijetlio na srebrnoj vodenoj stazici među njima, vjetar je tiho bućio u travi – a Ivan je vodio za ruku Daricu, sve dok voda nije dosegula njihove podbratke.

– Vidiš kako je dobro? A sada se malo pobrčkaj, tako, kao ja, amo - tamo. I ne boj se – ja ću te držati. Osjećaš kako je lako? A sad zagnjuri glavom... tako-o-o... – frknuo je, izbacivši vodu kroz nos i usta. – Namochi glavu... tako. Cijelu. Još namochi. Bože, kako si ti pametna, Darice...

– A na obali joj je Ivan zagrnio noge i ramena, raščešljao joj je rukama kosu, istrljao ruke, nešto je pomislio i širokim koracima skoro je potrčao do kante s pitkom vodom.

Ljudi dobri... Kako je dobro što se nekad u životu događaju trenutci o kojima ne zna nijedna duša ništa osim te koja svojim rukama tvori taj trenutak!.

Ivan je nosio iz kante šakama zdravu hladnu vodu i napajao Daricu kao malo dijete, ne dopuštajući nijednoj kapi da se razlije da joj ne bi hladila grudi.

... A kod kuće se dogodilo to što bi se trebalo dogoditi u takvome slučaju između zdravog čovjeka i zdrave žene.

Zato je Ivan znao: Darica je pametna, ali ne sasvim zdrava.

I on je napravio to što po njegovom mišljenju nije moglo naškoditi.

Gotovo do samoga jutra (koliko je moguće te noći o Petrovdanu) Darica je ležala gola na toploj marami koju je Ivan prostro na deku, a on je gledao u nju – i umalo da je plakao šapćući joj na uho neku tako čudnu mješavinu riječi, hropaca, uzdisaja i krikova, za koju bi onaj, koji nije naučio razumjeti brundanje Cvyčkovog jezika između desnih i nepca, pomislio da on pjeva kroz škripanje zubi.

– Ti si djevica, Darice? – pitao je u oči, a dalje, spuštajući pogled, sam sebi odgovarao. – Djevica, pogledaj kako si nestrpljiva. Ali ti se ne možeš ljubiti s muškarcem. Čuješ? Ne možeš. Trebaš, ali ne možeš. Gledaj, samo da ne bi dospjela u muške ruke. One su takve, zaraza, – pristaju... – htio je reći „do invalida“, ali pregrizao je jezik – do poštene djevojke, i ne vide da je sirota. Još će i dijete napraviti.

Ja bih sam tebi napravio dijete. Da napravim? Pogledaj, kako imaš uzak stomak. – kružio je dlanom po trbuhu. – Dobro bi nosila dijete, pa i u starosti bi bilo kome vodice donijeti... Ali ne, ne ću tebi dijete raditi. Kako ćeš ga ti učiti govoriti? Mene neka neki šlag strefi, a dijete uzmu u ustanovu. Bit će siročće. Ne treba. Ja ću napraviti dijete drugoj.... Drugoj nekoj. Ali ne tebi... Slušaj me, Darice, dobro. Ti sve razumiješ pa slušaj: izbjegavaj muškarce.

Bože - Bože... A ako ti dođe želja? A ja od tebe odem? Ja ne mogu živjeti vječno, mogu umrijeti, čak i sutra, i što ćeš ti napraviti? Ne, ostani djeвица do smrti... to nije sramota.

A ti si zdrava. Ne slušaj nikoga. Ti si zdravija od tog celog glupog sela. Ali ja ne želim tebe imati na duši, jer ti si prava bogica i sudbina tvoja je nesretna. Ti sudbino kažnjena... A kad od muškarca prijeđe pohota na tebe, dat ćeš mu se u ruke... ne, bolje da ti ne nađeš muškarca...

Vidiš, meni žena ne treba tako jako. A tebi bi muškarac tako trebao da se krv ne otruje. Ali ja neću da ti bez mene zavijaš, ko ranjena vučica. A drugi će te prevariti... točno prevariti...

... Tko zna... možda samo takvi prirodom ili Bogom izabrani ljudi postaju psihoterapeutima, prorocima, svećenicima, blaženima, ikonarima? Samo u tim minutama kada iskreno žele čovjeku dobro i pomoć, sami vjeruju u njih i tako pružaju iscjeljenje?!

... Darica je ležala zatvorenih očiju, slušala Ivana – i trenutno je po tijelu osjetila drhtavicu. Sitnu poput mjehurića na glatkoj površini ljetne rijeke kada nenadano počne neočekivana kiša. U njoj je drhtala svaka žilica i kapljica krvi – i tada je Darica isto tako brzo sama za sebe shvatila: ona nije glupa – nego slatka, kao i ova slatka groznica - drhtavica, koju ona nikada nije upoznala. Ivanov hropćući šapat probijao se kroz stalnu maglu u njenoj glavi, stizao je nekamo tako duboko i daleko da Darica nije niti sanjala da u njoj postoje takva mjesta. Ona u tom trenu nije imala ni stida, a ni straha – samo tanka – tanušna nit, kao mjesečeva crta na vodi kod staklenika, treperila je između nje i Ivana i zvala njenu oboljelu dušu da bez straha ide prema tom pozivu... A kada su Ivanove hrapave ruke stisnule glatkoću Daričine zanijemjele utrobe – iz nje se otpustio je li to jauk, ili urlik, ili praznik radosti – i to takav, da je mogao pod sobom progutati pola svijeta...

Bože - Bože... ona je šutjela četvrt stoljeća, sve dok u sebi nije osjetila zametak živog zaboravljenog jezika pokraj tate, na groblju... ali sada, pod Ivanovim rukama,

ona je napokon progovorila. Grubim, neljudskim glasom, sličnim zavijanju ranjene zvijeri ili naporu istovremeno nijemog, gluhog i slijepog, ali progovorila je riječima, riječima davno zanijekanih, svojim jezikom i grlom. To su bile neka divlja grlena bezizlaznost i nada ujedno, zahvala i molba, proklinjanje i smijeh...

I tada je Ivan zaplakao. Sramežljive muške suze kotrljale su se neobrijanim Cvyčkovim licu i kapale su na zažarene Daričine grudi – i ona, sakupivši svu svoju snagu, volju i zlobu, napokon mu je odgovorila: „I - va - ne...“

Zbog toga noćnog uzdisanja on bi bio dopuzao na koljenima s kraja svijeta do Daričinog – a sada i njegovog doma.

A poslije te noći znao je najbitnije: Daricu se može izliječiti. Kako – Ivan nije točno znao, ali znao je sigurno da može.

Sve su je rjeđe i rjeđe mučili napadaji boli.

Nekada, iako rijetko – ona se mogla čak i smiješiti.

I nekako je Ivan čak pomislio da bi mogao Draicu oženiti.

Uzimao je u usta drombulju, sjedao na pragu trijema, svirao je dugo, gledao je Daricu s rukama prekrženim pod grudima, a sam je mislio... mislio... Kakve muke treba izdržavati da bi se takav život živio... Čovjeka ne poznati, čak ni mjesečnice nemati, od ljudi samo gluposti čuti i nemati ljubaznosti ni od koga, osim možda od Marije?! Ne moći zaplakati – zaridati, izderati se, nasmejati se, a biti živom mumijom i imati u glavi veliku, kao od metka, ranu i ne moći o njoj govoriti, a samo misliti, misliti. Drugi bi davno zaboravio, a ona se jedna kažnjava kao ta velika mučenica Kateryna...

I, gle čuda: Cvyčok je odustao od uobičajenih svojih lutanja. Kovao je drombulje i dostavljao ih preko nekoga na tržnicu u Kosovo ili Kutove, ali se sam rijetko kad odvajao od Darice. Sada se bojao da je ne bi uplašili ti zli i loši ljudi koje je sudbina nesretnika kudikamo jače zanimala nego njihova vlastita.

Kada je Ivan odlazio do koga na dan, uzeo bi sa sobom Daricu, posjeo bi ju u sjenu, davao čistiti grah ili kukuruz, a sam je sjekao drva ili kosio, ili postavljao prečke na ograde, i ruke su mu pjevale bez glazbe.

.... Ali to je ionako istina da nikome nije tako loše kao našim neprijateljima, kad je nama dobro.

Tada ni odstrel, ni vradžbina ne treba. Dovoljan je jedan jedincati jezik koji

se umije u ustima okretati, a ostalo – ljudi će dodati...

– Jeste li čuli Marijo... Je li to psi, ti, koji hodaju za Daricom na groblje, ili to sami vukovi zavijaju noćima iz njene kuće. To dvoje glupih i večeraju za stolom skupa sa psima. Kosa se uvis diže na glavi.

– A vi, zlatna Varvarice, ne hodajte pod tuđim zidovima i ne će Vam se pričinjavati da čujete vukove. Držite se svojega gospodarstva. Tamo se može čuti nešto ne manje zanimljivo. A o bogaljima ne govorite. Čak, ako oni sa psima večeraju, pa što onda? Oni ne uzimaju hranu iz Vaše zdjele.

– Ali tamo se nikad ne vidi svjetlo! I oni u istoj postelji sa psima spavaju, dvoje glupih. Oj, kumo, zvat ću policiju.

– Ali skroz do vas psi ne navraćaju, onda što će vam policija?

– Zbog pravice.

– Jeste li čuli, kumice, nečista sila se u selu pojavila. Na groblju i u Daričinoj kući. Otkad je Ivan Cvyčok počeo živjeti kod nje, onda se i nečista sila uselila među ljude...

– A što ta nečista sila, radi, Vasylynice, da vam mira ne da?

– Što radi... Slatku Daricu je izmijenila. A što ako cijelo selo promijeni?!

– Oj, kumice, sigurno, nema na svijetu takve sile koja bi mogla Vas izmijeniti...

– Grijesi. sve grijesi, kumo... neokajani grijesi i suze umrlih... Ali zašto tuđi grijesi moraju na nas padati?

– Ali na nas nije nikakva bolest zapala, kumo, onda zašto se Vi tako uzrujavate?!

– Jer ne znam, što se tamo događa u toj proklesoj kući, a ja živim u susjedstvu. Tako da se uzrujavam zbog svoga mira i pravednosti.

...O - O - O...Ne samo ljudi, nego se i sotona žvrcira kada je nekome dobro malo duže nego što si sotona planira.

Čak i u sotonine planove unose ispravke obični ljudi, koji vjeruju u Boga, ispovijedaju se i poste, uče djecu posluhu i Očenašu, spominju mrtve i brinu o budućnosti svoje djece.

Ne - ne, nijedan sotona nema takvu snagu, kao obični ljudi u čas ljubomore, mržnje i osvete...

... I jednog su dana pozvali Ivana Cvyčka u seosko vijeće.

Napuhani načelnik iskakao je iza stola kao višak kaše iz niskoga lonca.

Oblasni policajac Stjepan svako malo gladio je rukom kuburu na hlačama, kao da se svaki put uvjeravao je li oružje na mjestu.

A pod zidom, nisko pognuvši glavu nad papirima, sjedila je tajnica vijeća Dus'a, frkćući bez prestanka usred ljeta prehladenim nosom.

Načelnik je kucnuo prstima po stolu, zavinuo brkove tako kao da je od njih htio smotati cigaretu, i gledajući prema Cvyčku, upitao:

– Dakle, što se tamo kod vas, Ivane, događa noćima?

Ivan je stajao pored samih vrata i stiskao šešir. Ne možeš reći da je bio prestrašen. Ali i reći, da je bio miran – možeš još manje. Očito je mislio, ali mislio je sporo.

Dugo Ivanovo razmišljanje i nije bilo čudno za one koji su ga se spremali procesuirati: Cvyčok se u seoskom vijeću ubrajao među glupe, jer osim toga što je uselio kod glupe Darice, on još i drombulje radi s takvim zauzećem kakvim normalni ljudi ljeti rade sijeno ili zimi djecu, uvijek govori glasno – na drugi kraj sela se čuje, a kad kaže – izdržati pljuvačku u očima lakše je, nego takvo što čuti... Pa Bože moj! On je imao tako mnogo osobina prigrlupog, da ga se možda i nije trebalo ispitivati. Ali sovjetska vlada je pravedna: za nju su svi jednaki. I pred zakonom su svi jednaki. To je među ljudima Cvyčok glup, a potvrde iz ludnice on nema. Tako da je zakon primjenjiv na njega, kao i na bilo koga drugoga. Tako!

... Ivan nije poznao sistem Stanislavski¹, ali je dugo šutio. Duže nego što šute u posljednjoj sceni „Revizora“. Tada je sjeo nasuprot načelniku, nagnuo se preko stola – i tiho, ne slično sebi, vrlo tiho, promumljao priraslim jezikom:

– Recite meni, gospodne načelniče, zašto ja vama trebam u vašem seoskom vijeću? Vi mislite da mi nisu sve na broju, a ja samo nemam sreće. Ali ja ne sjedim ni za čijim vratom... nikoga nisam opljačkao, prozore nisam razbio, po selu nisam divljao, nijednu djevicu nisam obeščastio. Meni je skoro pedesetica. U armiju me ne ćete uzeti... tako da me niste imali zašto zvati u seosko vijeće. A to što nemam svoje kuće, to je zato štoj ste vi takvi pametni i vaša „pametna“ vlada uzeli maminu kuću kad je ona umrla od mučenja MGB - a², a mene su pistili k ljudima?

– To nije tako, Ivane! – prekinuo ga je Stepan. – I mi tvoju mamu nismo tuki, niti kuću uzeli.

1 sistem Stanislavski - metoda glumačke tehnike (op. prev.)

2 MGB(Министерство государственной безопасности)– Ministarstvo državne sigurnosti (op. prev.)

– Takvi kao vi, su uzeli... A čovjeka možeš tući ne samo palicama! I sve je to činjenica. Onda zašto ste me vi ovdje pozvali?! Očito nemate više posla u selu ako ste se okomili na bogalja. Tako da recite brzo, što želite od mene, jer moje gospodarstvo stoji bez ruku. Vama kolima s farme sve voze do kuće, a ja što svojim žuljevima zaradim od toga ću samoga sebe i sirotu Daricu uzdržavati.

Cikla skuhana za boršč ima manje grimiznu boju nego što je taj tren imalo lice načelnika seoskoga vijeća:

– Što si ti tu, glupane, jezik razvezao? Sad ćemo te na petnaest dana u policiju odvesti – onda ćeš tamo ispričati...

– Ispričat ću što ću ispričati... I za tebe ću, Štef, ispričati kako pijan tuđe žene s revolverom naganjaš... i kako tvoja žena kuha rakiju od kolhoznoć šećera... ne mora te peći savest... Ivan će sve reći... Ivan je skoćio s naslonjaća, smjesta ga pustivši pred sama vrata. – Što vi, bivoli, od nas dvoje hoćete? Recite jer ja sam glup – mogu taj naslonjać u glavu zafitiljiti!

Naćelnik i policajac su se počesali po tjemenu, ispratili su tajnicu i stali pred Ivana kao na zadnju granicu pred napad. Govorili su sve redom oslanjajući se, očito, na efektivnost psihološkoga napada.

– Pitamo te još jednom: što se kod vas tamo noćima događa u kući, da se ljudi žale i traže da se istraži vaše ponašanje na zasjedanju seoskog vijeća?

– Kuća je na putu – ljudi nisu gluhi.

– Sve što se loše dogodilo u selu povezano je s tobom, Ivane.

– Dok tebe nije bilo – Darica je bila normalna. Zakapala se u zemlju.

– Kruške je obvezivala...

– Sa psima je hodala po selu...

– A sada je na groblje prestala hodati... Tatu ne posjećuje.

– Sluša tvoju drombulju i pse u kući noćima skuplja.

– ... Odi ti, Ivane, iz našega sela.

I dalje je Ivan pljucao slinu u lica obojice, a oni se iz nekog razloga nisu brisali:

– Znaćte što? Ja, ako poželim, onda ću i umrijeti u vašem selu, i morat ćete me tu pokopait. I što se vas tiče što se u ćijoj kući radi noćima. Radi se što se treba raditi. Dajte čovjeku mirno živjeti pa makar među njegovim zidovima!

– Mirno će, Ivane, biti na tome svijetu. A dok smo mi vlast – moramo znati sve.

– Poserem se ja na takvu vašu vlast koja pod deku ljudima viri! A ako Darici

jedna vlas s glave otpadne – odrubit ću vam glave, kao krastavim psima, pa makar poslije toga istrunuo u zatvoru...

BILA BIH neizmjereno sretna kada bih priču o slatkoj Darici i Ivanu Cvyčku završila u optimističnom tonu. Takoreći, napokon se u bijedne sirotice pojavio zaštitnik koji je nije dao prstom dotaknuti, i poživjeli su oni tiho - mirno, i bol je ostavila Daricu, jedino što joj se nije vratio glas, ali to ih nije sprječavalo da tješe jedno drugo pa makaroskudnim sitnicama, na koje običan čovjek u svakodnevnome životu i ne obrati pažnju nikada, kao što nikada ne obraća pažnju dvoruki na ruke, a dvonogi – na noge.

Sretna bih bila, ali gle! Život je možda kao i ljudi – osvetoljubiv prema radosti. A osobito – ako je radost za dvoje ogromna: takva kao što je za Ivana Daričino mrmljanje pod njegovim rukama, a za Daricu Ivanova ljubav i briga, koje je ona zaboravila kada su joj zli ljudi dali *slatkiš* .

Rečeno je: takve sreće nije bilo i nema. I ne treba.

Frknula je možda i Daričina sudbina pred Ivanom. Možda je i ona također zavidna?

... Dakle odveli su Cvyčka na petnaest dana u rajon Prvo: za opiranje vlasti i njezinom opunomoćenom predstavniku za vrijeme izvršavanja njegove službene dužnosti, drugo – za pokušaj otimanja oružja oblasnoga policajca, i treće – krivokletstvo, ponižavanje časti i ponosa prisutnih za vrijeme konflikta u prostorijama seoskog vijeća. Datum. Potpisi. Kraj protokola.

Šteta, Ivane, što nisi bio tako mudar u krugu pametnih.

Obrijali su Ivana u rajonu na nulu, dali mu umjesto drombulje staru metlu u ruke – i pošao je Ivan mesti ulice centra rajona. Padala je kiša – oprala je prašinu, a Ivan je svejedno meo raspucan, nikada asfaltirani put, dok su mu iz autobusa i automobila vrtjeli prstima pored sljepoočnica i slijegali ramenima, jer to je bila glupost nad glupošću čak i tu u gorama – mesti ulicu.

A Ivan je svaki dan izvještavao o napravljenom i brojao dane do završetka svojih paklenih muka.

Pod kišama su se izlizale njegove tanašne hlače i postala već rupičasta stara -starcata košulja koju je on pronašao u Daričinoj staji, još možda od njezinoga tate. I već pred polazak kući ozbiljno se zabrinuo Cvyčok: u čemu će doći Darici na oči?

Ali uvijek se nađu dobri ljudi. Čak i u oblasnim odjelima policije.

Narednik koji je svih petnaest dana bio nadgledao uhićenog dao je Ivanu svoje – gotovo novo vojničko odijelo: tamnozeleno hlače jahaćega kroja koje se vežu oko gležnja, široki remen i takvu istu zelenu košulju sa sjajnim pucetima. Nedostajali su jedino još čizme i kapa. Ali Ivan je bio neizrecivo sretan i zbog tog bogatstva.

Dakle, čim su se pred njim otvorila vrata ćelije, on je, užurbano se preobukavši i dobro očistivši svoj smeđi šešir i krpane-prekpane natikače, sjeo u autobus za Čeremošno i prvi put u mnogo dana uzeo je u usta drombulju.

Od autobusne stanice skroz do Daričinog doma on je tako i išao – svirajući drombulju.

... Kada je jadna Darica ugledala Ivana na vratašcima, nekako su joj se čudno zavrtjele oči – i ona je tiho skliznula na zemlju, jednostavno u prašinu.

Dok je Ivan zalijevao Daricu vodom i nosio je u kuću, dotrčala je Marija. Ona je hropćući mahala rukama a zatim se govoreći udarala šakama u glavu:

– Joj, Ivane... Ivane... nisi to trebao napraviti... joj... nije trebalo.

Ivan je kao lud tresao na dvorištu Mariju za grudi i rikao poput bika kojega nisu pustili do krave:

– Što ja nisam trebao napraviti, Marijo?! Što? Reci!

– Marija je plakala i zabacivala glavu, a zatim je pobjegla do svoje kuće.

... NAPAD glavobolje trajao je taj put Darici od druge Bogorodice, a to je od 21. rujna, čak do Pokrova¹. Za to vrijeme oslabjela je i pocrnjela, osula se nekakvim sitnim ranicama.

Kada je mogla sjesti – udarala je glavom o zid, tako da je Ivan morao sjediti pored nje ne mičući se i držati joj ruke.

Nije jela, samo je pila vodu s dvopekrom, Ivana nije pogledala nijednom, a povijati glavu davala je samo Mariji. Ležala je okrenuta k zidu, s maramama povezanim preko očiju, samo je bez prestanka stiskala kraj prekrivača.

Ivan je Daricu nosio do staklenika na rukama, kao dijete. Držao ju je ispod pazuha u vodi – ali njoj nije postajalo lakše.

Palio joj je i gasio vatru.

Zalijevao postelju posvećenom vodom.

Vodio svećenika i seoskog medicinskog tehničara.

1 Pokrov - Pravoslavni kršćani 14. listopada obilježavaju praznik Pokrova Presvete Bogorodice kao spomen na crkveni događaj kada se Bogorodica, za vrijeme bogoslužjenja, javila narodu okupljenom na molitvi (op. prev.)

A Darica je ležala, ne reagirajući niti na svjetlo, niti na zvuk – samo što nije bila mrtva.

– Moje srce osjeća, Ivane, da je tebi poći odavde... – tužno je nekako rekla Marija. – Žao mi te je, ali ti nisi kriv

– I sam vidim... Ali tko je kriv, Marijo? – plakao je ne stideći se Cvyčok i brisao nos o rub svoje stare košulje u kojoj je nekoć sjekao drva kod Marije i u kojoj je došao do Darice.

– Sudbina, Ivane, i ljudi. I više nittko.

... Darica je ustala drugi dan poslije Pokrova. Ogledala se po kući. Stavila je u vrećicu malobrojne Ivanove stvari. Zaogrнула je u bijelu maramu kruh koji je donijela Marija, dala mu ih je u ruke i otvorila pred Ivanom vrata na trijemu.

Dugo se naprezala, tako dugo, da čak i prvorotke brže na svijet donesu dijete, ali je ipak sabrala slova u grlu, samo jedva čujno, tako da ih je mogao čuti samo Cvyčok a nije ih čuo čak niti Marijin mačak pored Daričinih nogu i rekla:

– I - d - i – I - v - a - n - e...

Pokazala je rukom na cestu i vratila se u kuću.

MIHAJLOVO ČUDO
DRAMA NAJGLAVNIJA

– MYHAJLIĆU, odite večerati...

Matronka će kao da pita, a možda i moli, sličnim šuštanju lasice u sijenu, stojeći na trijemu s do lakata podvinutim rukavima bijele mrežaste košulje.

Pri zalasku proljetnih zraka njena malena glavica s čvrsto ispletenom pletenicom slična je drugome sunašcu, koje izlazi iz sredine mirisnih krušaka, kojima je ispunjen cijeli trijem čak do prozorskih klupčica kuće. Matronka se kušajući medenu krušku sve smije okruglim jamicama, čime je uzburkala oko sebe cijeli roj osa.

– A što ste, sirotice slatka, dobroga skuhami? – podiže glavu od cjepanica ne ispuštajući sjekiru iz ruku muž u *keptaru*¹ obloženom do vrha runskom vunom.

Gora svježih nacijepanih drva bijeli se i miriši jednako čisto kao mrežasta košulja na ženi u zalazećem suncu.

Koji tren oboje pošute, ne skidajući pogled jedno sa drugoga, – tako kao da baš trebaju okusiti jedno drugoga, kao tu žučkastu prezrelu krušku koja hitro pade iz ženine ruke i otkotrlja se do čovjeka sa sjekiricom.

Malena žena se pogrbi kao da se srami neke tajne misli pa crveni, te se hvata za bokove:

– Pripremila sam nešto žganaca, i to takvih – kao sunce žutih, smješe ti se iz zdjele. Stala ovako do sutra, ako lažem! Ne vjerujete, odite sami pogledati! – veselo odgovara pa nestaje u otvoru vrata.

– I Myhajlo dugoga trupa poput vješalice, kojemu ne treba reći dvaput, nosi sjekiru u drvenarnici, mete metlom putić od staje do kuće, otresa hlače od piljevine i triješća – ide večerati.

Matronka iza peći već čeka pored široke drvene kante s vrcem tople vode i s ručnikom prebačenim preko leđa.

– Myhajliću, nisam li Vas prosila da ne cepate ta drva do kasno? – pita s prijekorom, pomažući mužu da se skine.

– Myhajlo šutke skida *keptar*, košulju, saginje se nad kantom do pola golim tijelom postavljajući vrat pod mlaz vode. Glasno frkćući i smijući se, plješće mokrim dlanom po ženinom obrazu:

– Zar to može naškoditi?

– Ali vi ste, srebrni Myhajliću, bez pojasa drva cijepali, a vjetar je bio jak, možete se u križima prehladiti. Kome to treba?

Jedva dodirujući muževljeva leđa dlanom, Matronka zaustavlja iz nekog razloga drhtavu ruku na velikom madežu pod njegovom desnom lopaticom i kruži kažiprstom. Zatimga nekoliko puta brzo ljubi, te već trlja leđa busenom mokre

1 Keptar- krzneni prsluk stanovnika Karpata (op. prev.)

vune sa sapunom. Poslije toga Matronka se hvata Myhajlovih grudi, vrata, ruku – i trlja ih tako pomno kao da muževo tijelo godinama nije na sebi imalo vode.

Myhajlo zatvorenih očiju šutke dopušta spretnim ženinim rukama da ga okrene, odjene u čistu košulju, a zatim je on razbarušivši guste Matroničine šiške, upita afektiranom strogoćom:

– Onda što ste vi to tamo, gazdarice, kažete skuhalo?

– A vi probajte... – lukavo žmirka Matronka, odmotavajući laneni ručnik sa žgancima: žuta kao sunce kaša pari se bijelim dimom.

Ništa Myhajlo tako ne voli poslije teškog rada kao vruće žgance s povrtnom *brânzom*. Matronka skida drvenom žlicom vrh, stavlja u udubinu *brânzu*, gotovo isto tako žutu kao žganci, ponovno pokriva, sjeda nasuprot mužu – i oboje čekaju dok masna *brânza* pusti mast, dok ne počne protjecati kroz žute pore vruće kaše.

Večeraju Myhajlo i Matronka uvijek jednako: sjedeći jedno nasuprot drugome i upirući se jedno o drugo čelima.

Sa strane se može činiti da se ne žele ili nemaju hrabrosti gledati se u oči zato što tijekom večere ne odižu glave. Ali je sa strane vidljivo i to kako njihove ruke nekako sramežljivo i užurbano traže prigodu da se dotaknu, a tada isto tako užurbano, kao opečene ili uhvaćene u zločinu razbježe po koljenima ili po stolnjaku.

Nitko tuđi dosada nije vidio, kako Myhajlo i Matronka večeraju, još prije mraka temeljito zatamnivši prozore i zatvorivši dvorišna vrata, što ne radi nitko u selu. A nije vidio nitko ne zbog toga što je taj mladi par zloban, neprijazan, ili neželjan razgovora s drugima. Strani ljudi jednostavno još uvijek nisu žurili k njima na gospodarstvo: krstinki nije bilo – nitko se još nije rodio, nije bilo bdijenja – nitko u njihovoj kući od njih dvoje nije umro, praznikovali nisu, jer proslave nisu radili. Dakle žive sami za sebe kao dvije gljive sunčanice pod bukvom – postojano kao da su pokriveni mahovinom i glinom.

A poslije toga što je seoski filozof Tanasij Maksym'juk rekao pred crkvom poslije njihovoga vjenčanja „Neka sada ovo dvoje rade djecu, a zatim budu radili posao“, nitko i nije dosađivao mladome paru. Savjetovati se s tako mladima također nije bilo potrebe jer su oni sami trebali savjet. Posuđivali nisu nikome ništa, jer su se sami opskrbljivali na gospodarstvu. A što su nakon svadbe malo duže nego drugi ostali začarani, pa kome se to ne dogodi? Osobito kada momak uzima stranu a ne svoju, seosku djevojku i razgledava je noću i danju sa svih strana kao pisanicu bojanu u drugome selu.

„Gle - e - e... Sve prolazi. I to će proći“, puhnuo je nekako u lulu Tanasij – i dao je konačni odgovor na muklo slijeganje ramenima djevojaka koje su ljubomornim

pogledima pratile Myhajla i Matronku kada bi ovi dolazili na nedjeljnu službu: ona – s glavomnepromijenjeno spuštenom, kao od srama – bešumno se smještala u *babynec' u*¹, on – kao vješalica, iskakao je među muškarcima; ali njihove oči svejedno kao da su povezane nekakvim nevidljivim konopcem; i to je tako javno upadalo u oči, da su se među prisutnima, a osobito među ženama, od zavisti i neprolazećeg čuđenja širile nozdrve kao u krava pred teljenjem.

Ipak ljudska ljubomora na njih dvoje nije imala zlog utjecaja.

Sve dok...

... MATRONKU u selu nazivaju Myhajlovim čudom. Točnije, Myhajlo ju je sam tako prozvao.

Myhajlo Ilašćuk je od djetinjstva siročče. Tatu je zgnječila ograda, kada je djetetu bilo dvanaest godina, a tri godine poslije toga Myhajlova mama je otišla u glinu zbog pustih bapskih jezika: napričale seoske žene da kod sirote udovice noće oženjene gazde, stoga su se i dogovorile potajno dvije najveće čeremošanske ljubomornice, odvele ženu u šumu znajući da je nitko neće tražiti, privezale je za bukvu – i tako je ostavile da preko noći ohlade svoj hir. Pronašli su udovicu za jedan dan obgríženu od vukova do kostiju, ali nitko nije otrpio kaznu jer nitko tu otmicu nije vidio. Ipak znalo je cijelo selo: ali selo nije išlo svjedočiti, istine se domoći nije bilo nikome, slučaj je žandarmerija zatvorila – tada je tako i počeo maloljetni Myhajlo služiti kod ljudi, hraniti gazdinske uši, te se učiti svakakvim ručnim poslovima, i zarađivati sebi za život. Bio je dugo momak dok nije stvorio kakvo-takvo gospodarstvo stvorio i doveo je to sitno siročče, kao što je i sam bio, iz tuđega kraja i još je za malu svadbu smogao nešto novaca.

Možda zato što je siromašna kao crkveni miš, a možda jer mu je takvu prirodu Gospodin podario, do ženidbe je Myhajlo bio vrlo pristojan i pošten momak: djevice nije obeščašćivao, djevojkama suknje nije podizao, nije se valjao u udovičnim perinama. Bio je vrlo predan radu i nije previše pričao. Pred ljudima mu se jezik razvezao samo jednom – u svadbenoj „guculki“ kada su njegovi i s mladom pristigli gosti bučno napunili podij, a glazba je svirala tako da je violinistu pukla žica na violini.

Pijan od radosti, Myhajlo je laganim pokretom posjeo na dlan sitničku – rastom njemu jedva do pupka – mladu sa za njegovo selo neobičnim imenom Matronka, podignuo je nad kovrčavu glavu – i vrtio njome iznad sebe kao zvrkom, čak je starija djeveruša preplašivši se zavrištala križajući tanke djevojačke ruke.

1 *Babyneč'* - lijevi dio lađe pravoslavnog hrama u kojem su stajale žene (op. prev.)

– Gosti! Dragi moji okupljeni gosti, pogledajte Myhajlovo čudo, uživajte u Myhajlovom čudu, skupite se oko Myhajlovog čuda! Pogledajte Myhajlovo čudo! – na jednoj ruci vrtio ju je nad glavama gostiju, kao da je veseli šareni cvjetić.

Glas mladenca se probijao, pokušavajući nadglasati glazbu, tako da nije bilo jasno je li on uistinu pijan ili malo glup.

Naime, dogodilo se u selu i to da je jedan mladenac izgubio razum na svojem vjenčanju. Zato su stari rekli: za to je krivo *dugo zadržavanje sjemena*, to jest, nije bilo trebalo čekati vjenčanje, nego otići k onoj koja sama traži i daje – i ne bi imali pošten momak i njegova familija nesreće i do danas...

A Matronka je, od straha ili od radosti zatvarala oči, obujmila vrat svoga mladenca objema tanašnim rukama kao dijete oca, i u mahnitome tempu „guculke“ obavijale se njene šarene vrpce oko Myhajla poput omče – čak je bilo opasno da ga ne uguši.

Tako su oni i otplesali taj ludi ples – udvoje: mladi, koji je dosezao glavom gotovo do neba, i mlada – cijelim svojim bestežinskim tijelcem urasla u njegovo od stalnoga rada nabito, gipko muško tijelo, obavijena objema rukama oko vrata i nesvjesna od nenaviknutosti, srama i toga što ju je čekalo iza kapije novoga života u tuđem selu, bez tate - mame – samo u Gospodnjoj i volji njenoga muža.

– Kad bi to samo na dobro, samo na dobro... – jesu li to osuđujuće, ili suosjećajno kimale glavama stare žene i djevojke na klupama pod zidovima svadbene kuće, kao da su gledale u neku samo za njih otvorenu, ali nevidljivu za ostale, knjigu sudbine, a možda su samo izvlačile iz škrinja vlastitoga iskustva nepogrešiva znanja o budućnosti dvoje mladih i gluhih u svojoj sreći ljudi, koji su polako dolazili k svijesti poslije „guculke“. Na dobro! – Na dobro! – odgovarao je Myhajlo odmah svim gospodaricama s ljubomorno – tužnim očima – na dobro, gazdarice, jer koliko je toga života? Komadić! I u tom malom komadiću – gle kakvo čudo! – privinuo je zadihanu od brzoga tempa plesa Matronku na široke grudi, pa su tako i stajali, kao spojeni smolom, nasred svadbenoga podija, sve dok nisu zazvučali prvi akordi još jedne obavezne svadbene melodije toga kraja – velikoga svečanog korala, na rumunjskom – „Hora mare“.

Poslije divlje, bijesne, poput pijanog čovjeka, i beskonačne, poput sprovednih plačeva, „guculke“, koja je sposobna stresti dušu ne lošije od nečiste sile ili ponoćnog bluda, rastegnuto - usporena, gotovo pa jecajuća melodija“ Hora mare“ – to je sve u jednom, malo naglog zaustavljanja srca, skok na onu stranu ovoga svijeta, ili prisilno traženje naslijepo puta do raja i dobrovoljni izlaz iz pakla istovremeno.

Ali nigdje, nitko i nikada neće vam pojasniti zašto baš tako zvuči ta veličanstvena

glazba duboke duševne potresenosti. Možda je taj koji je prvi prenio u sebi čuvenu melodiju na žice, iskusio sve što može iskusiti osjećajan čovjek u životu, jer je stavio te zvukove u ritam kao u njedra: i tješio se, i plakao, ili je možda samo jecao poslije kupelji u njima... ili je vrištao kao u vodi ledenog potoka koja pročišćava.

O, tko ne zna što je za gorskoga čovjeka „Hora mare“, tomu nikada ne možeš prepričati čak ni najtočnijim riječima i bojama čudnu, neopisivu mješavinu njezine biti, ni njezin neuhvatljivi tragizam, kao što nikada ne možeš nikada uloviti tugu u smreki vječno razljuljanoj vjetroj na vrhu litice.

U početku spora, kao da je nehotice lijena, sa svih strana tražena, a dalje – sve nesigurnija i oštra, odmah te natkriva glavom kao val. „Hora mare“ prodire u čovjeka nečujno – kao ukusan slatki otrov sna u ženu uspavanu milovanjem, i prikrada se do nevine duše kao lasica pod kravino vime, i bolno ranjava poput tupog noža koji ulazi u tijelo napeto, s treskom kože. A zatim ta zlobna melodija zapliva i razlijeva se u žilama nečujno – tako, kako teče rodna krv čovjeka.

... Prvo dva koraka ulijevo, zatim dva koraka udesno – i ponovno ulijevo, i ponovno udesno... poslije toga imaš pravo jedanput se obrnuti, ali ne za kraj... i dalje ulijevo... udesno... – i dva prirasla jedno do drugog tijela mladoga i mlade klate se kao klatno glomaznoga zidnog sata, – nisu u stanju otrgnuti se od točno određenog mjesta ili izmijeniti smjer njihanja. Ta glazba-test nemilosrdna u svojoj brzini daje plešućem prvi znak, ma što znak –pokazuje smjer, kojim će se odsada to dvoje kretati samo sinkrono, samo s onim, tko u taj tren drži svojim rukama tvoje goruće dlanove; uvijek i samo zajedno, ne ubrzavajući tempo, ne tražeći drugoga ritma, samo tako kao u tom strogom i veličanstvenom plesu, a slično javnoj ali nijemoj kletvi na vjernost do smrti ili dobrovoljnom ropstvu ujedno.

I ponovno dva koraka udesno... dva ulijevo... pod dalekosežno - tugaljiv val violine ili trube, s kratkotrajnim, trenutnim zastojima i pauzama, kao pred prostranom provalijom... Ne, to nije svadbeni ples – to je žestoki neljudski zakon svevišnjih sila o nemogućnosti izlaska iz linije tebi unaprijed određene sudbine...

O, svadbeni je koral za onoga tko ga osjeća, zvuči kao upozorenje, gle, brže – pravovremeno pogrebno zvono, a možda čak prijevremena i ponešto nepravedna osuda od radosti treperavom ljudskome srcu.

Možda bi bolje bilo nikada ne ići plesati pod tu tužnu melodiju poput ženske sudbine, i beskonačno oštru poput neizbježno njišuće sjekire povijesti nad svakom čovječjom glavom; možda je bolje stajati postrance, poduprijevši napetim tijelom klupu ili drvo, i jednostavno slušati, i misliti... misliti o svemu – sve od samog početka svijeta, od Marije Terezije, kako kažu u tim gorama, i do danas, ali možda

je bolje ni pod kakvim uvjetima ne primiti taj navijek zadani i nepromjenjiv ritam: dva koraka ulijevo, dva udesno... Jer ta kretanja, usporena dvoma plesačima nasred ispražnjenog svadbenog podija, – ona su takva, možda i viša od same vjenčane zakletve, i jača od smole omamljujućih noćnih zagrljaja. Ti ritmovi protiskuju se porama pod samu kožu čak i kod debelokošca, ulaze kao žmarci, kao iveri duboko pod srce, a možda ih, violina tjera skroz u samo srce – i ti više nikada svojevolumno nećeš zaboraviti tanko, gotovo nečujno mrmljanje melodije, ne ćeš je istisnuti iz sebe, kao jezgru čira, ne ćeš je izbaciti i iskorijeniti – tik pred smrt – tek tada ćeš se riješiti čari te muzike, kao čari živoga vraća.

Pa čak i pred smrt, kažu stari djedovi, nekim ljudima se pričuje melodija „Hora mare“, jer kažu samo s takvom žalosnom tugom, takvim usporenim koracima – dva ulijevo – dva udesno, da ne bi uplašila čovjeka brzinom – daje o sebi znati bliska smrt...

... O, Gospodine milosrdni... Myhajlo i Matronka su se tako i kretali na opustjelom svadbenom podiju: dva koraka ulijevo – dva udesno, ulijevo – udesno... a dalje su se samo njihali pritisnuvši se čelima i činilo se da ti mladi – siročad, žele unaprijed pobijediti ili odstraniti ono što na njih čeka u budućnosti. Čak su i gosti, a osobito opijene žene, pokrili svoja lica dlanovima, kao da su također pokušavali zaustaviti upozoravajuće violine o nesrećama, koje ne zaobiđu u životu nikoga, i očito se neće odvažiti zaobići ni taj par... Jer tako su nekako čudno i neobično za to selo napuštali podij mladenci, da ih se od bojazni htjelo prekriziti...

... ALI U TOME selu davno se nitko nikome nije čudio, jer su vidjeli u njemu svašta.

Govorili su o svima pomalo, a čudili se nisu. Pomisliš, velika stvar: doveo je momak iz stranoga kraja malo, uzvrpoljeno poput guštera, ali neizmerno tiho i nijemo djetesce, koje ne da ne daje neku krivu već nikakvu – riječ, osim „Živi – zdravi?“, „Bog vam pomogao!“ i „Bog s vama! nikome ne kaže. Mogao bi, istina, uzeti neku i svoju, seosku, sa gospodarstvom i familijom, ali već kako je Bog dao: tuđim sirotinjama također dobra sudbina dopadne. Samo da joj se jezik ne razvezuje po selu kao mlin, te da ne bi coprala – a ostalo... neka bude. Siroče do siročeta – možda jednom dobrim gazdama postanu.

Što je čudna i neobična – to je možda i dobro: muškarca će uza se držati, ali samo svojega, a neće se tuđeg hvatati. Jer i to se događa: ne stigne djevica ispod vijenca izići, a već joj oči postaju razroke jer se na tuđim muškim licima zadržavaju kao da nema svojega.

A ta ondje stoji nasred dvorišta sa skupljenim, kao do Očenaša, dlanovima – te gleda, gleda na Myhajla – strašno je to vidjeti sa strane: čekaj, još će tako i pasti pred njim, kao pred ikonom, još će i ruku, kao velečasnom, poljubiti.

A Myhajlo, ne odižući glavu, cijepa drva, te katkad tako nekako veselo zazviždi u dva prsta, kao da goni bika na pašu kad se oglase prvi pijetlovi, ili poslije duge odvojenosti zove neku dragu na sijeno.

Matronka briše bijelom maramicom znoj s njegovoga čela i daje mu da se napije vode, i požuri mršav na posao. Čudo, i točka! Neobično je što se među sobom na „Vi“ obraćaju.

To, uistinu, u njihovome selu ne bi bilo čudno, kad bi ona jednostavno rekla „Vi“ , kao sve druge gazdarice. A to baš govori – kao da to „vi“ okušava, i žvače, i ravna, i prevrće među zubima, kao slatku breskvu ili malinu. Već zbog jednog takvog obraćanja zgrabio bi ju ne jedan negdje pod stogom ili u šumećem potoku.

Ali muškarci za Matronkom ne sline, kao za drugim kurvama ili koketama. A zašto - nitko ne može reći. Je li ih sram, ili se boje, ili im je žao tako sitne žene, kod koje i pod pazuhom nije vrlo gusto i koju bi pod sobom bilo lako ugušiti, nije nešto za sklupčati u zagrljaj. I kako se ta nijema vješalica – Myhajlo – dosad ponaša prema njoj? Jer to je stvarno cura, koja bi mogla živjeti ako ne na muževom dlanu, onda pod pazuhom sigurno, samo kad joj ne bi smetala kosa: Matronka je imala tako gustu i dugu pletenicu da je njome tri puta obvezivala glavu, tako da su joj svadbeni vijenac djeveruše tražile među kosom, kao kad bi tražile mak među grahom.

Tračanju sklone djevojke lagale su da joj Myhajlo još sigurno nije ni prišao, jer zašto bi se tako jako voljeli kao da još nisu u braku? I dijete joj još nije napravio...

Jedno je ako ona *odbija*, a on, priprost, ne može izmoliti da bi ga žena do svoga meda pusti; možda je star – a glup, ne zna kako doći do tog blaga; šteta, što nitko dosad nije naučio dečka tom jednostavnom poslu, a u selu su takvi koji bi mogli ispričati kako i s koje strane muškarac treba loviti mladu, da se ona za njega prilijepi zavuijek, kao da je smolom zalijepljena. Ali može biti i drugo: Myhajlu uopće nije potrebna žena, stoga ostavlja svoju ženu djevicom da duže ne bi starjela ni s kim ne želi dijeliti takvo dobro, a ona opet, očito nije takva da bi svoje dobro davala sa strane. Ali možda i sama ne zna kojim dragocjenim bogatstvom vlada.

Tako, ili nekako drugačije, ogovarale su među sobom poštene gazdarice Myhajla i Matronku poslije nedjeljne službe Božje, nadugo se zadržavajući pod crkvenim zidovima, i grijući vrućim križevima glatke klupe pored crkve, i zagrijavajući svoje neumorne lajave jezike i usta crna od laži.

... MATRONKA JE RODILA DIJETE usred bijeloga dana usred marta.

Selo je na to začuđeno pogledalo u smjeru njezine i Myhajlove kuće: nitko nije vidio Matronku s trbuhom, ni s kim se ona o porođaju nije savjetovala, babicu nisu zvali, a dijete plače – sve se na dvorište čuje.

Kako ju je taj Myhajlo porodio?

I kako je pupčanu vrpцу sam rezao? Došlo je vrijeme da se Matronka jače ogovara.

U selu neke gazdinske djeve nisu umjele sakriti od ljudskih očiju da su zatrudnjele, iako su se stiskale pojasevima i nosile široke suknje s faldama, a poštena udata žena, i još tako sitna da se i ne zna gdje se to dijete u njoj smjestilo, gotovo je do Pokrova vrt obilazila; svake nedjelje jednako hitala u crkvu; i čizme sama sebi do posljednjih dana vezala.

Ali, hulja, ni s kim nije podijelila! Možda ni s Myhajlom?!

– Rekla sam vam, kumice, pamтите, tome paru će već doći vrijeme... A tko je mene slušao?! Rekla sam, gledajte, dobri ljudi, oni po danu dijete porođaju jer kuću drže zaključanu usred ljetnog dana. Tko, recite meni, od poštenih gazda po danu zaključava pred ljudima vrata da bi tako dugo jedno dijete porođao? Vidite, na moje je došlo?! Tko pa tko, a vi, kumice, dobro znate: koje dijete se rađa usred dana, usred dana je i napravljeno.

– Zar vama, Parasko, nije svejedno kad tko djecu radi? Može se pomisliti, da je svih vaših desetero usred noći i samo zimi napravljeno!

– Ne, zamislite si samo: žena se treba poroditi, a nitko u selu ne zna! Nitko ne zna kad se to dogodilo i s kime...

– A vi što, dušice draga, htjeli ste im svijeću držati, ili pokazati kad se djeca rade?! Napravili su – kad su napravili, kad im je uspjelo. To je njihova stvar. Sramite se što uopće mislite da dijete nije Myhajlovo.

– Recite što želite, Kalyanko, ali gazduju oni dobro.

– Samo ljude izjebavaju.

– A što će im ljudi? Ljudi samo uzrokuju prepirke i zavrzlake u tuđim životima. Njima je, možda, bez ljudi dobro.

– Kako to što će im ljudi? Radi kontrole.

– E - e - e, kumice - dušice... Pa ne bi blo ništa, da se rodio dječak. A ono curica... i još po danu, popodne... Nitko tog djeteta nije vidio, da nije bogalj... gdje to

tako možeš čuti da bi muž pupak djetetu rezaao, kad kod nas tu pola sela pupak odrezati može? Ni Fuljačku nije zvao... ni susjedu Maricu, a Marija se sama nedavno prvi put porodila, taj posao dobro zna... Žena prvorotka – to vam nije telica, koja se prvi put teli... i tad oko telice dvojica gazda trebaju nadgledati, a tu je komad žene...

– Kad bi sve to na dobro izišlo, kumice... kad bi na dobro izišlo... a to čak dijete može biti nijemo.

– Nek vam se jezik čirevima ospe, Štefice, kakve besmislice proričete! Zašto bi dijete imalo biti nijemo kad mama i tata govore?!

– Pa zato što je nemoguće udatoj ženi sakriti da je trudna. Trudnoća za gazdaricu, koja ima vjenčanog gazdu, – to nije stid. A Matronka je skrivala svoju trudnoću sve do samog poroda.

– Gluposti govorite, Parasko, gluposti! Zar je ona trebala nasred sela ogoliti trbuh, kako bi svaki posrani kreten znao da su oni dijete napokon napravili?!

– Glupo – ne glupo, ali mene su tako mama – pokojnica učili, daj joj, Bože, carstvo nebesko.

... JE LI TKO UISTINU bacio urok, ili bio ljubomoran, ili je jednostavno došlo vrijeme grozote i do te kuće, tko zna. Ali radost za Myhajla i Matronku pukla je kao što je pukla nekoć žica na Ficykovoju violini baš usred svadbene „guculke“, kao da radost tu nikada i nije noćila.

... A bilo je tako.

Prohujalo je s vjetrovima i cvatom dugo proljeće. Gorama i dolinama započelo je iznenadno ljeto s čestim kratkim pljuskovima.

Vratila se do uobičajenih svojih poslova i Matronka – neprepoznatljivo razbujala poslije poroda, s neobično punim grudima i ponešto ugašenim ili možda, smirenim sjajem u očima. Isto tako oko djeteta – omata oko glave u krug kosu, uspava dijete sisom, iznosi javorovu zipku na trijem, prima se motike, takve malene, kao što je isama – i u voćnjak. Okapa – čudno se smješka na tren zatvarajući oči, kao da sakriva nešto vrijedno u samo njoj poznata skrovišta; zatim se iznenada ozire da vidi nije li tko vidio tajni osmijeh, – i iznova za motiku.

A predvečer uzima dijete na ruke, njiše ga potihlo pjevajući – i sve se primiče vratima: ugleda Myhajla kako se vraća s dnevničke. On je vrijedan: do sad hoda k ljudima. Cijepa drva, postavlja temelje, teše stolariju. Myhajlau selu unajmljuju često: i u ostavu ga se može pustiti, ne laže, i ne ogovara, čak ni da ga mole, i neće prevariti, a i plaću mirno uzme. A kako li je stolariju radio – nitko se nije mogao s

njime natjecati otkad je umro Petro Cipc'ar – stolar i tesar na deset sela zajedno.

Postavljao je Myhajlo tog ljeta ogradu na planinskim pašnjacima čeremoškog načelnika Illje Džur'aka – Jilaška po seoskomu, tada bi silazio kući s gora samo nedjeljom. A žena je u selu vodila brigu o imanju. Imanja nije bilo toliko da bi bilo previše, ali ipak ga je bilo: krava, svinja, kokoši, tri grla ovaca. Istina, zemlje nisu imali, osim nešto okućnice i vrta, ali Myhajlo se pritiskao poslovima, kao obručima bačve, imajući namjeru kupiti od mlinara Zarembe nekoliko jutara šume u Did'kovoju Jami. Već se bio čak zagledao u taj zeleni komadić koji mu se jednom prisnio.

A nakon što Matronka u zoru istjera cijelu preživajuću stoku pasti u lug nad Čeremošem – onda do večeri ima mir. Pred večer unese zipku u kuću, sama brzo potrči do rijeke, potjera stoku, podoji pjevajući, zaključa vrata, ugasi fenjer u kući – toliko se bar moglo vidjeti.

Ali jedne oblačne lipanjske večeri, zapravo čak je dobrano bila noć, Tanasij Maksym'juk, koji je volio ponekad u tuđim dvorištima pronaći put do tuđih djevojaka, primijetio je da fenjer u Myhajlovoj kući nekako čudno tinja, kao da već nema snage, a dječji plač nije plač, jecanje nije jecanje – već žalosno ridanje koje se probija van kroz vrata verande. Tanasij nije dugo razmišljao – odmah je uhvatio kvaku i viknuo je preko praga verande:

– Jesu doma gazde?

Iz kuće mu nitko nije odgovorio, samo je pod prozorom zamorno cvilila i škripila zipka u ritmu plača.

– Matronko! – pogledao je u veliku dnevnu sobu i u ostavu Tanasij, potom je žaračem pregledao verandu i trijem, ponovno provjeravao kutove hodnika i zagledao pod kućne klupe: Ajme, ženice, gdje si kvragu nestala da je dijete od plača klonulo!?

Obišao je Tanasij okućnicu, osvjetljenu blijedim mjesecom: širom otvorena staja zjapila je tamom, neobičnom hladnoćom i pustoši, samo su se svinje komešale u oboru, lupajući ušima i rijući gladnim rilima.

Susjedi razbuđeni iz sna slijegali su ramenima: cijeli dan je Matronka provela u vrtu, samo je kod Marije došla oštriti motiku, rekla je da ide ganjati stoku iz luga ganjati jer je zbog tog kopanja malo zakasnila, – a evo, kiša se sprema, jedna moja glavo, a ja sam još, vidite, Marijo, tu, a vi ste već dijete uspavali i kravu pomuzli, pa sse vratila nazad, i otada je Marija nije vidjela, jer se i sama zaputila u kuću na vrijeme...

Krenuli su susjedi s Tanasijem tražiti Matronku u lugovima. Pretraživali su do kasno u noć. Nad branom su pronašli sakupljene ovce, a ženu i kravu nisu pronašli.

Što su trebali učiniti? Zaključali su kuću, dijete je uzela Marija i stavila ga u kolijevku pored svoga dečka. I selo je dalje usnulo kao i pred to.

Ujutro su ispričali na planinskim pašnjacima Myhajlu.

Tako je počela nesreća....

... Myhajlo je dojurio odozgo još do podneva. Iz nekog razloga uzeo je dijete podbuhlo od plača – i otišao je do *primara*¹. Jilaško je bio dobar načelnik u Čeremošnom – nije čekao da dođe Myhajlo s pašnjaka, u samo jutro poslao je dvoje gazda do rijeke u potragu. A čim je Myhajlo stupio na prag, načelnik ga je savjetovao da se ne opterećuje pričama i de se ne zadržava kod ljudi ispitujući, već neka samo ide u policijski ured prijaviti ženin nestanak. Jilaško je tu već javio, ali trebao bi to napraviti i Myhajlo. Nade velike nema, ali tamo znaju bolje, što se događa u selu i čak izvan njegovih granica... vrijeme je takvo da treba tražiti pomoć gdje se može, dok ima gdje i koga...

Lejtenant Lupul, glava Čeremošanske žandarmerije i pograničnog punkta istovremeno, u rumunjskoj postaji šutke je saslušao Myhajlov izvještaj, dugo je uvijao rijetki brk pod nosom, zatim je teško uzdahnuo i rekao, ozirujući se na širom otvoreni prozor kroz koji su jurile muhe, kao da je provjeravao ima li koga pod zidom:

– Myhaju, sada je kod nas vrlo nesigurno... uskoro se puno toga može promijeniti... ali ženu ćemo ti tražiti. Primar je poslao svoje ljude, mi ćemo dati svoje. Pomoći ćemo.

Lupulove sumnjive riječi o njegovoj zabrinutosti Myhajlu su prošle kroz uho – on kao da je og lupio od neznanja. Zato je nenadano pitao lejtenanta:

– A možda su Matronku ukrali na onoj strani Poljaci?! Ona vodi kravu na pašu sve do rijeke. A sada žele otkupninu?

Narednik žandarmerije po drugi put je uzdahnuo:

– Myhaju, na toj strani ima godina, kako nema Poljaka. Tamo sada ordiniraju Sovjeti.

– Mene to ne interesira... – mlako je dobacio. – Imam svojih briga...

– Lejtenant je uzdahnuo po treći put:

1 Primar (rum.)– seoski glavar, načelnik

– Zato njih interesira puno toga... Ali, mislim da Matronku nisu oteli... nemaju zašto... Idi, gazdo, kući, a ja ću ti pružiti pomoć u potrazi. Bog je dobar – preživjet ćemo i to... – završio je Lupul i zbog nečega pljesnuo Myhajla po leđima.

DRUGI DAN GOTOVO trećina čeremošanske muške čeljadi tražilo je Matronku – a žena iščeznula kao riječna mavka¹. Kao da je propao živi čovjek u zemlju bez traga – stvarno je strašno pomisliti što se tako strašno moglo dogoditi u naseljenom mjestu da to nitko to nije primijetio. Drugi put kokoš razgrebe ogradicu u susjednom vrtu – a na drugom kraju sela gazde se već čerupaju zbog te gluposti. A ovdje tako... Kao da su ljudi legli spavati oko podneva, i kao da cijelu večer nitko ni do koga nije išao kroz lug ili potajice, ili vidno; i nitko te večeri nije sakupljao po brežuljcima ovčje brabonjke; niti je kosio travu, ni drva do doma iz luga nije vukao. Kao da je odjednom oslijepilo cijelo selo, ili zajedno krenulo još prije zalaska sunca u postelje – i zaspalo, kao umrlo, i nije ga doticalo ništa na svijetu, osim tvrdog sna.

U to vrijeme u lugu nad rijekom nije ostao ni jedan grmičak ili kamenčić, pod koji Myhajlo utučen nesrećom ne bi zavirio poslije svih kojji su tu virili prije njega, pomažući tražiti Matronku. On je gledao kao vrana u zrcalo, micao je s mjesta kamenje i razbacivao grančice pripremljene za nošenje, nadugo je tuckao priobalne netaknute stijene, da se negdje ne udube, ili ne omekšaju – ali nikakvoga traga, koji bi dao mizernu nadu nije pronalazio. Osim vrlo pregažene trave uzduž same vode i teških, kao kovanih, – očito ne ženskih – tragova na pijesku. Ali ne, nije tako, Myhajlu se nisu otkrili samo tragovi – nego cijela tutnjava tragova pored same vode, kao da je pijeskom promarširala cijela vojska, ili se vukla kao poblesavjelo krdo stoke koje ne zna kuda pristati, a zatim odmah nestalo u vodu. Ali ni traga stoci, ni traga ženskoj nožici, barem prstiću od njenog opanka, Myhajlo ih nije našao, iako mu je Jurko Ogronnyk dao svoj stari – binokl iz austrijskog rata. I čak kad bi i bio neki trag, dalje je išla rijeka...

DA BI VAM LAKŠE BILO predočiti takvu – skoro nezamislivu – sliku tajanstvenog nestanka – do toga još davno ovdašnje – žene koja nije ni nijema ni gluha, trenutno i bez traga, bilo bi dobro opisati detaljno to mjesto, reljef, položaj rijeke, okolnih sela i čak... susjednih država, ukoliko se opisani događaji odnose na lipanj 1940. godine prošloga tisućljeća.

Eto tako. S obje strane u proljeće plitkoga i ljeti nabujalog, ali neovisno o godišnjem dobu, uvijek glasnog i brzog Čeremoša, između brda i stijena kao u

1 Mavka- vrsta rusalke, mitološkog bića, odnosno vila (op. prev.)

dubokom ženskom pazuhu, gnijezdila se dva gorska sela istoga naziva – Čeremošno. Kada bi ih se moglo gledati iz ptičje perspektive ili čak iz sredine rijeke, tada bi se sela odražavala među sobom isto tako jednako, kako se odražava ljudsko lice u ogledalu. Od pamtivijeka stanovnici obaju Čeremošnih govorili su gotovo identičnim materinskim jezikom, i jednako su križali ruke do jednakog Očenaša, u isti dan su slavili Božić i Uskrs, čak je iodjeća u njih bila slična, i kletve, i zahvale, samo su se pozdravljali ljudi s dvije strane rijeke malo drugačije, to je skoro i sva razlika.

Ali s vremena na vrijeme njihova djedovina prelazila je iz jedne u drugu državu, poput neslobodne žene u ruke sposobnijeg muškarca – i zbog toga s vremena na vrijeme i mnogo godina, toliko mnogo da su se one ponekad razvlačile u stoljeća, ljudi su poput brežuljaka - blizanaca bili razdvojeni granicom koja je prolazila točno sredinom do takvih promjena neumiješane rijeke.

Toga dana, kada je naglo osiročen Myhajlo zavirivao gotovo pod svaki kamen u priobalnome lugu, njegovo je Čeremošno pripadalo Rumunjskoj gdje je bogom i carem za svoje podanike služio kralj Myhaj, a ovdje, na samome rubu Romania mare¹, u selu zabitome u gorama nad Čeremošem, carevima i bogovima bili su kraljevski posrednici – vojnici koji su služili mjesnoj žandarmeriji i *grăniceri*² na čelu s lejtentom Lupulom te mjesni zemljoposjednici.

Kada se, tko i koliko upućivao na onu stranu rijeke Myhajlo nije puno znao, ali je znao sigurno da su za njegovog sjećanja pukom tamo upravljala poljska gospoda ali i još žandari ili *zotnierzi*.

Ali od prošle jeseni, otkad su Poljaci pobijedeni Nijemcima odstupili iz toga kraja, točnije, od 17. rujna 1939. godine, u zrcalno preko rijeke odraženom Čeremošnomu upravljali su Sovjeti. Oni su, na Myhajlovo čuđenje, te godine slavili Božić i Uskrs na upravo isti dan, kao i na ovoj strani rječice.

... Myhajlo sjedi na brani i, ako ne po prvi put, gleda s dubokim neprijateljstvom, a možda, čak i sa zlobom na onu stranu vode gdje je sve vidljivo, kao na dlanu i bez binokla. Kolika li je samo ta rijeka? Žaba može preskočiti s ove strane, osobito, kada se vodostaj spusti, a žaba se poželi počesati o kamen na drugoj strani. Na dvama osobito plitkim mjestima, tamo gdje se kamenje uzdiže nad lančanim valom, rijeku nadgledaju prugasti pogranični stupovi, od kojih su jedan nedavno mijenjali Sovjeti, ali on je bio umalo isti kao kod Poljske, samo klimaviji, jer nije dobro učvršćen. Katkad na obje strane obale usporenim koracima

1 Romania mare (rum.)– Velika Rumunjska

2 grănicer (rum.)– graničar

mjere dno graničari s karabinima, šutke zureći jedan u drugoga preko vode, dok se ne razidu na stražu.

Makar, ako želimo biti već sasvim točni, onda na toj, rumunjskoj, strani željnima pristupiti do rijeke baš na tome mjestu, otkuda je Myhajlo ubijao pogledom, nije tako jednostavno: iza luga, gdje pase stoka seoskih ljudi, uzduž oštrog strmog brijega uzdiže se podugačka brana – učvršćena, izgrađena od dobrog riječnog kamena još za austrijskih vremena, ograđujući lugove od vode. Točnije, čak nije tako: brana ne da toliko ograđuje, koliko podupire strmi brijeg – skalnu koja oštro fiksira seoske granice za desetak metara od granice.

Prepričavaju stari ljudi, da su temelje postavljali cijelu godinu, a zatim su još dugo nasipavali i ravnali mjesto među skalom i branom gdje se danas savijaju pod vjetrom grmovi i pase stoka ljudi. Brana pod skalom do sada dvojno osigurava veći dio Čeremošnog od visokog vodostaja, tada kada na drugoj strani voda brzo nabuja nerijetko zalijeva vrtove pa čak i kuće. Ali suprotna obala je nagnutija, ravnija, i zato je odbijati vodu od njega branom teže. A možda jednostavno nema nikoga tko može organizirati dobar posao.

Austrijska brana na rumunjskoj strani bila je ne samo stara, kvalitetno napravljena i učvršćena, već je još imala nekako neobičan oblik sličan luku. S te strane rijeke ona je podsjećala na ponešto deformiranu, pomalo izravnanu potkovu. Kažu da je taj gazda koji je organizirao njezinu izgradnju nekoć tu bio ne samo veliki zemljoposjednik već i majstor zlatnih ruku, ali i pomalo osebujan čovjek: volio je sve raditi drugačije i ne do kraja. A još kažu, da je doveo iz svijeta mladu ženu, ali slabu na pluća – Švabicu, i žena je trebala danima hodati nad vodom da bi čim više udisala riječnu vlažnost. Ići na liječenje u toplice bez muža žena nije željela niti mrtva. I da bi joj bilo veselije hodati nad Čeremošem, smislio je taj majstor malenu lukavost – naredio je sagraditi branu u obliku luka, da bi se njegovoj dobroj gospođi činilo kao da se ispočetka penje gore kao u Alpama, a zatim se spušta dolje- gore, gore - dolje; tako i dan, gle, prolazi brže, i čini se da lutaš nekim drugim, dalekim krajevima.

Dakle, od toga vremena širokim grebenom brane moglo se bilo ne samo hodati, nego čak i trčati.

Ali ako se stane na ovome – najvišem mjestu i iznenada pogleda dolje na rijeku, onda se može zavrtjeti u glavi, onome kome glava nije odviše zdrava. A ako se gleda tek toliko, radi zanimljivosti, onda se dolje, ispod same vode mogu vidjeti isti priobalni grmovi i kamenje, kao ovi gore. Bivalo je da se djeca igraju i trče po brani dolje, kao sunčeve zrake poslije kiše po dugi, a zatim se cijeli dan prskaju u vodi. Ali roditelji više vole djeci dati par bukvinih šiba po turu, nego ih pustiti da se kupaju

pod branom: kažu, mjesto je ukleto – stoga i nesigurno.

Sjedi Myhajlo na grebenu brane, spustivši nahodane noge, i gleda na onu stranu. Proketo – ne proketo, ali da je mjesto stravično – to je činjenica. Ne jednom su i djeca padala naglavce zagledavši se u šumeću vodu i stoka je išla na onaj svijet s brane, i ne jednog krijumčara, ili, kako kažu po ovdašnjemu – *švercera*, s one strane ustrijelili su tamo dolje, carinici – *grāniceri*, i utopljenika, ne jednoga, su tamo izvukli. Tako da su seoski ljudi pokušavali čuvati stoku u lugu, ogradiivši ogradicom mjesto od brane, a na kupanje su išli gotovo na kraj sela, na veću ravninu, na mirniju vodu niže niz tok, bliže do Zarembinog mlina.

Kada su na toj strani rijeke vladali Poljaci, bivala su vremena kada su oni na švercere - špekulante gledali ponešto kroz prste. Ponekad su ti mogli sebi usred dana stići s robom na rumunjsku stranu. Jesu li to prijevoznici bili u dogovoru sa stražarima granice, ili su radi zarade katkad neopravdano riskirali, ili su tamošnji zakoni bili pomalo poput savitljive šipke... a možda je to zato što se Čeremošno zabilo bogu iza nogu, onda se i šipka ispravlja sporije nego bilo gdje, ali rijetko se s domišljatim špekulantima događalo baš tako. Možda je to još zbog toga što je iz Poljske tada bilo više toga za prebaciti na drugu stranu, nego s rumunjske na poljsku.

Istina, Poljaci su s vremena na vrijeme zadavali udare narušiteljima pograničnog mira i usred bijeloga dana. Osobito ako su šverceri bili s rumunjske strane. Dovode do svoje postaje jasnika ulovljenog nasred rijeke, prebiju ga na dvorištu bukvinim šibama sve u šesnaest, uzmu robu, zadrže među *žolnierzima*, prisile ga da pokoie travu ili da baca sijeno – pa puštaju prebijenog nazad. A ovdje već rumunjske palice sviraju njemu ako ne „guculku“, onda „arkan“, i sve po stražnjici, već plavoj od poljskih šiba.

Poslije toga na neko vrlo kratkotrajno vrijeme, utihne špekulacija s obje obale.

I ponovno se motaju carinici s obje strane vode skoro pa na udaljenosti ispružene ruke, samo što ne govore jedan s drugim Ali prođe dan, pa drugi – i proleti s te na onu stranu kamen od poljskog stražara s privezanim mirisnim galicijskim duhanom, a s ove strane podijele grāniceri sušene šljive u vrećici, pričvršćene navrh duge i savitljive grānice ili pruta; pa i dalje odu dečki u ponešto jednakim, ako se gleda s ove strane rijeke, uniformama, uzduž rijeke, kao da ništa i nije bilo, ne izvjestivši svoje nadređene o svojem, iako sitnom, ali strogo - nastrogo zabranjenom kršenju pravila.

... Eno tamo sjedi Myhajlo na brani i misli, zašto je, zapravo, lagao lejtevanu Lupulu, kao da interesa za poljsku, a odnedavno sovjetsku obalu, nema. Ako ćemo već po istini, onda pravog interesa nema, ali ipak Myhajlo ima oči, i hvala Bogu, dok su dobre sve vidi. Vidi da je od prošle jeseni na toj strani postalo nekako tiho, kao da su se tamo održavale svakodnevne karmine za nedavno umrle, ili tako, kao da su se tamošnji ljudi iznenada najeli maka – i nadugo zapali u san kao šumski stričeki - medvjedi. Nešto tamo nije tako... oj, nije tako, kao kod tamošnjih ljudi ranije.

Reci što hoćeš, ali za vrijeme Poljske ipak je bilo drugačije. Nekoć su se, bivalo je, ljudsko kriještanje, besramno cičanje djevojaka ili zadovoljni momački zvižduci odbijali od skala na toj – do skala na ovoj strani, a osobito u dane crkvenih svetkovina ili seoskih događaja; i podvajala je dnevna ili večernja jeka izmiješane glasove, i ostajali su oni, kao jedini čisti zvon, u dolini među gorama, presječenim vodom; i tko nije znao tad i ne bi rekao ali niti pomislio, da valovita, kao zmija, i zelena, kao skakavac, rijeka, obilježena prugastim crtama, čini taj odjek prepolovljenim.

Još možda te zime, još na toj strani za Poljaka, daleko iza ponoći vraćali su se Myhajlo i Matronka s koleda kući, i stali su kao ukopani pogledavši na drugu stranu podvojenog Čeremoša.

Tamo je bilo tako lijepo – i ujedno strašno, kako možda biva bestežinskoj duši pred rajskom kapijom. Bijeli – kao vuneni – snjegovi ležali su od vrhova do dna kao nepomična koprena, prošiveni samo crnim vrhovima smrekovih i bukovih šuma, prekinuti površinama toplih naseobina nad kojima se nadvijao mirisni dim. I te izdaleka minijaturne, razbacane među srebrnim, bliještećim snjegovima tamne točkice kuća svijetlile su sada kao vesele vertepne zvijezde; i crnile su se među kućama vrpce koledara i malankara¹, kao pleteni bič za pastuha.

I stisnuli su se Myhajlo i Matronka jedno do drugoga tako blizu da se čak kroz grube njihove *sardake*² moglo čuti usporeno lupanje srdaca – jer zatrubila je muška koleda poput jelenjega roga, a s one strane ženska koleda podsjećala je na violinu, i odjednom je okolne gore potresao jedini s obje strane „Hoj, daj Bože!“ – i Myhajlo je poželio pasti licem u snijeg na srebrnoj gori s te strane gdje je iznova pozivajuće trubio rog, kao sazrio jelen u doba parenja; jer na svijetu nije ostalo ništa osim poput ptice plašljivog Matroničinog srca u Myhajlovoj šaci, njene tvrde, skoro djevojačke dojke, i tog božićnog roga koji je postajao malo nemiran kao hućanje potopne vode, malo divlji kao muškarac pored pristale mu žene...

1 Koledari i malankari- skupine ljudi koji pjevaju Božićne pjesme obilazeći kuće (op. prev.)

2 Sardak (dijal.)– gornja vunena guculska odjeća

Povremeno su poslije dnevnih obaveza, kasno uvečer, išli Myhajlo i Matronka u lug, objesili noge s brane – i slušali ili same sebe, ili pro hladno disanje gora i šumeći nemir vode. Naslone se glavama – i šute, samo trljaju jedno drugome goruće prste, i za tren stavi Matronka glavu na muževa koljena – i slušaju... slušaju.

A tamo, na onoj strani, nogama zapliće neki nacvrncani gazda, – onda i krikne preko rijeke do istog takvog nacvrncanog koji se vraća iz Kapetuterove krčme, galameći na dva Čeremošna:

– Idete li, gazdo, večeras do *kobite*¹?

– A zašto ne bih išao?

– To gospodin gazda ima dragu?

– Imam, neka mi bude zdrava.

– Zdrava Vam bila, nek i moja bude meni zdrava, jer isto imam dragu, finu poput vrhnja.

– Gospodine – *domnule*², a Vi biste mijenjali svoju dragu za moju? Možda je, moja još ukusnija?

– Možda bih jednom i zamijenio, ali na više ne.

– Onda se zamijenimo ove noći.

– Ajmo se mijenjati. Požuri.

– Idem se savjetovati s dragom, hoće li dozvoliti.

– Moja će meni sigurno reći: „Ne dozvoljavam“. A Vaša što – dozvoljavam?

– Moja bi, možda, i dozvolila, ako ne bude na dugo.

– Nego čujte, gazdo, kako Vama vaša kobita daje znak da je slobodna od svog muža?

– Stavlja ogledalo u krušku prema suncu.

– A kad sunca nema?

– Vješa strašila od vrana.

I tako si dovikuju preko rijeke dvojica alkoholiziranih gazda – čuje se u dva sela, ma što na dva sela – u dvije države.

Motaju se na dvije strane žandari i *żołnierzi* – a gazde željne razgovora ne žure se potjerati bičem. Možda, svoje ljubavnice – *kobite* zamišljaju? A dok zamišljaju, zar gazde trebaju razgovarati jedan poljski, a drugi rumunjski, gazde su se, gledaj, već razišli među kućama, poput dima. Do supruge, ili ljubavnice... do žene sigurno...

OD PROŠLE JESENI, otkad su u Galiciju stigli Sovjeti, na tu stranu je pobjeglo nekoliko ljudi i iz Myhajlovog sela. Zašto? Zbog čega? Što su imali od toga

1 Kobita (polj.)– žena, draga

2 Domnul (rum)- gospodin

bijega – Bog zna. Ali nitko više nije čuo niti vidio od njih ni pozdrava, ni traga ni glasa ni ikakvog drugog znaka, tako kao da je ljude odnijela voda bez traga; jedino što su o Kuryku pričali da sjedi negdje s one strane u tamnici... Ali jesu li rekli istinu, ili su zapravo lagali, tko zna? Ljudi su takvi – lagati znaju ljepše, nego reći istinu.

Myhajlo se u to ne razumije jer to se gospodarstva ne tiče, njega zanimaju samo rad i gospodarenje, ali Bože me oprosti, Kuryk je u selu bio takav provokator, da još malo – i tamnicu bio bi sebi zaradio. Postoje neki ljudi, koji sami na svoju glavu navlače grozote. Ali to je njihova stvar. Istina, Kuryk je ovdje ostala hrpa djece... I kako je to bilo moguće bježati od svoje krvi i sve svaliti na komadić tako malene žene kao što je Kuryčka? Ipak, nešto je vuklo čovjeka tamo, u Galiciju, jače od djece i od žene. Nešto je vuklo. Myhajla alat i sjekira vuku tako kako ne vuče niti krčma, a ni zarada. Možda se njemu također netko čudi, kako se čudi sada Myhajlo Kuryku i onima, koji su zdimili s Kurykom na tu stranu.

... Gleda Myhajlo s brane na drugu stranu – i osjeća da ga možda prvi put u životu probada u srcu. I osjeća on neku nejasnu brigu, kao da ga upravo sada treba zgrabiti taj jastreb koji nepomično visi nad vratom, kao nad lešinom, kao da uistinu cilja u samo tjeme.

Myhajlo se spustio s brane, uzima u ruku štap – i prelazi put u lugu. Još jednom se spušta do vode i izbliza ponovno gleda na onu stranu. Odatle puše hladnoća i nejasna brigga. Već prolazi i listopad... Skoro će trebati sjeći drveće u šumi za stolarske radove. Sada se još ne može – može biti crvljivo. Stolarija brzo istrune.

... TEK JE svitalo, kad je Myhajlo čuo oprezni kucaj o prozor.

Na trijemu je stajao ponešto izgubljen lejtenant Lupul s karabinom na leđima.

Myhajlu je obamrlo srce.

Lupul je progovorio po naški, čime je još više začudio Myhajla: kraljevske straže tako su dobro nadzirale seoske ljude bukvinim „četrdeseticama“¹ za kršenje odredbe *vorbiți românește*², da ne jednom koja od djevojaka odbila svoga ljubljenoga kako ne bi pokazala ožiljke i masnice na tijelu zadobivene zbog svog jezika koji se nije htio vrtjeti u ustima na tuđem. Tako da se Myhajlo začuvši materinji a ne rumunjski jezik od toga koji je cijelo vrijeme držao palicu nad selom, zakašljao.

1 Četrdesetice– četrdeset udaraca bukvinim palicama

2 Vorbiți românește (rum.)– Govori rumunjskim!

A Lupul je za to vrijeme tiho, skoro šapćući govorio:

– Ne boj se, *domnule* Myhaju. Ništa se nije dogodilo. Ja sam samo došao reći, da se mi kupimo iz Čeremošnjog. Sutra – prekosutra tu će biti Sovjeti. Može biti svakako, Myhaju. Ali svuda je živih ljudi, možda ih ima i kod njih. Stoga se nemoj sramiti pa idi i kaži da ti je nestala žena, a majka je dojenčetu. Oni mogu nešto znati... – Lupul je promisio još koji tren i dodao: Teška vremena će nastati.... Obavijesti, ali ni na koga se nemoj čvrsto osloniti. Traži svoju ženu sam.

Još topao poslije postelje, Myhajlo je dugo gledao s trijema na komadiće predjutarnjih prašina, zbijenih grubim postolama desetak dobro izvježbanih ali loše odjevenih Lupulovih vojnika koji su sporo nestajali na uskom seoskom putu u smjeru Beregometa, a pratili su ih pijetlovo kukurikanje i pseći lavež.

... A tijekom dana, oko podneva, obznani su ljudi da se u Čeremošnjom izmijenila vlada...

Tužno gazivši po svojem dvorištu, Myhajlo je pošao do židovske krčme kupiti naftu¹, ali, očito, u nezgodan čas – prvi put otkad pamti krčma je bila zatvorena. Ne kažu ljudi uzalud: tko nema sreće od početka, taj nema ni do svršetka. Myhajlo je nekoliko puta povukao vrata, zavirio u prozore neuobičajeno pokrivene roletama, neužurbanim koracima obišao je dvorište: jezovita tišina prebivala je na uvijek bučnom gospodarstvu – čak nisi mogao vidjeti kako zimi, tako i ljeti golišave, ali u nepromjenjivim okruglim kapicama gospodareve sinove – trojke – Jos'ku, Davida i Jakova.

Myhajlo je zbog nečega naslonio uho na vrata verande krčme. I tamo je već duže vrijeme teško disala tišina – samo se moglo čuti kako su miševi na tavanu gurali orahe, te je pod popucalom šindrom krova šuštao vjetar. A dalje iza vrata začuo se šušanj, takav kao da je netko gulio kukuruzne klipove; zatim su se vrata odazvala prigušenim, jedva čujnim glasom Lazara Kapetutera – gospodara krčme:

– Čujete, majko draga... idite Vi sebi doma... i ne žuljajte tu nekome bez potrebe oči... Ja imam, majko draga, nafte, ali ti novi bečari sa zvijezdama i karabinima došli su na dugo, možda, čak na toliko dugo, da dočekaju moju i Sarinu smrt. I vi ćete meni reći, da imaju toliko nafte da im potraje čak do moje smrti?! Kunem se svojom ćelavom glavom, da nam oni ne budu dali ni žara, a ne samo nafte... tako da, budite, majko draga, bez svjetla. Dan je sada dug. Svjetliti ne treba. A zatim – kako Bog da... Radi, majko draga, bez svjetla djecu. Tako kako radimo

1 Nafta(razg.)– plin

Sara i ja. A ako ima djece – ne treba nafte, jer ima muke s djecom. A ako ne bude nas – ne treba ni nafte. Zato će ostati djeca.

Uzdahnuo je Myhajlo ne odgovorivši Kapetuteru za vratima ni riječi, i otišao je tako kako je i došao – s praznim kanistrom do Gerškovog mlina – uzeti kukuruzne krupice koju je Gerško pristao mijenjati za novi prozor. Prozor je Myhajlo još prije dva tjedna donio mlinaru, a krupicu nije stigao uzeti.

Sijed od starosti ili od na njega spuštene muke, uvijek žarko nasmijan i nepromjenjivo energičan vlasnik mlina i jedine seoske uljare sjedio je sada na ulazu u mlin utučen. Ne, nije tako: Gerško nije sjedio ne na ulazu, nego zbog nečega na ogromnome, poput otoka ovalnom kamenu, sav u crnomu, s rukama umorno spuštenima na koljenima. Dugo je šutke gledao ne toliko na Myhajla, koliko kroz njega, a zatim je tiho rekao:

– Pravednom čovjeku nije šteta čak ni svoje dati... Uzmi, dragi Miha, dvije, a onda i tri vreće krupice i nosi kući, dok se nisam predomislio... Može doći takvo vrijeme, da ćemo, kao miševi, tražiti zrnce, a njega ne će da biti kome dati, a ti ćeš se onda sjetiti dobrog Gerška i podijeliti ćeš s njime svoj trud. Govorim li istinu, Miha?

– Kod mene je već takvo vrijeme došlo... – pošutjevši, slegnuo je ramenima Myhajlo i sjeo na prag mlina.

– O, ne, dobri čovječe! – zamahnuo je Gerško glavom tako kao da je znao nešto samo njemu poznato. – Tebi je samo nestala žena. To je samo tvoja, iako i velika, nesreća. Ali žena se nađe. Zapamti moje riječi. Danas su stigla takva vremena da kola idu – i čovjeka ne vide. Prođu – i shvatiš da već niti tebe nema, ni tvoje savjesti, niti časti. Čovjek je isti, a kola su svaki put druga. Razumiješ, Miho? Svaki put druga! A čovjek isti.

– Što vi to govorite, Gerško?

– Ne znam što, ali govorim istinu – Nitko meni nju nije rekao, ali ja osjećam. Koža moja gori, jer osjeća: ta kola, koja su danas ušla u naš život, neće zaobići ni nijemoga, ni slijepoga, ni kršćanina, ni Židova. Zapamti moje riječi, dobri čovječe... A sad uzmi svoju i moju krupicu, smatraj je našom, i spremi je dalje od ljudskih očiju...

Nego tebi ću reći nešto: ne može biti moguće, da nitko nije čuo – niti vidio ni traga tvojoj ženi. Ne može biti! To što ne treba, ti ljudi – Jude vide i znaju... Ali takva je loša ljudska priroda, dobri čovječe...

Myhajlo se motao po selu, kao pomućenog razuma. I jakog sunca nije bilo. I u vrtovima je dosta posla, a ljudi su se nekako zabili u kuće, da ni popričati nema s kime. Samo što se tamo oko zvonika nešto čeljadi skupilo.

Ulaz do zvonika zbog nečega je bio ograđen kolima. Na kolima su sjedili vojnici pridošli u selo u prljavim, dobro izbljedadlim vojničkim uniformama, iznošenim čizmama, a poneki i u opancima od brezine kore, i s karabinima preko leđa. Među čeljadi i vojnicima vodila se neka ne vrlo živa besjeda.

Iz kapelice pored zvonika, otirući krajem marame oči, izišla je Vasylyna Makuškova, a za njom Dmytro Popovyč – dobrostojeći djedica s opriškovskom¹ sjekrom u desnoj ruci, pa su si i stali do Myhajla, koji je stiskao kolo bunara na dvorištu dojučerašnje škole. Popovyč je sjeo na nisku okruglu kladu gotovo pri samoj zemlji, natrpao je duhanom cigarnik i zapalio lulu, nakakvu nosatu, poput Gafije Berlove – gospođe svadbene kuharice iz Čeremošnjog. Zadimila si je i Vasylyna, malo po malo zadržavajući nosom hropce.

– Zašto slinite, jadnice? – što je nježnije mogao, zapitao je Myhajlo dajući joj vrč vode. – Meni je, jeste li čuli? žena nestala, ostalo je dojenče, i ja ne plačem... zar plač pomaže?

Vasylyna je uvukla mirisni dim, zadržala ga u nosu, a zatim ga je pustila kroz nozdrve valovitim krugovima:

Plačem, Mihek dragi, jer kad pomislim što nas sve tu čeka, i kamen zaplakao. Pogledaj ti tu glad koja se uvukla u naš kraj! Reci mi, Mihek zlatni, što nam mogu dobroga napraviti i što dobroga dati kad nas i sami slikaju golim ritima!? A pogledaj njihove onuče! A te opanke spletene od brezine kore. Vidiš, ti svakodnevno hodaš u dobrim svinjskim opancima. A na svetkovine imaš teleće *vyrobjke*². Je li tako, ili nije? – sama je pitala i sama odgovarala Vasylyna. – Onda razmisli u svojoj glavi što kod njih može biti za svetkovine, u nedjelju ili praznik ako su prvi put stupili među takve poštene, kao što smo mi ljude, kao odrpanci?! Teška vremena nas čekaju, Mihek. Sjetit ćeš se mojih riječi.

Ti se sjećaš našeg zemljoposjednika Floreskula? Oj, ne sjećaš, ti si još tad bio mali. A makar se sjeti našeg načelnika Jilaška, koji nikad nije mogao biti zemljoposjednik Čovječe, jesi li ih ti ikad vidio među ljudima bilo kako obučene, sa zakrpama, zgužvane, kao da su ih psi vukli? Pa nikad! A ti pamtiš kako se od rijeke moglo bilo vidjeti poljsku gospodu s one strane, uvijek ušminkane kao za svadbu? To je također bila vlada. Ti to ne pamtiš jer ti si još bio mali, ali ja dobro osjećam na sebi i danas brojne Floreskulove šibe za drva posječena u drugom mjestu...

1 Opryšky– nrodnooslobodilački pokret na području Galicije i Bukovyne koji je trajao od 16. do prve polovine 19. st. - (op. prev.)

2 Vyrobyki– obuća, svečane cipele od teleće kože

Zemljovlasnik je bio načitan, točan i čist, a kakav je loš i ljut bio prema ljudima! Pa zar ti misliš da takvo poderano i nikakvo kao ono što pljuje pred zvonikom, i ne zna se gdje su mu pupčanu vrpcu rezali, može možda biti ljepše ili bolje nego rumunjski žandarmer ili učeni zemljovlasnik? Možeš li zamisliti da bi netko iz rumunjske postaje mogao pljuvati pred crkvom?! A ti pitaš zašto ja jecam... Oj, osjeća moje srce, to ne će samo tako proći.

Dmytro Popovyč šutke je slušao Vasylynu, lupkajući sjekirom šljunak okolo drvetom ograđenog i limom natkrivenog bunara, zatim je pustio dim kroz sijede, zavijene uvis, brkove:

– Vidiš, Mihek, istinu kaže Vasylyna: ništa dobrog iz toga ne će biti.

– Vi tako mislite? – pitao je iz pristojnosti Myhajlo.

– Pogledaj samo njihove oficire kako se vitopere po selu kao munjeni. Ja u austrijskom ratu nisam bio stariji oficir, a bio sam samo stariji kud pošalju – vojnik. A poslije rata sam još dvije godine služio u armiji. Onda mogu tebi reći ne gore od pametnog, kako stvari stoje i kak će biti. Kažem ti, Mihek, da čak niti ja kad sam bio vojnik nisam tako bezveze bježao dižući prašinu po putu, plašeći pse, kako ovi sad jure od zvonika do žandarmerije, kao da im se pomutilo u glavi. Ti dakle vidiš, naša Anica – jadnica, koja je izgubila razum, – i ta po selu hoda svečano, čak i kad ju udara u glavu. To što maše rukama – to nije ništa. Ali na ljude strah ne navlači. A oni su nekakvo tako živčani. Nervozni ljudi ne mogu umiriti druge ljude.

Myhajlo je gledao od bunara do zvonika – i osjetio je u nutrini val usijanja od toga što je sve bilo tako kako je rekao nekadašnji austrijski vojak Popovyč:

– Reci mi zar nešto gori ili plamti da samo jure i živciraju ljude? Ako nova vlada, Miho, dolazi ljudima glave zavrtnuti, onda treba biti postupna, mirna, ili umiriti narod kako želi, da bude baš dobro tamo kamo ona dolazi. A ako je tako – kako bude bude... Mi smo to već više puta vidjeli.

Ja si tako mislim... Došli – no onda dobro. Dovedite ljude u red. Razjasnite što je što. Jer oni još nisu stigli doći, a slava ide pred njima. Tamo onda u Ukrajini koja je glad bila, a oni su nam to rekli. Nisu rekli. Ispričali su ljudi iz Galicije da su odande toliko najboljih gospodara odveli u svijet, i čak ni familija ne zna gdje su i što je s njima. Onda, tko će mirno na njih gledati? Ako ne kažu svu istinu – onda nešto znači, jest. A ti gledaj kakva se šteta u svijetu stvara. Požar. A ovdje ti još i takav požar čine u ljudskoj utrobi, da ne znaš, čime ćeš ga imati prigodu gasiti.

Tako da istinu kaže Vasylyna, ničega dobrog ne čekaj, samo traži svoju ženu, to je tvoja najveća prijateljica, a više čovjeku nitko nije prijatelj.

– Nije meni do njih, kad ja imam svoju muku. – potreseno je rekao Myhajlo, gladajući malo prema zvoniku, malo na Vasylynu i Popovyča.

– E - e -e, nemoj tako... Ti misliš, da ćeš ih zaobići, ali oni tebe ne će zaobići sigurno. Točno ti kažem, Myhajlo! I ne misli tako!

A zatim je Myhajlo skinuo pred oboma šešir i udario praznom ulicom do kuće. Nasuprot zvoniku još donedavno se nalazila rumunjska žandarmerija. Sada su na njenom trijemu sjedili ti isti vojnici koji su prije toga ograđivali ulaz do zvonika, i dalje su pljuvali na zemlju bundevine sjemenke. Govorili su među sobom glasno, tako da je Myhajlo čak raspoznavao neke riječi. Ali njihov jezik je bio pomalo stran... i Myhajlo nije pošao do njih čavrljati. Njegova žena – njegova muka. Samo je svratio do Marije po dijete.

– Kad bi Vi, Myhajleku zlatni, nekako smirili dijete. Kad bi mu dali sjemenje maka – makar bi spavalo. Jer tako dva dana siroče bez cice plače – kosa na glavi se diže. Pa i kilu može od plača dobiti.

– Ja dajem djetetu žgance, i Marija donosi mlijeko. Ali i dijete je sve više kod Marije, daj joj Bože zdravlja. A maka davati ne ću. Dijete treba biti pametno. Naći će se Matronka –othranit će dijete.

– ... Ne želim griješiti, kumice draga, ali čini mi se, da se s tom Matronkom nešto nečisto umiješalo... Može biti da je ona coprница, kumice, iako je naizgled vrlo blaga i vrlo radišna... Možda se ona pretvarala te noći iz čovjeka u coprnicu, a onda nazad u ženu, a nju je netko prekinuo pri tome, a to je, brani Bože kome vidjeti, kako se iz coprnice čovjek pretvara... I možda se zato tako dogodilo... možda se ona negdje šumom noćima verala na njihov vještiji skup. Mi čak i ne znamo tko su joj mama - tata. Možda su bili nečiste krvi? Ako bi se za njom tkogod osvrnuo – tko zna, možda su tamo sve sama crijeva i iznutrice.

– Očito je zato taj Myhajlo takav kao da je lud. Sjećate se, isti takav uznemiren bio je i Ivan iz Kinaške. Ali na njega su pale cjepanice šljive iz otvora dimnjaka. A nema ničega gorega za glavu od udara cjepanica šljive. Dobro da je Ivana našla njegova žena. A da se žena nije vratila pred jutro od tog svog ljubavnika, bila bi izgubila i muža, i ljubavnika. Jer to je tako. Ljubavnik voli mladu ženu kad ona ima bračnoga druga. A kad nema – onda i ljubavnik već gleda na drugu stranu.

– Što da vam kažem, Pajutice. Napričali ste tu tri vreće i dvije bisage čuda. Samo se ne zna što je laž, a što istina. Ja sam već zaboravila odkud ste počinjali. Istinu kažete, sve može biti. Ali coprnici ona ne sličī. Ne sličī – i gotovo. Ostala ja zdrava, ali dala bi si glavu odrezati da ona nije coprница. Kod coprница je lice uvijek crveno, a kod nje je takvo kao da je vrhnjem preko voska namašćeno. Grešnica je ona nekakva, a ne coprница..

... Myhajlo nije dao nikome, čak niti seoskoj vračari Fuljačci, pregledati ženu; Matronka je bila jako izudarana. Tako, kao da nije padala s visine, nego kao da su je tukli šibama ili bičevima po cijelome tijelu, osobito po leđima i nogama: velike masnice i sasušena krv razlila se po bijelome tijelu kao gnjili plodovi u vrtu. Prsti su joj bili kao da su ih kliještima stiskali ili tukli kamenjem. Grudi su se napnule od viška dugo neocijeđenog i stvrdnutog mlijeka, zatim je udarila vrućica i trajla tjedan, a dalje je mlijeko u grudima skroz - naskroz presušilo – pa je počeo Myhajlo privikavati dijete na kravlje mlijeko i sve ostalo jestivo.

Duže vrijeme Matronka je ležala nepomično na krevetu pod prozorom i šutjela. Gledala je malo u prozor, malo u strop, rijetko je glasno uzdisala, šutke se križala i iznova šutjela. Možda je s Myhajlom govorila više, ali nitko to nije čuo. A tko je dolazio posjetiti Matronku – susretao je jednu te istu sliku: žena – uzdah za uzdahom na postelji, poduprta sa svih strana jastucima, s jagodicama prstiju gurnutih do križa, i tihi Myhajlo s djetetom na rukama.

– Što je to je, kumice! Kad čovjek ne zna druge žene, onda je spreman svojoj u guzicu puhati! Pogledajte samo našega Myhajla! Skroz- naskroz čovjek izgubio glavu otkad je Matronka nestala. Zapustio je posao, pred ljudima se ne pokazuje, samo ženu i dijete pazi - kao da nitko prije njega nije imao muka. Vidjet ćeš, zbog takve ljubavi čovjek pogine.

– Pljujem na Vas, kumo, takva glupost Vam je došla u glavu! Da je takva ljubav ne jednoga ubila, to je istina, ali ona čak nije ni nekakva flundra, nego vjenčana žena! A što biste Vi htjeli, kad je ona tako slabašna, si – i – i - rotica uboga? Je li ju kakav blud ščepao te noći ili, Bog ga zna, što se to već dogodilo? I sami vidite, trpe oboje – a nesreću ne obznanjuju.

– A zašto bi obznanjivali? Kad bi bar bilo nešto dobro... a ono zlo i naopako...

– E - e - e... rekli su onomad stari ljudi: ne može se tako jako voljeti kako se to dvoje voli – na ljude se nisu obazirali... jer nitko, čak ni Bog, ne voli kad čovjek živi – a samo se raduje. Dok je na zemlji, čovjek se mora mučiti. A na nebesima će se radovati.

– Dok vi budete išli na nebesa – tamo mogu već svu radost podijeliti drugim ljudima, tako da se treba radovati dok si živ. Ali što Vam želim reći... kad je to dvoje nešto loše ljudima napravilo?! Ali i mladi su oni još vrlo... imaju se kad naužiti svakakve nesreće. Rano su kažnjeni, rano. Zar grijeh nečije okajavaju? Tako je to...

grijev ide za čovjekom iz sedmoga koljena. Tako da si ne mislite, kumo, da je to sve tako jednostavno.

– Kad je čovjek sretan – on je tašt. Druge ne primjećuje. Misli da je Boga za bradu uhvatio. A Bog ga drži na svojoj vagi... A kad je toliko sretan, čovjek želi vidjeti sve. I svi tebe žele vidjeti. Tada su svi ravnopravni. A to dvoje je htjelo biti iznad sviju.

– Iako i gluposti, kumice, pričate, to je ipak prava životna istina... Ako ćemo već po istini, onda, kako je tako ispalo, ništa to dvoje nije tražilo... jedino što su htjeli biti odvojeniji od svega. A to tako ne ide.

... MYHAJLO JE NJEGOVAO Matronku ljeto, jesen i cijelu zimu.

Pojio ju je mlijekom i medom,
 utopljavao korom mliječnoga šipka
 kuhao čajeve nevena i valerijane,
 utrljavao dabrovu mast
 i obavijao svinjskom kožom.

A ako joj ikad išta nije dao raditi – to je bilo tada.

Da bi ljudi manje gnjavili zavirivanjem i raspitivanjem, on je čak zamijenio oko tora klimavu ogradu čvrstom, čime je izazvao trenutno nezadovoljstvo mladih žena koje su voljele viriti u tuđa dvorišta, a nisu uvijek voljele zaviriti u vlastite kotlove.

Povezana bijelom maramom, Matronka je sjedila na nacijepanim drvima nasred dvorišta, sklappala dlanove kao pri Očenašu, gledala Myhajla koji je tesao ploče ili strugao materijal za stolariju, – i tiho je plakala. Nije uzdisala niti jecala, suze nije brisala ni razmazivala – samo su joj se velike kugle kotrljale po licu i nikako se nisu mogle zaustaviti, kao da su htjele doplivati licem bijelim poput vrhnja do samoga mora.

– Boli li vas glava, Matronko? – potiho je pitao Myhajlo, stavlajući do čela dlan.

– Ne.

– A što je?

– Ništa.

– A zašto vi plaćete?

Matronka je uzdisala, zatim je rubom marame otrla suze – i već je tako jasno gledala u Myhajlove oči kao da ga je ponovno na brak vabila. No tada bi se pribrala i upitala:

– Gdje je moje čudo?

Sitno – kao makovo zrno – čudo u svijetloj tkanoj haljinici, poput Matronkine marame, mahalo je uz nju debeljuškastim nožicama u opančićima, pokušavajući piknuti štapićem pijetla. Dosegnuvši crvenu krijestu, na iznenađenje pitome ptice, čudo od djeteta se zaustavilo, osmjehnulo se oboma – i s vriskom odjurilo, spotičući se, do mame. Matronka je pritiskala k sebi dijete tako kao da ju se netko spremao taj tren uzeti, ljubila okruglu glavicu i iznova počinjala plakati.

Myhajlo je ostavljao posao, uvodio ženu s djetetom u kuću, smještao na krevet, naginjao se – bivalo je kojiput u vrijeme večere te ju je, čelom do njezinoga čela, iznova pitao:

– Recite mi, Matronko, zašto vi plačete?

Što vi tajite od mene?

– Unaprijed, Myhajliču, plačem... unaprijed moje srce plače...

– Matronko, rekla je meni jednom moja pokojna mama: ne može se unaprijed posustati jer si tako prizivaš nesreću.

– Nesreću ne treba zvati. Nesreća je odavno oko nas. Jedino je ona poput smrti – nevidljiva... – nekako čudno je govorila Matronka i okretala se ka zidu.

... U TAKVOJ GROZOTI prošla je gotovo godina dana. Slabost je pomalo popuštala, ali to veselje i živost koji su nekoć prebivali u Matroničinim očima i rukama nitko više nije vidio.

Nije ih vidio niti Myhajlo...

Međutim, u Čeremošnom je frcalo kao pod ciganskom suknjom.

Nova vlada je na Kapetutеровој krčmi zakucala daske ukriž, i od čega su sada Kapetuteri živjeli, nitko nije znao, ali živjeli su oni zasigurno gore i prije toga. A umjesto krčme, u dvije sobe nekadašnjega Floreskulovog gospodarstva Sovjeti su otvorili kooperativu, a ostatak imanja su razdijelili: sobu – doktorovu pomoćniku, sobu – radionici za popravak raznih domaćih alata, jednu – krojaču, dvije – mljekari. U nekadašnjem besprijekornom imanju postalo je tako mnogoljudno da je bio nastao pravi metež.

Od te nesreće, možda baš na kršćanski Uskrs, rodila je Sara Kapetuteru još jednog dečka, i sada su se Kapetuteri mogli hvaliti odjednom četirima sinovima. Ali na Uskrs roditi djecu nije baš dobro čak ni za kršćanina, a kamoli Židova. Iako, kako reći... rođen u svjetlo Kristova uskrsnuća ostajao je sretan cijeli život... po cijenu smrti nekoga iz obitelji. Kapetuteri su bili bogobožni Židovi, ali u kršćanske predznake također su vjerovali. I sada je Sara, njišući pod grudima najmanjeg

Samuela, tugovala potajice od muža jer netko u obitelji treba umrijeti prerano.

U Gerškovom mlinu sada je upravljao ako ne i najveći i najglasniji seoski lijenčina – Les’o Onufrijčuk, kojemu je otkada je svijeta i sunca, ograda oko kuće bila poduprta štapovima. Ali takvoga koji je umio puniti glave ljudima svojim lajavim jezikom poput Les’e, nisi mogao naći... Oko mlina, istina, mljeti jezikom ne treba, ali vlast očito zna bolje.

A Gerško je rijetko kada bio na ispomoći kod novoga mlinara koji je svaki put pitao s koje strane treba pristupiti kotaču. Stari vlasnik sve češće je sjedao na kamen pred mlinom i uzimao u usta drombulju, čime je izazivao čuđenje u onih koji bi dolazili u mlin svojim poslom. „Bolje je drombulju svirati, nego govoriti što misliš...” – opravdavao se ne jednom Gerško, ali to je zvučalo izrazito tužno za uvijek veseo karakter starog Židova, od kojeg su, baš prije toga, uzeli i uljaru – i sada je ulaz u nju također zakucan daskama ukriž, kao u Kapetuterovoj krčmi. A ljudi su radili ulje tko zna kako i tko zna gdje.

U negdašnjoj rumunjskoj školi napravili su seosku čitaonicu, ali ovamo sada nitko nije dolazio čitati, jer tko je htio – potajice je i dalje odlazio u negdašnju „Prosvitu“, isto tako nekoć zabranjenu od Rumunja kao sada od Sovjeta; a u čitaonicu su tjeroali ljude jedino silom, kako bi iz usta svaki put novoga lektora čuli što se događa u svijetu, i još su ponekad puštali film; a na to pak ljude nije bilo potrebno zvati dvaput – ljudi su i sami išli, čak su trčali, pogledati takve, iste poput njih, koji su govorili s bijeloga platna i kretali se po njemu kao živi. Neke žene smjesta su padale u nesvijest, muškarci su frkali brkove, ali sve su više šutjeli. U svijetu se ništa dobro nije događalo. Pred nosom – u Poljskoj – bjesnio je rat. I dopotopni djedovi šapćući su prenosili da im snovi navješćuju skori udar munje negdje blizu, možda čak i u našem selu.

A školu su prenijeli u prostranu zgradu čeremoškanskog svećenika, potisnuvši njegovu veliku obitelj u nekadašnju trgovinu Juz’a Rozenfelda, koji je pobjegao zajedno s Rumunjima, ne uzevši sa sobom ni crno pod noktom. Robu iz Rozenfeldove trgovine su noću, bez svjedoka, uzeli, a očevo vlasništvo prevezli su usred bijeloga dana četirima kolima u dva puta.

I u jednom trenu Myhajlo shvati da je u njegovome selu polako postajalo tako tiho kao u Čeremošnom s onu strane rijeke, iako se broj mrtvaca u selu nije povećao, i tifus nije kosio ljude; ljudi su kao i ranije slavili svadbe, blagdane i krstitke, ali okupljanja su postala nekako skraćena i usiljena, a selo – tugaljivo i malogovorljivo, kao preisplakana žena pola godine nakon muževljeve smrti.

Jedne od kasnih lipanjskih noći na Myhajlova vrata snažno je zalupalo.

Na trijemu je stajala zadihana Paraska Danyl'ukova – prva Kurykova susjeda, s platnenom vrećom u rukama.

Grubo je odgurnula Myhajla od vrata i, nepozvana, ujurišala u kuću. Matronka je upravo stavljala večernji ručni rad u košaru.

– Draga Matronko, vidim ja, ti opet novu košulju za Bogorodicu hoćeš šivati, a još vremena do Bogorodice ima dosta, tako da se ostavi toga i pođi sa mnom, nikad ti to neću zaboraviti. Ti si dobra žena. Nikome nećeš reći, a i sama ćeš imati koristi. Neće ti usfaliti u kući stvari ni odjeće. Pa i ja ću sebi malo priskrbiti. Jer već trebam obnoviti crkvenu odjeću. A meni se igla u rukama tako ne drži kao tebi, a i nemam dobre oči.

– Fuj na nesreću, mlada ženo – nezadovoljno ju je zaustavio Myhajlo. – Stanite i objasnite nam o čemu se radi, zašto ste takvi kao da vam je čep u neko mjesto zabijen?

Myhajlo nije volio Danyl'ukovu jer je znao i bez tuđih jezika da Parasu privlači tuđe dobro; čak je i oči imala dobre, ali ne za iglu i konac, niti za vreteno.

– Myhice zlatni, pusti Matronku da mi pomogne. Ja ne mogu vratiti svoje, Kuryk je jednom napravio takvu zavrzlamu u kući da sam dosad bez muža ostala. I dosad s mojih leđa nisu nestali tragovi žandarskih šiba i remena. Ja sam tad dijete zbog Kuryka pobacila, vrug ga odnio još u utrobi, ne jednomu je on ovdje život uništio. Ali Bog je dobar, on sve vidi. Bog ne udara šibom i mužarom, i ne po guzici, i ne po leđima.

– Danyl'ukova, stanite! - viknuo je Myhajlo da se trglo uspavano dijete na postelji. – Vama se, što, jezik polomio, ili što je s vama kad ne možete razumno govoriti?! Koji Kuryk? Gdje je Kuryk? Za njime djeca plaču ima gotovo dvije godine!

I tad je Paraska, začudo, tiho sjela na klupu pod zidom, pograbila sa stola vrč mlijeka i naiskap ga popila, te smireno rekla:

– Upleli su se Kuryki u politiku! Svi su se upleli. Djevojci za udaju grunta – ni traga, niti komada, niti falce, a oni su, fanatici, šili zastave i ljude su smutili. Zar ti nisi vidio tko je sa sašivenim zastavama, plavima i žutima, pobjegao čak u Horove susresti one buntovnike koji već godinu dana u selu šefuju? Još se trag za Rumunjima nije zatro, a Kuryčine cure obukle su se u uskršnje suknje i kanadskim maramama se obvezale kao svadbene djeveruše, odnijelo ih i s tim zastavama za ocem u pakao! I što im je to donijelo? Što? Reci ti meni, Myhajliču zlatni? Reci ti meni, Matronko srebrna?! Možda su im gruntom Moskalji zahvalili? Ili stokom? Možda su u jednu onu veliku školu što se otvorila u Vyžnyci poslali njihovu maloljetnu

djecu? Ili im je zlatni prah s carskog naslonjača napadao? Što su, reci mi, osim stida od ljudi, doživjeli Kuryki ove godine?!

– Pustite te Kuryke, Parasko... – napokon je progovorila Matronka. – Svakome - njegovo. Njima je tata takav bio, tako je djecu naučio. Djeca su se ugledala na tatu. A to što nešto nije onakvo kako su mislili... tko to može znati? Misliš jedno – dogodi se drugo.

– Glava treba misliti, Matronko, a ne zadnjica. Ali već ako je htio politizirati, zašto je onda mojega gazdu u to uvukao? A Slava Petryšinog? A Dz'odz'a? Gdje su oni sad, pitam te? Kako su otišli na tu stranu moskaljsku sreću iskati – tako su i iščeznuli, iščezli, nesrećo, u blato! Mislite da su oni tamo nešto ishodili? Jedino možda kvrgu na glavi. A djeca se sad muče zbog glupog tate.

– A što s djecom? Kurykov Petro je kurir kod sovjetskog primara. A starija Marika podove u školi pere. Vidite, dali su posao. – Intervenirala je Matronka ne toliko zbog želje, koliko želeći brže otpraviti Parasku iz kuće.

– Probudi se, Matronko – pljesnula je rukama Danyl'ukova – ti možda jesi pala s brane, ali nisi glupa i nisi vještica kako ljudi kažu. Što je tu nejasno? Odvode Kuryke iz sela! Ove sekunde evakuiraju. Eno, pakiraju sada na kola.

Zašto sam ja do vas došla? Predvečer sam bila htjela poći do Kuryčke svađati se zbog njihove koze koja mi je šljivu u voćnjaku ogrizla, i skoro se objesila o šljivi - a ja bih bila kriva za kozinu smrt. Dakle bilo je to tako... Gledam ja od oraha: pred Kurykovim vratima motaju se vojnici kao krava pred teljenje, a i u toru su vojnici, i sve viču i požuruju. A ja sam stajala u sjeni duda iza staje – i sve sam čula. Naredili su svima da se pakiraju. Neka uzmu tople stvari, i više ništa. Da za jedan sat budu gotovi. A na drugim dvama kolima plače već spakirana žena Slavka Petryšinog s djecom i svekrvom, i Dz'odz'jeva gazdarica s djecom jeca..

A Kuryki su se spremali dugo, onda kako je jedan lupio karabinom Petra u leđa – taj se odmah srušio pod pragom. Već su, možda, i otišli. Jer rekli su da ne govore, da se ne glasaju, a neka se samo tiho spremaju, zatim su rekli da im dopuštaju poći na groblje da posjete rođake prije puta. I oprostite se. U noći. Razumiješ što se događa? Kao zločince ih odvode. A Rumunji bi najprije zločinca izveli pred ljude i dobro istukli, a zatim bi ga u tamnicu odveli. A Kuryki nisu čak ništa ni krali, samo su im vjerno služili. To što su huškali ljude – pa riječ ne škodi ako se u glavi mozak ima, a ne slama. I to je to. Zakurilo se za Kurykima.

A ja sam si mislila, možda sam i grešno pomislila, mora ipak biti pravde na svijetu: jesam se malo napatila zbog tih Kuryka? Onda, zašto bi dobro iz njihove kuće pokupili drugi ljudi? Gledajte sad, po selu će skoro krenuti glasina, naći će se

željnih da pronjuškaju po njihovim sobama; ako su sobe i prazne bile, svejedno je nešto ostalo, jer ovi nisu dali da se išta uzme na put. Onda, zar si ja ne mogu uzeti te uskršnje košulje ili kanadske marame s resicama? Oni su mi muža uzeli, a mene su ni za to, niti zbog toga flundrom napravili, jer ne stigne mi muška noga u kuću stupiti, i ja sam već, vidite, flundra. Tko od drugoga uzima, tome isto tako Bog daje.

Ne mislite vi, Myhajliću zlatni, i ti, Matronko srebrna... da se ja radujem što su Kurykovu familiju odveli, ali pravda mora jednom zagospodariti među ljudima. Ali još se i ne zna kamo su ih odveli. Možda im za te zastavice što su ih Kurykova djeca nosila sve do u Horove žele zahvaliti, ali tako da nitko u selu ne vidi i ne zna, i da ne bude ljubomorani?! Onda što – oni su takvi pametni, a ja – glupa? Sutra će se naći drugi gazde – i svejedno će pokupiti dobro. A zar dobro treba propasti? Hodi sa mnom, Matronko, pusti ju, Myhajliću srdačni, jer je meni samoj strašno ići u Kurykovu praznu kuću. Tamo se, možda, još ni večerašnja kaša nije stvrdnula...

... A ZA TJEDAN DANA ostvarili su se snovi dopotopnih čeremoških djedova koji su se u mladosti, očito, tako dobro nadisali ratnog praha da su osjećali u daljini novonastali prah u svjetskoj tabakeri.

Za nekoliko dana poslije tajnog odvoženja desetak čeremoških obitelji u nepoznatom smjeru, u svijetu je počeo novi rat.

Reći da se u selu dogodilo nešto neobično – ne možeš.

Nova kratkotrajna vlast nestala je bez „zdravo“ i bez „hvala“, pa makar i zato što su ih čeremoški ljudi trpjeli cijelu godinu. Neko vrijeme u okolici i na onoj strani rijeke vladalo je novo bezvlade, tako da su stari djedovi otišli moliti nekadašnjeg načelnika Jilaška da ponovno uvede red u selu. Netko se s cijelom obitelji otpravio u gore, gdje jedva da i vrag kaže „dobro večer“ – podalje od toga što je neizbježno trebalo doći s ratom.

Jedino što su se čeremoški Židovi poslije prisilnog odmora vratili do svog nekadašnjeg gešefta: Kapetuter je ponovno otvorio svoju krčmu, Gerško – i mlin i krčmu.

Za njima nisu zaostajali ni ostali Židovi...

– ... TEŠKA VREMENA SU NASTALA... – nedjeljnoga dana ispuštao je dim iz lule smanjen do veličine djeteta Tanasij Maksym'juk, sjedeći na klupi pod zidom Marijine kuće.

Jasno je sjalo sunašće.

Poslije mise tupo je izdaleka udaralo crkveno zvono.

Dva velika jastreba, promatrajući plijen, visjela su nad Myhajlovom kućom koja je susjedna s Marijinom.

I još je zavijao pas na putu. I u prašini pored ceste kupale se kokoši.

– Sadašnja vremena – nisu za život, nisu za veselje, jedino tek za razmišljanja i smrt... – odmahivao je glavom Tanasij. – Pogledaj, čak ni jastrebovi ne odustaju od Myhajlovog gospodarstva... Kakvo je to loše mjesto! Ja sam to jednom rekao Myhajlu – ne postavljaš strehu iza, stavi verandu, ako želiš proširiti kuću, ili sagradi sobu sa strane, ali strehu iza ne postavljaš. To neće biti dobro. I gle, Marijo, otkad je nadgradio staru kuću, krenula je kod njih nesreća. A ovdje su još i bez toga teška vremena nastala.

– A kad nisu bila teška? – pitala je Marija, mijeseći u ljetnoj kuhinji tijesto za piroge.

– Bila su kad nas nije bilo. Tada kad smo u utrobi živjeli.

– E - e - e, nemojte reći... – gledala je Tanasija Marija otirući znoj sa čela i popravljajući mlade grudi. – I u utrobi, gazdo, je teško, jer tamo nema slobode. A i jako je tamno. Tako da, Tanasiju, vremena su vremena, a sudbina je sudbina. Nesreća ne ovisi o vremenu... Možda je nadograđena streha kriva, a možda je sudbina tako zapisana našem Myhajlu... Ali, gledajte, oni se tako lijepo vole, kao da su se jučer uzeli, i žive tiho k'o miševi iza kore. A nesreću svi imaju, samo drugačiju.

– Što jest, jest, Marijo. Kad bi svatko izbacio svoju nesreću na carinu i dobro razgledao, onda bi trkom grabio svoju natrag, jer je u drugoga još gora...

Vi se u to dobro ne razumijete, jer baba – najamnica nije od rata i od vojničkih stvari ni dvi - tri ne razumije. Ali, pogledajte, Marijo: odveli su Rumunji muškarce u rat - masakr – i tko bi ga znao, koliko će ih se vratiti, ili su im već vrane kosti raznijele? A ako se tko i vrati – što će biti dalje? I poslušajte, ženo dobra, nešto to znači što su se Rumunji pokupili iz sela sad po njemačkoj komandi, kao nekad Moskalji, – nitko ni čuo ni vidio?! Preko dvanaest godina su tu bili, a Švabo ih je za jedan dan pomeo kao prašinu iz sobe. Zato se ne motaju selom bez razloga sada umjesto Rumunja Mađari i naše djevojke obeščašuju. Očito Švabo ne vjeruje previše Rumunjima kad želi držati obranu s tim lošim Mađarom. Spustio se ovih dana Onufrij Matios iz Okolene i pričao da su svu Okolenu prekopali rovovima, a drugu liniju na Siruci pripremaju. Očito, danas - sutra će tu biti veliki masakr... Nešto se tamo izmijenilo na fronti, jer, čujete, kanoni se približavaju. A čim kanoni pucaju već negdje ispod Bregometa, onda, znači, Švabo je odlučio bježati natrag k sebi. A čim Švabo bježi – ići će front, selo mogu evakuirati. To je na redu kod Nijemaca... Ja noćima ne spavam, osjećam kako se trese zemlja, i mislim si u glavi.

O svemu, Marijo, mislim...

Vi ste još mladi, zato ne znate o životu ništa, ne znate ni koliko je crno pod noktom. Pa niti ne trebate znati. Rađajte si decu dok možete i imate od koga. Jer poubijat će muški rod – ne će biti koga da dijete napravi. Tako da nemojte odbiti ni tuđeg muškarca ako traži, jer mogu doći takva vremena da može vašega ne biti... I svakako ponesite nešto imetka tamo nekamo u šumu i zakopajte, jer, ako se bude trebalo evakuirati, ne ćete stići ni prstohvat soli uzeti, tako može biti... Kažem vam sigurno, teška vremena su nastala – a bit će još i teža... Vidio sam u svom vijeku puno, ali takvoga – čak ni ja nisam vidio. I što će to dalje biti s ljudima?.

... A PRIJE TOGA JE BILO TAKO da je početkom rata u Čeremošno ušla prorijeđena njemačka divizija i raselila se kod ljudi. U vrtu nekadašnjeg čeremoškanskog načelnika Jilaška smjestila se njemačka poljska kuhinja, a u negdašnjoj sovjetskoj vojnoj komandanturi sada je također stajao vojni njemački punkt.

Nijemci su se u selu ponašali mirno. Jedino što su hodali po kućama i uzimali perad i svinje za klanje, ali ni do koga nije došao Nijemac po kokoši dvaput, čime je izazvao prešutno odobravanje. A ljude posebno nisu dirali. Djeci su dijelili, dotad u Čeremošnom neviđene, duge bombone u sjajnim omotima i neko čudno voće oblikom slično jabuci.

Drugi dan poslije svoga dolaska Nijemci su preko glasnika pozvali selo pred crkvu na vijeće. Njemački oficir, u čizmama ulaštenima do sjaja, visokom crnom kačketu s visokom kokardom i dobro izglačanoj crnoj uniformi s onakvim znakom na rukavu kakvim su u Čeremošnom ukrašavali pisanice – dvama crtama postavljenima u križ i zavrnutima u razne strane – govorio je u kratkim rečenicama, a Tanasij Maksym'juk je prevodio njemačku besjedu ljudima razumljivim riječima. On je njemački govorio još iz austrijskog rata.

Nijemac je rekao da su velika Njemačka i veliki *fürer* Adolf Hitler počeli rat s boljševicima radi oslobođenja okupiranih ljudi od straha i nasilja; rekao je da se rata ne plaše, ali neka slušaju novu vlast, a na one koji su ljudima ovdje činili nažao tijekom zadnje godine, njih neka zaborave zauvijek.

Školu u selu otvorit će nova administracija.

Svećenik će svake nedjelje održavati službu.

Ljudima će vratiti pravo jednom na tjedan legalno se družiti sa svojim obiteljima s druge strane rijeke, gdje također vlada njemačka vlast, kako što će uskoro vladati u cijeloj Europi.

U selo će stići njemački liječnik i liječit će svaku zarazu koju su uzrokovali i širili boljševici.

I još je Nijemac zamolio šutnjom odati počast onima kojih se nepravda dotaknula najviše – i s lista je pročitao prezimena desetak čeremošanskih gazda čije su obitelji bile odvedene iz sela tjedan dana prije početka rata, čime je izazvao pojedinačne ženske jecaje.

Ratno stanje, rekao je oficir, neće trajati dugo. Božić će ljudi dočekati pod počasnom paljbom pobjedničkog salutiranja.

Poslije završetka govora prvi brat¹ Kuryka – Dmytro Ugryn donio je oficiru kruh - sol² na izvezenom ručniku s pričvršćenom zastavicom, tkanom plavo - žutim nitima. Nijemac je pomalo gadljivo otkinuo kruh i skrenuo ga je rukom zajedno s Ugrynom u stranu mlađega oficira, pokazujući da stane iza njega.

Poslije vijeća Nijemci su pripremili na seoskom divanu zabavu uz usnu harmoniku. Ali ljudi se zbog nečega nisu veselili, samo su tek šutke s odobravanjem promatrali mlade vojnike koji su pokušavali vrtjeti nekoliko seoskih djevojaka i mladih žena u plesu, i potiho su se došaptavali među sobom.

Nijemci su se zadržali u selu kratko i ljudima nisu napravili velike štete, isto kao što čeremošanski ljudi nisu napravili štete njima, osim što je jadnica Anica, koja je godinama slaba u glavu, hodala po selu s krpom zapaljenom na kraju štapa - tako da je podvečer u tamnome selu štap izgledao kao divovska baklja, zbog čega su Nijemci zatvorili Anicu preko noći u podrumu komandanture, a ujutro, razjasnivši da ona nije odviše razuma, pustili su je na časnu riječ rođacima.

Pred svoj odlazak ponovno su okupili ljude oko crkve, i taj isti stariji oficir obavijestio je da je njihova vrsta prisiljena ići naprijed, a ovdje, u Čeremošnom, Nijemac je tako i rekao, u Čeremošnom, oni ostavljaju svoje saveznike – predstavnike rumunjske ratne administracije koju ovdašnji ljudi dobro poznaju, i Nijemac se nada da će ju dobro dočekati. Spominjanje rumunjske administracije potaknula je kod ljudi drugo sjećanje – na bukove šibe – „četrdesetnice“ za neposluh i odbijanje „vorbește *românește*“, – i u nekih od čeljadi malo su se iskrivila lica.

Ovoga puta Nijemac nije priredio zabavu na divanu – samo je odmarširao u smjeru Vyžnyce iza pokritih zelenih traktora, a Čeremošanci su se uhvatili svojih poslova, kao i ranije. Jer nitko nije u radnika promijenio brigu za stokom, košnje, sječe, rađanje djece i pokapanja pokojnika. Čak ni u vrijeme rata.

Oni isti kao i prije rata, a možda još i gori grubi svinjski opanci novo - stare rumunjske administracije vrlo su odudarali od ulaštenih čizama nestalog Nijemca, ali u Čeremošnom su vidjeli i drugačije: ne jedan imućni gazda nerijetko si je uzimao

1 Prvi brat – bratić

2 kruh-sol - tradicionalna ukrajinska dobrodošlica (op. prev.)

za saveznika bijednika, ne kako bi samo imao u selu veći utjecaj, nego prije običnu fizičku snagu. Novi - stari upravitelji bile su ponekad one iste bukove šibe, koje su još jače pekle, i sada već posvemašnje i kategoričke zabrane bilo kakva politiziranja.

U Čeremošnom s onu stranu rijeke nepromijenjeno su se zadržali Nijemci – i ponetko od ovostranih Čeremošanaca, posjećujući rodbinu, ili lažući da posjećuju istu, ostajali su tamo i dobrovoljno su se prijavljivali da idu na rad u Njemačku zajedno s galicijskom mladeži, koju su prvo vodili do kolosijeka, a dalje – tko bi ga znao... Rumunji nisu poticali takve poslove svojih saveznika s onu stranu – a dalje pod utjecajem ratnoga doba grubo su ograničili mogućnost druženja sa zrcalno razmještenim ljudima s druge strane Čeremoša.

... U kratkom vremenu Rumunji su odveli iz sela muškarce u *concentrăre*. Jednom riječju, mobilizirali su pokorne rumunjskoj državi za rat. Točnije, u njihovu armiju.

Rat se brusio...

... Myhajlo je upravo sušio ploče za stolariju kada je u dvorište stupio...

Za koga biste vi pomislili da je došao obavijestiti Myhajla o mobilizaciji u vojsku? Točno. Predratni načelnik žandarmerije i pogranične postaje lejtenant Lupul, koji je sada bio stariji predstavnik vojne vlasti u Čeremošnom.

– Bože pomagaj, *domnule* Myhaju! – pozdravio je zatvarajući iznutra zasun na vratima.

– Hvala za lijepu riječ! – odgovorio je nagnut nad drvenarijom Myhajlo, osjećajući kako se nešto oštro lomi iznutra.

– Muškarci su neko vrijeme šutke i ne trepćući gledali jednostavno u oči jedan drugome, zatim su šutke dali jedan drugome ruku, a zatim je Lupul skinuo vojničku kapu, sjeo nasred dvorišta na ploče skinute s hrpe, pozvavši rukom da sjedne i Myhajlo.

– Došli ste me odvesti u rat? – mlako, tako kao da se to njega ne tiče, pitao je Myhajlo na rumunjskom sjedajući pored.

Lupul nije odgovorio. Šutio je i Myhajlo.

– Prije toga nego bi išao u rat ti bi me pozvao u kuću i počastio čime... – nekako neobično, po dobrome, nasmijao se vojnik.

Dok je Matronka postavljala stol, dijete brbljavo kao svraka sjelo je lejtenantu na koljena, licem u lice, dirajući bijele pletene vrpce na uniformi i zureći mu u oči. Drugom prilikom Myhajlo bi bio dao djetetu po prstima, ali sada je sjedio teško stavivši velike dlanove na kraj stola, gledao je iz nekog razloga na vrata i povremeno uzdisao.

– *Domano*¹ Matrono! – rekao je Lupul kada je stol bio postavljen tanjurima, i skinuo brbljavo dijete s koljena. – Oprostite, ali ja bih htio popričati s Myhajlom u četiri oka.

Matronki su jedna za drugom, kao grad, krenule licem suze. Myhajlo se štrečno: Matronka odavno nije plakala.

– Ne plačite, *domno*... – što je nježnije mogao umirio ju je lejtenant, ali ona je već bila u hodniku.

– Onda, kada ćete mi dati ruksak za put? – Myhajlo je gledao u Lupula takvim očima da se činilo iz njih će se sada izliti suze.

– Ja te nisam došao odvesti u rat, Myhaju. Od neočekivanosti izgovorenog, Myhajlo se zahliknu slinom:

– A tko će me odvesti?

– Dok sam ja tu, tebe nitko ne će odvesti. Kad mene tu ne bude, onda može biti svašta.

– Što sam ja vama napravio da se vi sa mnom tako šalite? – Myhajlo je frkao rub stolnjaka, ali osjećalo se kako kipi.

– Ja se ne šalim – govorio je Lupul ne dirajući uopće hranu. – Ja sam, Myhaju, čovjek koji se ne šali. Ja sam soldat. Ako sam rekao da te ne ću odvesti – onda je tako.

– A zašto me ne ćete odvesti? Moje vršnjake odvođe.

Lupul je malo razmislio, a zatim je pogledao Myhajla u oči:

– Vidiš, Myhaju, ja nisam uvjeren da se bez tebe rat neće završiti. A među civilima netko također mora držati red. Ti misliš da samo vojni ljudi drže red među ljudima? Tako da se ja ovdje jako oslanjam na tebe. U selu ostaju sama djeca, starci i bogalji, a ako bi se što dogodilo dok topovi pucaju na frontu, ne bi bilo koga da krene spašavati.

– A zar se tako može? – čudio se Myhajlo.

– Ne može. Ali pa ne ćeš valjda na ogradu izvjesiti o čemu smo razgovarali. Osim toga, ti si već kažnjen: tvoja žena nije zdrava. Maloljetno dijete. Postoji važan razlog.

– Ona se već oporavila... – trudio se nesigurno proturječiti.

Lupul ga je prekinuo:

– A osim toga... ti nisi sasvim pouzdan, kao do ratnog vremena.

Myhajlo se od iznenađenja zagrcnuo drugi put:

1 *Domano*– gospođo

– Kako to?!

– A zar si ti zaboravio u kakvim je uvjetima i kako nestala tvoja žena? – Rumunj je upitao nekako tako lako, kako se činilo Myhajlu, skoro bezbrižno, kao da je on nestao s Matronkom zajedno, a za Myhajla kao da to i nije bila tajna.

– Zašto sad o mojoj ženi?

– Onda ti, što, kao ne znaš?! – sada se već bez šale čudio lejtenant, odista nečime zbunjen.

– O čemu?

Lupul je uzdahnuo tako kako je uzdisao tada kada ga je Myhajlo došao obavijestiti da je Matronka nestala:

– Pa zapravo, žena s tim nema veze. Da, sjetio sam se, nestala je, a tko bi ga znao, možda je ona neki špijun... A ja uistinu nemam pravo tebe ne uzeti u armiju, Myhaju. Ali neka bude to moj jedini veliki grijeh pred Njegovim Visočanstvom našim kraljem, velikom Rumunjskom i Gospodom Bogom. Moj brat je poginuo na frontu, a u njega su ostala mala djeca. Ako se može ne posirotiti tuđe ljude, onda tako treba i napraviti.

A sutra dođi k meni u postaju. Mijenjat ćemo pod i vrata. Plijesan je u potpunosti pojela pod ...

... TOGA DANA, teška poput kamena, Myhajlova ruka prvi put je brojala Matrončina rebra.

Još za dana je Myhajlo odveo dijete do kume Marije, zatvorio kapiju i kuću lokotom, zakrio prozore, obvezao Matroničinom pletenicom klupicu u sobi najdaljoj od puta, postavio ju na koljena i uzeo u ruke austrijski remen.

Gospode milosrdni... Nema goreg nego kad se dobrome čovjeku pomuti pamet od sumnje na ženinu izdaju. Ni nagla krv koja zalijeva čovjeku mozak u vrijeme boli – bolesti, ni fizička bol, ni gubitak voljene osobe, ni najveći gubitak, ni vatra, ni voda, ne djeluju na ljubomornoga muškarca kao jedna malena, sitna kao buha i oštra kao bodež, misao da njegovu ženu poznaje drugi – strani čovjek.

Do danas bi Myhajlo pljunuo u oči svakome tko bi se usudio reći krivu riječ o njegovoj Matronki, koja je čak i nakon mnogo godina braka ostala tako nježna, bogobojazna i skoro klečeća pred Myhajlom kao i za svoga djevojaštva. Da ni dana nije sposobna bez njega – to je, možda, zato što je slaba. A zato što je jadnica slaba – onda je on žali. Ali da još voli Myhajla...

Nekoć se Myhajlu činilo da bi stao u toru i pjevao od pomisli kako ona svake subote navečer nasred kuće nalijeva veliku drvenu kadu vrućom vodom i mirisnim

travama, a zatim se brzo u nju sklanja sramežljivo se prekrivajući raspletenom kosom. Matronka se ne bi trebala niti prekrivati: njena gusta, skoro do peta, kosa teško je padala uzduž malenog pravilnog tijela, skrivajući sve njegove jamice i brežuljčice – čak se Myhajlu mutilo u glavi od vrućine. Ta mutna vrućina nije mu prolazila čak niti tada kada je poslije nestanka Matronka tjednima nepomično ležala i gledala u strop. On bi i tada bio kleknuo pred samoga Boga, samo kad bi mu Bog zaustavio bol i vratio nazad ženu, makar ne sasvim zdravu, ali njegovu...njegovu...

A danas su Myhajla zarezali bez noža i ustrijelili bez karabina: Lupul je znao o njegovoj ženi ono što ne zna on, njen bračni drug.

No, očito da je tako... Jer zašto bi Lupul govorio tako čudno, i još podsmjehujući se?

Matronka je nestala na tri dana. Nestala.

Tko ju je prvi pošao kao tražiti? Lupulovi vojnici.

Myhajlo nije ranije ni razmišljao zašto je tada u zoru Lupul pokucao o njihov prozor i, kao, još mu davao savjet? Možda je to učinio namjerno jer se Rumunj negdje valjao zajedno s njom na sijenu na straži ili u nekoj obližnjoj šumskoj kućici, a zatim se zahvalio – naredio je ostaviti ženu tako da bi je se točno moglo naći. Zato su je i ostavili na mnogoljudnom mjestu pod branom. A sada, vidite, Rumunj se vratio u selo, i čak neće slati Myhajla u rat. Tako da ljudi ne bi govorili da je poslao čovjeka u smrt, a sam će uloviti mladu ženu. Možda joj on želi dolaziti usred bijeloga dana, tada kad Myhajlo bude mijenjao pod ili prozore na postaji? Jer zašto bi se on tako zalagao za tuđu ženu ako s njom nije bio svoj?!

... On ju je tukao kao što tuku neposlušnu stoku: šutke, ne kunući i ne psujući, ali ulažući u svaki udarac svu silu svoje mržnje i gnjeva. Crvene iskre nemilosrdno su skakale pred očima – i on je mislio da to bezumna krv već zalijeva mozak, i htio se čim brže osloboditi njenoga žara da ne bi umro tu, pred Matrončinim očima. I Myhajlo je tukao ženu jače – čak ga je zaboljela ruka, i on je premjestio remen u drugu.

... Matronka nije molila. Nije vrištala. Znači, bila je kriva, jer čak nije ni pitala zašto ju tuče. Samo je zagrizla ustima kosu i tiho uzdisala poslije svakog udara, dok njezina obesnažena glava nije pala na klupu onesviještena.

Myhajlo je zalio ženu vodom – i ponovno je uzeo remen...

Već poslije, kada je bio izlio na sebe vjedro vode vani kod bunara, osjetio je divlji priljev fizičke boli, kao da su ga tog trena skinuli krvavoga s klupe i razvezali mu mokru – znojnu kosu.

Čak i kad bi htio, on ne bi mogao objasniti samome Gospodinu Bogu što se s njim dogodilo, zašto se zapravo tako izivio nad ženom. Myhajlo pamti da je lejtenant ispitivao nešto o davnom nestanku Matronke. A zapitao je još i nešto bezazleno.

Nesretni Myhajlo prostajao je cijelu noć na koljenima pred Matrončinom posteljom, i lomeći tuke, ispitivao je:

– Recite mi istinu, Matronko, što je s vama tada bilo?

Okrenuta ka zidu, ona je slabo progovorila.

– Ja sam vam već rekla: ja se ničega ne sjećam. Sjećam se da sam padala. A više – ne pamtim ništa.

... Otada je Myhajla počela izjedati ljubomora. Tko nikada nije bio ljubomoran, tome je teško objasniti jednostavnim riječima kako može poludjeti čovjek za djelić sekunde od onoga što mu se priviđa ili što misli da čuje.

...Ponekad se Myhajlu činilo da bi mu lakše bilo odrezati si prst, nego hodati za ženom u stopu svugdje i stalno. Neprestance paziti kad bi izlazila. Ali on nije ništa mogao učiniti, i ne toliko sa sobom koliko s tom strašnom zamagljenošću koja je odmah ispunjavala glavu kada je gledao u Matronku skrivenu raspletenom kosom u kadi, zamišljajući kako tuđa ruka miče tešku kosu s njenih grudi.

Nekoć davno, kada još on nije hodao u najam, Myhajla je na pašnjaku pogodio grom – već je gotovo pričao s anđelima. I sada mu se činilo da je to bilo lakše – osjetiti trenutnu smrt nego nositi u srcu tu iznenadnu muku, koja je uzela i san, i spokoj, i želju za samim životom.

Ljubomora, teška kao ruka mrtvaca, ljubomora pratila je Myhajla – i on je počeo pratiti ženu.

Matronka do Marije – Myhajlo iza Marijine staje, samo proviri iza zida kao zločinac, i ponovno se sakrije, kao zločinac. I tako stalno dok žena ne pođe kući. Matronka do krčme po sol – Myhajlo već popravlja sjekirom ogradu oko krčme.

Od gadnih sumnji, a još veće fantazije, nije spašavalo čak niti četverogodišnje dijete koje je hodalo s Matronkom ne puštajući njezinu suknju ni na minutu. U slučaju čega dijete se može uspavati, mislio je Myhajlo – i tražio razlog za hodanje za ženom, ostavljajući sve važne poslove u toru; čak mu se i ljudi počeli čuditi – no, pa ne može tako muškarac hodati za babom, pa ako je ona i njegova žena, čak i ako je malo slaba.

Jedino je Matronka razumjela stvarnu Myhajlovu muku – ali nije otkrivala: pokušavala je držati se dvorišta, i sve je više šutjela. Tako kosi ona s Myhajlom iza

kuće – i, kao da se istovremeno dvoje nijemih primilo posla, samo dijete brblja kao vranica i za njima skuplja korov. Oni gotovo istovremeno poljube djetetice u glavu ili čelo, šutke se nasmiješe za sebe – pa i dalje kose – šute.

Nekad se Myhajlu činilo da mu ljubomora prolazi kako je pomalo prošla Matronki slabost. Tada se gotovo pa radosno križao, makar i nasred puta, i veselio se, gotovo da je trčao do kuće, kao pijen.

Ali čim je bilo vidjeti kako sporo, kao s prebijenim nogama, Matronka s djetetom odlazi u lug s stokom – crni oblak sumnje razvijao se u tijelu izmučenom nepovjerenjem: i on već nije znao - ići li pratiti, ili sjediti tu nasred tora kao čep, sve dok ponovno ne dođe Lupul, ili tkogod drugi, i ne kaže da će mu uzeti ženu.

Myhajlo je stajao podaleko iza lugovih panjeva i zagledao se, sve dok ne bi osjetio bol u očima, kako Matronka gleda na onu stranu rijeke. Majušna, takva ista sitna kao za djevojaštva, ona je spuštala noge, i spustivši ruke na bokove, držala se dlanovima za kamen kao da se bojala da će je netko sada povući dolje. Zatim je stavljala dlan na pozdrav do čela i počinjala piljiti na drugu obalu.

O, to je bio najnesigurniji – jer nije bio razumljiv za Myhajla – ritual nijemoga promatranja onostranoga sela. Myhajlo je prilazio bliže do brane, stavljao si je dlan na pozdrav iznad čela – i ponovno mu se tupa zloba uvukla u srce, čak mu je postajalo zlo, kao od predosjećaja smrtne opasnosti. Gledao je na drugu obalu dok ga oči ne bi zaboljele – ali, osim šuštećih grmova i pojedinačnih figurica u vrtovima i okućnicama zrcalno odraženog Čeremošnjog, ništa tamo nije pronalazio.

Što ona tamo vidi takvo što Myhajlo ne vidi, i što to njemu ne upada u oči?

Zašto je njeno uvijek glatko čelo u taj tren izbrazdano borama kao kod stogodišnje Marije Tandahove?

Što ju tako vuče k toj brani?

Nakon nekog vremena Matronka bi se polako pridigla, uzela dijete u ruke i, što je brže mogla, trčala do kuće, goneći pritom iza štapom kravu.

A Myhajlo je dokasno hodao lugom. On niti sam nije znao zašto to radi. To se njemu činilo da će baš sad ugledati neki od Matronke ostavljen znak. Ponekad ga je pak rezala misao da negdje u šikari treba biti izgažena udubina s obrisima ljudskog tijela.

A jednog je dana Myhajlo u lugu stvarno sreo lejteanta Lupula. Sjedio je približno na tome istom mjestu na kojem je voljela sjediti Matronka, i zbog nečega je prelazio tankom grančicom po bosim prstima, kao da je golicao ili mazio sam sebe.

... TKO ZNA KAKO BI SE bila završila iznenadna i, recimo unaprijed, bezrazložna Myhajlova ljubomora kad ... kad ne bi bilo rata, neumitno hujećeg života i... povijesti koja nikada ne prestaje prelaziti kotačima po ljudima...

Taj put Lupul je sa svojim vojnicima ostavio selo usred noći i bez pozdrava, čak ne zatvorivši nekadašnju postaju.

Uz daleku grmljavinu kanonade, koju je noćima čuo čak i nagluhi Tanasij Maksym'juk, u selo su se vratili Nijemci, sada već s mađarskim *zołnierzima*. I netko od mjesnih gazda, u toj nesreći i trenutno nastalom bezvlađu, stigao je čak ne samo profitirati ostavljenim imetkom rumunjske administracije, već i razbiti prozore u nekadašnjem imanju Jus'a Rosenfelda, gdje je za drugih Rumunja gazdovao unuk nekadašnjeg čeremoškanskog zemljovlasnika Floreskula – Flor'a, i koji je nestao zajedno s Lupulovim vojnicima, ostavivši svoje obilje volji sudbine.

... Prve nedjelje, kada je u gradu vladao pravi nered, budući da su Rumunji otišli, a nitko drugi još nije došao, Matronka je, kao uvijek, bila u crkvi na službi Božjoj. Ona je godinama nepromjenjivo stajala u prvom redu babync'a, bliže ikoni Mykolaja Ugodnyka, i trudila se ne podizati oči ni prema kome, osim možda prema Myhajlu koji je isto tako stajao u prvome redu čeljadync'a¹, i prema svećeniku. A tu su joj se iz nekog razloga usred službe oči zadržale na ženskoj pojavi koja je nasred crkve pokrivala ručnikom ikonu Majke Božje. Matronka ne bi isprva mogla reći zašto je tako dugo ogleдалa ženu koja je ljubila ikonu kao živoga čovjeka, kao da se trudi što duže se zadržati u vidnom polju cijele crkve. Ali za koji tren je shvatila da ne vidi ženu, nego samo rukave njezine očito neobične nedjeljne – nego svečane, možda čak i uskršnje košulje, s gustim crveno- - žuto - zelenim ružama izvezenima sitnim-sićušnim križićima, s velikim okruglim ukrasima-vrpcama. Te, za čeremoškanski život neobične – trojake ruže, podsjećale su Matronku na nešto vrlo bolno, možda čak i tragično; i sada, usred službe, pred očima svetoga oca, sa rukama spojenima do Očenaša, Matronka nije mogla shvatiti što ju je to tako pogodilo da joj je čak jače zakucalo srce. Negdje je ona već vidjela na nekome takvu košulju ranije, ma ne, ne takvu, nego baš tu istu, evo na lijevome rukavu gornja latica je dva puta šira od niže, možda se švelja ulijenila vesti ponovno da bi izravnala cvijet, a na desnome su latice jednake. Ali tada ta košulja nije bila na Vas'uti Kalynyč, nego na nekome drugome... no, tako je! Tu košulju predratnog Uskrsa obukla je Jilena – strarija Kurykova kći. A tu suknju, koja danas visi na Kalynyčkoj kao na ogradi, nosila je Dz'odz'eva žena samo za Božić.

1 Čeljadynec' - dio u crkvi za muškarce (op. prev.)

Gospode milosrdni... Kalynyčka nije imala djece i imala je toliko odjeće da bi dostajalo trima djevojkama za udaju. Onda, što će joj tuđe košulje i suknje? Pa i kako su se one na njoj našle kada su njihove vlasnice odveli iz sela ima tome već toliko godina?!

Još nikada Matronka nije izišla iz crkve sama prije završetka službe Božje, a sad se potihno provukla kroz ljude znajući da će je, evo – evo, sustići Myhajlo.

– ... Jeste li vidjeli, Myhajliću, ona se križala i govorila Očenaš, ona je pokrivala Majku Božju, a nisu joj gorjeli ni lice ni savjest, i prste joj nije ukočilo! Kako tako može biti, Myhajliću? Što se s tim ljudima dogodilo da su tako loši ne prema tuđima – već prema svojim?! Kako ti ljudi misle živjeti dalje i ne bojati se da će grijesi prijeći na njihovu djecu?! Valjda nemam samo ja oči i pamćenje! A drugi ljudi, zar su slijepi? I zašto su svi prešutjeli, i nitko iz crkve nije izašao? Zašto?! Svi su vidjeli! – Matronka je plakala tako kao da su je prije toga istukli.

Myhajlo je sjedio pored nje pod zidom kuće na klupi i otirao joj rukom suze.

– Vi, Myhajliću, bili ste svjedokom: kako je samo još bila zlobna Danyl'ukova, a ipak tada nije otišla pljačkati Kurykovo bogatstvo. A ova je otišla iako je pune sobe svega imala i Kuryki joj ničime nikada nisu naudili - i ona je otišla. A sada se Bogu križala.

– Matronko, molim vas, nemojte plakati. Boljet će vas glava – molio je Myhajlo predbacujući si za svoju glupu ljubomoru, što je Matronku ponovno učinilo običnom i osjetljivom prema bilo kojoj, čak ne ni vlastitoj krivnji.

– Myhajliću, ali to je tuđe! Isplakano. I ljudi se ne boje grijeha. Onda zašto se tada moliti? Zar te riječi dolaze do Boga, i budu li one čute od Boga? Meni bi izgorjela koža pod ukradenom košuljom... Ali recite mi, Myhajliću dragi, – kako na takvo što gleda Bog i zašto ne kažnjava loše ljude tako da sve bude vidljivo svima?!

– Takvo je vrijeme, ženo... – samo je uzdahnuo Myhajlo.

... A SUTRA je u selo ušla njemačka divizija i bez osobitih ceremonija naredila ljudima da se smjesta pripreme za evakuaciju s fronta koji se približavao Čeremošnom. Kroz selo je trebala bila prolaziti prva linija obrane.

Nijemci su podijelili nekoliko automobila za ljude s alatima, blago su naredili ostaviti na pašnjacima.

Nepokolebljivi seoski gazde Nijemca su poslušali, a dalje su se savjetovali među sobom i odlučili su goniti koliko mogu stoke šumama. Podijelili su zaduženja

tko ima ići za goniča, tko za izvidnicu – i hajmo, na put. Reći da je to bilo lako ili sigurno – ne možeš, ali evakuirati se u nepoznato ne znajući na koliko bez mlijeka, bez mesa, i još s djecom... to nije po gazdinskomu. Djecu šumskim divljim jabukama u gorama ne možeš nahraniti. A već kad u selo uđe fronta i vojska, onda tražite poslije toga svoje krave i ovce...

I dok su gazde doganjali u udaljeni Kon'atyn i njegove okolne zaselke blago i svinje, već se trebalo bilo vraćati nazad: fronta je neviđeno brzim tempom zaobišla Čeremošno ne dotičući ga, i odmaknula na zapad ka drugim zemljama.

I čeremošanski goniči i pastiri vratili su blago nazad, u taj čas kunući i rat, i Švabu i svoju sudbinu.

Kada su se ljudi izmoreni daljnjim promjenama vratili u svoja dvorišta, u selu su već upravljali drugi Sovjeti, obavijestio je Tanasij Maksym'juk, koji se nije evakuirao u Kon'atyn, nego se skrio u selu – u svojoj sušnici – pušnici.

Na mjestu svih sedamnaest židovskih krčmi strašno su se crnila zgarišta, i po njima su sada, ne bojeći se ljudi, hodale crne kokoši tražeći si nešto malo za pojesti i razgrabljujući skoro pa do neba još vruć pepeo.

Nekoliko kuća bilo je opljačkano do daske, tako da su njihovi vlasnici morali hodati do ljudi proseći.

Udovica Jurčak rodila je u podrumu, bez strane pomoći, dječaka rumunjskog žoľnierza, baš pred bijegom posljednjeg automobila s njemačkom komandom.

A ostavljena od Bund'aka u vrtu, oteljena krava dobila je tele, ali iz nekog razloga je sišla sa svog kravljeg razuma – i sada je iz njenih usta neprestano išao šum, a tele je već dobro rilo crno - bijelom njuškicom.

... Život i rat trajali su istovremeno, u isto vrijeme ovisni i neovisni jedan o drugome.

... U NEDJELJU, kada su ljudi izlazili iz crkve, polukružno su ih opkolili vojnici s oružjem. Od zvonika do samoga trijema seoske općine na drugoj strani puta također su stajali naoružani soldati, tvoreći živi koridor.

Ljudi su gazili, zbijajući se, kao potjerane u tor ovce. Jedni su se vraćali u crkvu, drugi su ulazili u zvonik, stvarajući tamo nevjerojatnu zagušljivost i gužvu, a neki od domišljatijih muškaraca su se zavukli među zvona i iz sve snage udarali na zvonjavu.

Zvoniti se moglo ako hoćeš do sutra – za pragom zvonika dvojica vojnika, a među njima žena, odvodili su ljude u općinu ne preskočivši nijednu dušu.

Matronka je desnom rukom snažno stisnula dječju ruku, a lijevom primila

Myhajlovu. Oni su tako i išli kroz vojnike s automatskim oružjem – utroje, držeći se za ruke.

Nasred sobe nekadašnjega seoskog načelnika stajala su dva velika stola. Za njima je sjedio po jedan vojnik. Iza se moglo vidjeti još po dvojicu vojnika s pištoljima na boku.

Sobom je hodao stariji oficir, premještajući iz ruke u ruku revolver. U Čeremošnom su ga imali u lošem sjećanju: opunomoćeni od oblasnog MGB-a, major Didušenko. S vremena na vrijeme ulijetao bi u selo kao furija – i zajedno s njim nestajalo bi po nekoliko ljudi, neovisno o spolu, imućnosti i dobi. Netko se vraćao s prebijenim ili polomljenim prstima ili ispečenom kožom, a mnogo ih se dosad nije ni vratilo. A tko se vraćao – njemu su se začepila usta. Poslije Didušenka ljudi su hodali kao ovce: možeš ih brojati kao živu dušu, ali koristi je od nje malo.

– Pridite, pridite – gotovo se poklonio Didušenko Matronki i Myhajlu i djetetu, pokazujući rukom u smjeru stolova. – Zapisujte se kamo hoćete.

Matronka je pogledala Myhajla, Myhajlo Matronku, a zatim stolove. Na jednom se uzdizao snop bijeloga papira, na drugome se samotno bijelio ispisani list.

– Tamo se – Didušenko je pokazao revolverom na stol s jednim listićem – jedan vaš gazda zapisao za deportaciju, jednom riječju - za iseljavanje. Kaže, klima je njemu tu pretopla, i on je poželio malo ohladiti svoju glavu, a ujedno svojoj obitelji s mnogo djece pokazati bijeli svet. A ono tamo – uperio je revolver na snop ispisanih papira – ljudi su dobrovoljno poželjeli poći do kolhoza i ondje predati svoju stoku, alat, i sve što im je suvišno u gospodarstvu, te početi gospodariti ne pojedinačno, nego skupno. Tako da, dođite, izaberite kamo želite. Izbor je velik – nasmejao se oficir, nekako vulgarno namignuvši Matronki.

Matronka je sobom zaklonila dijete stavši pred njim, a Myhajlo se premještao s noge na nogu gužvajući u rukama šešir.

– Gledajte, napokon možemo reći da i se i u toj regiji ustanovio spokojan život. Posljednji banditi i njihovi ortaci sami su se predali sovjetskoj vlasti. Ponetko se predao uz ljudsku pomoć. A netko je mislio – oprostite. Sovjetska vlast voli u svojoj pozadini red i spokoj. Mjesni ljudi će nas podržati. A tko se predomišlja – tomu ćemo mi pomoći progledati.

Tako da ti, Myhajlo, ti se Myhajlo zoveš? – Didušenko mu se oštro obratio :

–Možeš prestati razmišljati: mi smo tebe već odredili za kolhoznoga snabdjevača. Skupljat ćeš u kolhozu mliječne proizvode, a zatim ćeš ih voziti u mljekaru u Vyznycu. Tebe su preporučili upravo sami seoski ljudi. Kažu da poštenijega čovjeka

u okrugu ne možeš naći. Zasad će kombinat biti kod tebe, a zatim ćemo sagraditi skladište. Tako da, molim – gurnuo je čisti list papira bliže rubu stola i dao Myhajlu olovku – piši zamolbu s molbom da te prime do kolhoza Kirova, ja ću diktirati. A mi ćemo pogledati, razmisliti, i možda te primimo. Konkurencija je kod nas velika. Sam vidiš – ponovno je pokazao ispisane papire. – Ujedno zapiši i ženu... O, kakvo lijepo dijete! – obišao je straga Matronku i pogladio dijete revolverom po glavi, da se ono zabilo licem u maminu suknju... – Kako se ti zoveš, dijete?

... A UJUTRO, DRUGOGA dana poslije Sv. Dimitrija, u Čeremošno se dovezao cijeli aparat vojnika s oružjem.

Ponovno su dotjerali cijelo selo do općine. Bilo je hladno i vrlo vjetrovito. Padao je snijeg s kišom – zato su se ljudi odjenuli zimski: u džempere i stare sardake. Muškarce kojima je bilo naređeno biti u obaveznom poretku, odvojili su od žena – i sada su se dvije crne hrpe grbile sa stražnje strane općine.

Pod crnim zidom, odmah pod velikim prozorom, sjedilo je... dvoje mrtvaca: mlađahni mladić i sasvim mlada djevojka, može se reći, gotovo djevojčica. Vjetar im je nosio kosu – i činilo se da su oni živi, samo se boje otvoriti oči od srama. Skroz naskroz goli, kao od majke rođeni, podupirali su općinu istovremeno podupirući glavama jedno drugo.

Mladiću s lijeve, a djevojci s desne strane bile su prostrijeljene sljepoočnice. I kada se ne bi znalo da se to skorila krv, moglo bi se pomisliti da su si stavili pod kosu po malenu uvelu ružicu.

Između mladićevih nogu stršao je pištolj kao da je naciljan u nebo.

Kod djevojke je među široko razmaknutim nogama, tako da je bio vidljiv veliki znamen od rođenja na unutrašnjoj strani bedra, stršao borov češer pokrivajući kovrčavu kosicu njezine sramote. Umjesto grudi crnile su se duboke rupe sa sasušenom krvlju. Jedno je oko kod djevojke bilo izbijeno i također zjapilo jezovito izdubljenom rupom.

Na trijemu je stajao Didušenko u dugom kožnom kaputu, pušio je i šutke odmjeravao ljude očima.

Žene su plakale skrivajući lica u rukave džempera.

Muškarci su stajali s glavama spuštenima nadolje.

Bilo je tiho – čak se činilo da se čuje kako pada snijeg i teče suzama za ubijenima.

Mladić je bio čeremošanski. Sin Jurka Ogronnyka. Ivan, pseudonimom Jastreb.

Kada je u selu još vladala njemačka komanda, Ivanova jedinica je uništila njihov vagon s opskrbom. Pobunjenici su skinuli stražare, postavivši svakoga licem do zemlje, a na leđa su postavili po... jaje, prestrašivši ih da su to granate. Dok su Nijemci odležali ne mičući se, Ivanovi dečki su dobro poordinirali. I da nije bilo evakuacije, tko zna kako su se Nijemci mogli obračunati s ovdašnjim ljudima.

A Ivan je otada danju bio gospodar u šumi, a noću – po okolnim selima Bukovyne i Galicije. Nova vlast dobro je osjetila na sebi njegov rad, svakodnevno se dotičući ako ne policajca, a onda glave kolhoza. Drugi Sovjeti, kako su sada nazivali novu - staru vlast gorski ljudi, obećali su veliki novac onome tko oda Ivanovo mjesto prebivališta ili moguće njegove kontakte.

U selu su znali da je Ivanova jedinica ostala u njihovom okrugu posljednja: tekla je 1950. godina. Ali ni sistematične hajke, ni zasjede smicalice nisu dovodile ni do jednog Ivanovog skrovišta. Dobri ljudi rekli su kome treba da o pravome mjestu prebivanja sina zna samo jedan čovjek na svijetu – njegov otac. Zato je iza kuće Ogronnyka i za samim Jurkom bilo postavljeno praćenje - kako ljudi vrlo oštra vida, tako i brojni vojnici, iako ni to nije ni do čega dovelo: Jurko je nestajao iz sela nepoznato kako, ali se uvijek vraćao kući usred bijeloga dana s praznim vrećama na leđima, kao da je mjerio put poslije zamorne i uspješne trgovine. On je išao ulicom potpuno nezainteresiran, kao da je ispražnjen poput njegovih vreća, i gledao pred sebe ni sa kim se ne pozdravljajući i ne odgovarajući na pozdrave. I jednoga dana MGB - ovcu su pregledali cijelo Ogronnykovo dvorište i prevrnuli kuću naglavačke – ali tajni izlaz nisu našli. Zatim su staroga odveli u Vyžnycu u MGB. Ogronnyk je sjedio već nekoliko mjeseci, i do danas je selo znalo da on sina nije prodao. Zsigurno ga je prodao netko drugi kad sad mrtvi Ivan podupire seoski savjet.

Djevojka je, očito, bila tuđa jer je nitko nije prepoznao. Jedni su se došaptavali da je to kontaktna, i da je to možda čak ona odala Ivanov bunker. Drugi su kimali glavama šutke aludirajući na nešto drugo. Ali tako ili drugačije, sada je gotovo cijelo selo teško šutjelo skupivši u grudi zrak i zadržavajući disanje od straha.

U taj tren Didušenko je sišao s trijema nešto nerazbirljivo viknuvši naoružanom soldatu koji je stajao pored trupala.

Taj je bez duga razmišljanja otrčao do zida, objema rukama skinuo najprije djevojku polegavši je na leđa gotovo pa pred same ljude, a zatim povrh nje, licem prema dolje, stavio je momka. Ivanova je glava pozadi bila potpuno smrskana, jedino je na samom tjemenu vjetar podizao ostatak meke plave kose – i od takve se slike kod ljudi, činilo se, kosa također dizala jer su neki muškarci svako malo zaglađivali nepokrivene glave dlanovima.

– No, što? – zapitao je Didušenko bacivši cigaretu na trupla: – Shvatili ste da je flundra nosila jesti tom banditu? – uzeo je za bradu prvoga koji je stajao u muškoj grupi. – Poznaješ je? Ne poznaješ! I ja je ne znam, ali meni je sada svejedno tko je ta kurva. Ljubav do groba! – zasmijao se kroz zube i pljunuo. – Sada će dovesti još jednoga. Htio je biti pametniji od svih. Nije uspio! – derao se Didušenko hodajući naprijed – iza preplašenih ljudi. – Tako će biti sa svima koji se usude pružiti otpor ili se suprotstave sovjetskoj vlasti.

... U to vrijeme u dvorište su ušla kola. S njih su vojnici skinuli Jurka Ogronnyka i posadili ga isto tako pod zid općine, na mjesto upravo skinutih trupala. Mrtvi otac s glavom slomljenom kod vrata gledao je sliku neljudskog izivljavanja živih ljudi nad svojim ubijenim sinom – a zanimjeli i skamenjeni ljudi gledali su na tri trupla takvim pogledom kao što bi gledali oni koji sa sigurnošću znaju da i njih moraju mučiti odmah nakon tih nesretnika.

Stariji Ogronnyk bio je gol do pojasa, a njegove ruke – odrezane do lakata. Jurkovo je lice također nalikovalo krvavoj masi, i kada na glavi, među odrezanom kosom, ne bi bio veliki madež, ljudi možda i ne bi staroga prepoznali.

– Ja ću vam sam ispričati kako nas je htio prevesti žedne preko vode, ta svinja nedorezana! – prskao je slinom ljude Didušenko. – Jer svejedno ćete izmišljati. A ja ću ispričati istinu, da si utuvite: tako će biti sa svakim, a tko će pomagati banditima. Taj stari prdonja tri mjeseca je odbijao pokazati bunker svoga sina. Ali mi smo strpljivi. Nitko nije tako strpljiv kao sovjetska vlast i njezini predstavnici! – Didušenko je vrištao na zadihane. – A zatim nas je naumio prevariti i odveo u Vražju stupicu. Taj austrijski jebivjetar spremao se skočiti u provaliju zajedno s našim oficijom za kojeg je bio svezan lisicama. Nije uspio! Pomogli smo mu poletjeti dolje samome. A ruke smo ostavili sebi. Zato imamo oštre bajunete.

Svoga druga smo uhvatili za šinjel, zajedno s djedovim rukama. Ali i tog prokletnika smo izvukli s dna da bismo još jednom pokazali kako takva sudbina čeka svakoga tko nas makar i najneznatnijim postupkom pokuša prevariti! Svakoga! Sovjetska vlast sve čuje, sve vidi i sve zna, jer svugdje ima uši i oči. I domoći ćemo se svakog bunkera. Kako se i to dvoje skotova domoglo svoga ležaja. Htjeli su ljubav do groba. – Imaju je. I svjedoke imaju...

Zato gledajte, i ispričajte svima; tko ima oči, ali još nije shvatio: danas je na ovome teritoriju likvidirana zadnja banda i njezin vođa. Zadnja - a - a - a!

...USRED NOĆI KUCALI SU triput. Ne, triput su grebali tako kako grebe o prozorsko staklo grana drveta pored kuće, raznjihanog vjetrom.

U polusnu je Myhajlo pomislio da to miševi buše pod. Ali kucanje – grebanje

ponovilo se u jednakom vremenskom razmaku – i Myhajlu je jače zakucalo srce: od noćnog kucanja još nikada nije izišlo ništa dobro. Snenu Matronku pokrio je sve do pod vratdo vestom, a sam je, nabacivši kakvu - takvu odjeću, krenuo na verandu. Veranda je bila ispunjena klupicama, limenkama i bocama, tako da se Myhajlo pipkajući da ne bi lupio ili o što zapeo, olovnim nogama domogao vrata. Okovana željezom, teška hrastova vrata koja su vodila s verande na trijem zaključavala su se u sredini na dva željezna zasuna i jedan tisov – jači od željeznoga – ključ.

– Tko je tamo? – priljubio je usne do vrata Myhajlo, istovremeno pritisnuvši do vrata uho i držeći se za jedan zasun.

– Puštaj, gazdo Myhajlu – svoje ljude... – začuo se tihi muški glas izvana.

Dvojica muškaraca koja su ušla u kuću u čizmama, džemperima i *mazepinkama*¹ s porubom preko leđa, niti Myhajlu, niti Matronki nisu bili poznati. Još ih je nekoliko ostalo vani.

Matronka, ogrnuvši se u veliku vunenu maramu, spremala se upaliti lampu na stolu.

– Ne treba, gazdarice – zaustavio ju je onaj najviši rastom. – Što manje svjetla, to bolje. Mi nismo došli gledati svjetlo.

Iza peći meškoltjilo se dijete. Muškarac je stišao glas:

– Ne ćemo puno govoriti. Mi smo došli uzeti sira, *brânze* i maslaca. A ostalo – što date. Kod tebe je, gazdo – cijelo skladište tog moskaljskog dobra, a naše zalihe su nestale.

Myhajlo je dahnuo na cijelu kuću:

– To je vlasništvo ljudi.

– Zajedničko dobro je zajedničko, ali ono ide do Moskalja. Mi ne ćemo uzeti sve.

Sada je već na cijelu kuću dahnula Matronka:

– A što će on sutra u kolhozu reći? – pokazala je rukom na Myhajla.

– Tako ćeš i reći: nahrupili su usred noći iz šume, napravili su u kući lom, prestrašili nas oružjem, opljačkali i nestali, kao šumski vilenjaci. Još su dali nekoliko udaraca u leđa. Još ćeš ih sam i obavijestiti u zoru. I ništa ti ne će biti. Ne će osiromašiti. A od nas i svih istinskih Ukrajinaca bit će zahvale.

U kući je postalo tiho – tiho. Samo se ponovno iza peći dijete okrenulo na drugu stranu.

– A u subotu ćeš zaklati svinju. Doći ćemo po nju dok je još svjež. Na nas se

1 Mazepinka – uniforma ukrajinskih strijelaca (op. prev.)

ne možeš ljutiti – mi od tebe još ništa nismo uzeli. A ljudi nam pomažu kako mogu. Inače bi nas davno pobili.

– Didušenko je još te jeseni rekao, da...

Muškarac najviši rastom nije dozvolio dovršiti:

...glupa je njegova besjeda bila. I sam vidiš – nas ima. Nije nas više tako mnogo, ali još nas nije malo. I mi im mira ne damo, koliko možemo. Mi smo iz satnije Goluba. Možda si čuo? Sve više ordiniramo na Galiciji. A bukovinski ljudi nam hranom i stvarima pomažu. Dobro pomažu. Sada je tvoj red, gazdo.

Matronka je sklopila ruke tako da se moglo čuti kako su krcnuli prsti, i zaridala je pred prisutnima ne zaustavivši se.

Myhajlo je, razmislivši, stao i rekao:

– Kod nas nema drugoga izlaza...

... Još se nije ni dobro razdanilo kad su dvorište ispunili vojnici. Pretraživali su svaki zakutak okućnice, udarali vjedrima po staji, lomili ploče u sjeniku, s vremena na vrijeme kratko se dovikujući među sobom.

S dva kućna prozora stršali su razbijeni komadići stakla.

Myhajlo i Matronka sjedili su pod zidom na niskoj klupi ne gledajući jedno u drugo, čak ni ne progovorivši. Myhajlo je uvlačio vlažni duhan, Matronka je sjedila nepomično, pritisnuvši na grudi isprepletene dlanove.

Dijete se zabavljalo oko cjepanica raširivši oko sebe prošupljene posude i drvene zdjele sa žlicama.

Ne obazirući se na prisutnost tolike količine ljudi, crven kao požar pijetao je na dvorištu gazio kokicu - sivulju, a bijeli bezrepi mačak valjao se u prašini kako bi počeo leđa.

Čekali su Didušenka u Vyznyci.

A dok su čekali – nikoga nisu ispitivali, samo su dvojica vojnika s lentama preko leđa otišla do bližih susjeda.

Didušenko nije stigao sam: s njim je bio još jedan vojnik – nizak, ponešto bucmast, s očima užurbanima kao u tvora, i visokim zaliscima. Na njemu je nekako nespretno, kao izraslina, visjela tamnozeleno uniforma s lentom, vijorile kao na vjetru jahaće hlače i blistale kožnate čizme.

Je li to od neprestanog živčanog iščekivanja, ili možda od gladne malaksalosti, ali čim su MGB – ovci stupili na ogradu i pozdravili se, Matronki se okolni svijet izokrenuo – i ona se iznenada srušila na travu.

Dok su je vojnici zalijevali vodom, davši joj prije toga nekoliko pljuski, kako

bi brže došla k svijesti, dok su umirivali dijete prestrašeno takvom scenom, Myhajla je ispitivao sam Didušenko.

Major je sjedio za stolom premećući neke papire, da bi nakon toga dugo piljio u Myhajla očima. Ovaj je pak stajao nasred kuće uvukavši glavu u ramena i držao ruke gotovo tik uz tijelo. Ipak pogled nije podizao.

– Ta – a – a - ako.. – rastegnulo je Didušenko kao da je ispuštio nekoliko kolutova dima. – Znači, kažeš, napravili su nered, dali su nekoliko udaraca i još su i opljačkali..

– Ja sam vam već rekao..

– Koliko, ih je, kažeš, bilo, dvojica? – ispitivao je Didušenko udarajući prstima po stolu.

– U kući dvojica i vani, meni se čini, dvojica. Ja više nisam vidio.

– ..Oni su tako došli, ti si ih tiho - mirno pustio kroz vrata, a oni, razbojnici, razbili prozore, i pse plašili..

– Ne, oni su prvo uzeli s verande što im je bilo trebalo, a već na izlasku je taj, koji je bio zadnji, razbio prozore. A u kuću sam pustio, jer što mi je bilo činiti? Malo dijete, žena... a i naoružani su bili.

– Ta – a – a - ako.. – Didušenko je taj put govorio nekako sumnjivo sporo, mirno, ne psujući. – Kažeš, četvorica su odnijela koliko, Myhajle, sira *budza*¹? Po dvadeset i dvije kile svaki? Pa i još bačvu istućenog maslaca. A maslaca, koliko je tamo bilo? – Didušenko je ponovno gledao u papire. – Aha, skoro pedeset kila. Ta - a - ko... nestalo je i još vrhnja. Koliko kanti, Myhajlu? Pet? A u vjedru.. Aha! A još i dvije boce *brânze*.. Čuješ, Myhajlu – major ga je sada probadao očima ne migajući, ali od stola nije ustajao: – A što bi bilo, čuješ, kada ti ne bi vrtio repom i ne bi se pravio glup, i ispričao kako je ono bilo uistinu?! Ti lagati, čovječe, ne umiješ. I prevarantstvo nije tvoj fah. Jer ti pričaš - lažeš, a to se meni ne slaže – i kraj..

– Ja sam vam rekao.. – prvi put je spustio oči. – Ja sam rekao kako je bilo. Ja sam vidio četvoricu. Možda je njih tamo sa strane bilo više. Ali uzimala su dvojica i nosila van. Oni su nekakvi strani, nisu iz našega sela. A niti govorili nisu puno. A što je bilo dalje, kamo su otišli – odakle su došli, oni meni nisu rekli, a ja nisam gledao. Možda su oni imali kola.

– Rekao - o - o.. Slušaj, čovječe, a zašto susjedi nisu čuli kod tebe u kući buku? Dijete od straha nije plakalo, žena nije jadikovala, upomoć nitko nije zvao. Ovdje pljačkaju kolhoznog snabdjevača – a on ni pare iz usta, kao da je sam goste pozvao.

1 Budz–vrsta guculskog sira (op. prev.)

I kola susjedi nisu čuli. I policajac nije ništa čuo niti vidio. I jastrebovi su patrolirali selom. Nitko nije pronašao nikakvih zagaženih tragova. Oni su što – ljudi – divovi, koji s groba na grob stupaju i tragove ne ostavljaju? Tim više, ti kažeš, da to nisu bili seoski. I do susjeda nisi pobjegao odmah poslije toga. Ti si rekao da se to dogodilo o ponoći, a jedan čovjek je vidio da su prozori kod tebe izletjeli pred svitanje, ali iz kuće nitko nije izlazio, tako kao da je te prozore lomila nečista sila. Možda si ti, Myhajlu, od straha nešto zaboravio, onda promisli.. sjeti se i reci istinu, a mi ćemo pričekati.

– A što se tu ima za misliti? Možda vam je to rekao neki pijanac, zato i ne pamti kad je to bilo. A susjede nisam imao zašto plašiti. Oni bi, što, pomogli vratiti sir i maslac? Ja sam vas otišao obavijestiti, a susjedima će ljudi prenijeti bez mene.

Didušenkov kolega se u ispitivanje nije mijesao, nego je samo sjedio i slušao sklopivši pred sobom ruke kao kod Očenaša, lupkao je vrhovima prstiju i cmoktao jezikom. Poslije je izišao kuće, a kada se nakon nekog vremena vratio bio je nečime očito zadovoljan.

– Idemo... – rekao je Didušenku, i sva trojica muškaraca maknula su se van.

Uvenula, sasvim bezvoljna i čak ravnodušna Matronka sada je sjedila na balvanu nasred tora, pokrivajući maramom lice po samim očima.

Dijete je stajalo pored nje, držeći ruke materi na glavi.

Stao je pored njih i Myhajlo.

Oficir u jahaćim hlačama i sam je sjeo na balvan na tri koraka, i podsmjehujući se, šutke je izvukao nešto iz džepa košulje ne spuštajući oči s gospodara. To je bio zeleni pijetla - lizalica na dugome štapiću s raskošnom krijestom i izduženim, dobro zavnutim kljunom prema gore.

Oficir je podigao pijetla do ustiju i jedanput ga sporo liznuo po cijeloj površini, tako sporo da je postao vidljiv debeli trag bijele mase na njegovome jeziku. Zatim je liznuo pijetla po drugi put – sada dugo klizeći vrhom jezika malo po kljunu, malo po krijesti. Šutke je iskušavao lizalicu s takvom nasladom da je čak začuđeni Didušenko glasno progutao slinu. Nasladivši se, oficir je izvukao iz džepa jahaćih hlača još jednoga – sada crvenoga – pijetla s istim takvim zavnutim kljunom i raskošnom krijestom, i stavio ga sebi na koljeno. Ponovno prinijevši do usta zelenog pijetla i kratko ga liznuvši, sada je gledao isključivo dijete. Cuclajući zelenog pijetla tako da se začulo glasno cmokanje jezikom, kažiprstom lijeve ruke oficir je namamio dijete do sebe. I tad se Matronka prenula, kao iza sna, kao da je imala namjeru ne pustiti dijete, ali ono je već stajalo pred oficirom ne skidajući pogled s pijetla na njegovom koljenu.

– Kako se ti zoveš, djevojčice? – živahnim, čak do nepristojnosti laskavim glasom, zapitao je muškarac gledajući dijete otvoreno u oči.

– Darica – kći Myhajla Ilašćuka, sina Petrovog.

– A koliko je tebi godina, Darice – kćeri Myhajla Ilašćuka, sina Petrovog, da si takva pametna?

– Mjesec nakon Pročišćenja prošlo je deset.

– A ti Očenaš znaš?

– Znam. I Vjervanje znam.

– A slatkiše slatke voliš?

– Volim.

Oficir i dijete gledali su jedno u drugo kao da su se natjecali tko će koga pregledati.

Zeleni pijetao u oficirovim ustima s okretnim jezikom ponovno se smanjio za jedno perce iz repa.

Dijete je cupnulo s noge na nogu i progutalo slinu.

Oficir je prinio crvenog pijetla s koljena dječjim ustima, ali u usta nije dao.

– Darice, tata je rekao da su noćas do vas došli stričeki...

Dijete je gledalo zelenog pijetla koji je ponovno polako nestajao u muškarčevim ustima, ispočetka samo ostatci krijeste, a zatim je nestao cijeli. Treptala je očima kao da je nešto mislila.

– Dolazili su – odgovorila je prateći kako crveni pijetao premješta svoju raskošnu krijestu i njoj u ustašca.

Nije ga stigla ni oblizati kako treba, a crvena krijesta već je iskočila iz usta i poskočila joj pred nosom.

Oficir je jednom rukom držao dva pijetla – zelenog, već smanjenog, i crvenog – kao spremnog na borbu, a drugom je pipao i gladio dvije grube i duge – sve do koljena – dječje pletenice sa šarenim vunanim vrpcama.

– Darice, a tko tebi tako lijepo plete pletenice?

– Mama Matronka.

– A ti sama, što, ne znaš plesti?

– Znam. Da pokažem?

Oficir je sam razvezivao vrpcu na jednoj pletenici, brzo ju je raspleo do polovice i predao svileni svežanj kose u ruke djetetu:

– Pokaži.

Djevojčica je brzo isplela pletenicu, zavezala, popravila drugu, i sada je gledala u oficira.

Crveni pijetao ponovno je skočio na dječji jezičak. A kada ga je oficir još jednom izvukao, pijetao je već bio bez repa.

Oficir se nasmijao zavrtjevši lizalicom pred dječjim očima.

Nasmijala se i djevojčica.

– Darice, a tvoja mama – ona je čija kći?

– Mama Matronka – kći Ivana Jakiv’juka, sina Timofyja iz Malynešnog.

– A ti stričeki koji su noćas došli, jako su tukli tatu?

Djevojčica je prebacila pogled s bezrepog pijetla na tatu.

Tata je stajao iza mame i gledao u noge.

Nezainteresirana – kao mrtva – mama je sjedila, ne mičući maramicu s očiju.

Maramica je bila potpuno mokra.

– Oni tatu nisu tukli.

– Oni tatu nisu tukli, ali su razbili prozore?

– Ne, tata je razbio prozore sam kada su stričeki otišli.

– Ali mama je plakala? Je li tako? I rekla je da se stričekima da *brânze*?

– Mama je plakala jako. A stričeki su rekli da se da *brânza*.

– Mama nije htjela da tata da.

Sada je bezrepi crveni pjetic prvo skočio ravno u Daričin dlan, a zatim se brzo našao u njezinim ustima. Kada je istrčao otamo već i bez krijeste, oficir je ponovno upitao:

– Darice, a što su još tati rekli stričeki?

– Rekli su da zakolje do subote svinju.

Oficir je ustao s panja, gledajući malo Didušenka, malo dijete:

– Eto, i dobro. Do subote ima vremena... A sada bježi slatka Darice – kćerko Myhajla Ilašćuka, sina Petrovog do tetke Marije pa se poigraj sa Slavkom. A usput daj i njemu pijetla. On takvog pijetla sigurno nije vidio. – I oficir je izvukao iz hlača još jednu – sada pak žutu lizalicu.

– ... A ti si se kuda, Myhajlu - sine Petra, uputio? – mlako se zainteresirao Didušenko gazeći čizmom cigaretu kada je Myhajlo izišao iz kuće sa spremljenim kao za put ruksakom na leđima.

Myhajlo je gledao ne razumjevši što ga Didušenko pita.

Ako bi u tamnicu – tamo nam te ne treba, da te bez veze hranimo. Tamo drugih podstanara i zabušanata ima dovoljno. Mi ne trebamo puno. – Major je gledao oficira u hlačama koji se umivao kao poslije teškoga rada, jednostavno - iz vjedra iz bunara, hržući kao pastuh: – Ako vratiš u skladište do subote duplu normu

mliječnih proizvoda – ostat ćeš kod kuće. Nama se nikamo ne žuri. Do subote je dosta vremena. Sibir do tada neće zatopeliti. Nećeš lagati – sam znaš... ne trebam ti pričati, glupanu zaostalom.

A dijete nemojte tući. Dijete je uvijek iskreno... Glavom treba misliti, a ako misliš nogama, onda neka glava stradava... Očito te je glup pop krstio, Myhajlo. I zapamti: još se nije našao takav koji bi prevario sovjetsku vlast, jebem vam mater. Didušenko tako lukavog ne poznaje, jer se tako lukav još nije rodio.

... Matronka je žurno pakirala stvari za odvoz. Zatim ih je isto tako žurno vraćala na mjesto. Zatim je legla licem zagnjurivši u jastuk i, ne progovorivši ni riječi, proležala je tako do večeri.

Myhajlo je šutke radio red: ostaklio je prozore, meo verandu, sortirao boce i bačve, a zatim je sjeo na dvorište pod zid – odonda i nije ispustio lulu iz usta, isto tako do večeri.

– Bolje da sam bila otrovala u utrobi takvo zlo ili da sam ju rodila nijemu... – zlo je rekla navečer Matronka ne ustajući iz postelje.

Myhajlo je stavio ruku na njezinu glavu:

– Bojte se Boga, ženo, kad takvo što kažete, dijete ni krivo...

– Nego tko?

– Ljudi, koji su izdali. A ovi su se samo za dijete zalijepili. Netko je javio prije mene. Sve, kako je bilo, javio je. Možda netko od tih koji su u noći dolazili. Valjda vidiš što se događa. Kod nas ljudi znaju napraviti dobro drugom čovjeku, ali znaju i služiti dvojici odjednom. Što znaju, znaju. A dijete još ne razumije što se događa. Mi dijete lagati nismo učili. Pa tko bi bio znao da je ona sve čula?

– A vi, Myhajlo, razumijete, što se događa?! – vrištala je i plakala Matronka, udarajući se glavom o zid. – Vi razumijete?! Kako ćemo se mi izvući iz toga?

– Ja ne znam, ženo... Ali nekako budemo... Bog će pomoći.

Isti čas je Matronka skočila na noge i prvi put otkako on pamti stala pred Myhajla kao da će ga udariti:

Gdje je taj vaš Bog kada se on okrenuo od nas kao od zadnjih grešnika? Zašto se ne okreće od onoga koji radi drugome zlo, a samom mu je dobro? Što sam ja Bogu skrivila da je on poslao danas meni mog mučitelja? Ja sam mislila da je zbog mojih muka moj mučitelj davno istrunuo, a on je danas meni od moga djeteta neprijatelja napravio? Onda, gdje je Bog, je li oslijepio, Myhajle, kada sam se ja tako revno molila cijeli život, a on je i vama bio uzeo pamet jer ste me tukli, kao stoku, a ja sam morala šutjeti?! Bez razloga ste me tukli, i sami znate, a taj koji je kriv došao

me je danas dokrajčiti. I Bog ga nije zaustavio.

– Stanite Matronko – privio je ženinu glavu na grudi Myhajlo, osjećajući da ga sad čeka još jedno – i možda ne manje strašno - iskušenje. Uzdahnuo je tako duboko kao da je imao namjeru uroniti u vodu. – O čemu vi govorite, ženo? O kakvom mučitelju vi govorite?

I tada je Matronka ispričala Myhajlu istinu kojom je zapečatila sebi usta na deset godina. Sve do danas.

... DUGO TRAŽEĆI te lipanjske večeri iznenada kravu, Matronka je obišla branu daleko odozdo, ali i tamo životinje nije bilo. Iz nekog razloga je jače nego inače šumjela voda, a niti na onoj strani nije bilo kako treba – bilo je nemirno, što li? Promrzla i iznervirana, već se htjela vratiti kući kad je u taj tren iz grmlja netko pozove prigušenim glasom. Nasmrt prestrašena, Matronka je najprije htjela pobjeći, ali, malo postajavši, ipak je krenula ka glasu: i u tami su oči ugledale čovjeka i ženu, gotovo potpuno mokre, tako da im se odjeća slijepila uz tijela, kao da su upravo izišli iz vode. Žena je drhtala od hladnoće ili od groznice, a muškarac je pripremao ležaj od granja.

– Ženo dobra, pomози čime možeš. A ako možeš, povedi sa sobom, ili reci gdje se možemo sakriti – ubrzano je govorio čovjek približivši se tik do Matronke. – Mi smo s one strane rijeke. Iz Čeremošnjog. Kod nas danas Sovjeti odvođe cijele obitelji ljudi. Ženo dobra, najbolje gazde iz sela odvođe! Oni tamo znaju da smo žena i ja pobjegli na ovu stranu. Ali mislim da nas ne će uhvatiti. Valjda vaši Rumunji imaju s njima nekakav dogovor pa prodaju ljude. Ali, ako možeš, kad bismo prosjedili ovu noć kod tebe – povedi nas.

– Sada će povesti – rekao je kao da ih je zaskočio sleđa tih, ali grub muški glas...

Dva sovjetska graničara brzo su prebacivala to troje, s rukama svezanima na leđima i udarajući ih, na onu stranu rijeke gdje je vodostaj bio niži.

A na toj strani rijeke bilo je tiho – kao mrtvo: ni vjetra, ni rumunjskih graničara. Samo je šumjela voda.

... Ispočetka su tukli svo troje; ni o čemu ne pitajući i ne slušajući.

Poslije su ih razdvojili – i tada su Matronku tukli samu, sada već između ispitivanja. Pitali su otkada je ona povezana s to dvoje ounivaca¹ koji su prešli granicu, kako i kada su se dogovarali o susretima, koliko puta prije toga su se sastajali, koje obavijesti su predavali jedni drugima. Zatim su Matronki pritisnuli

1 OUN– organizacija ukrajinskih nacionalista (op. prev.)

prste između vratiju – i ona je samo čekala kada će se upišati od boli. A zatim su je tukli – i zalijevali vodom, a zatim ponovno tukli.

Poslije toga su ju pitali što se događa na toj obali rijeke. Ona je pričala sve što je znala: tko se rodio, tko je umro, kako raste povrće, kako se zovu njeni susjedi, koliko je u selu *zobnierza*, ali to nije zadovoljilo te koji su ih tukli i sve je počinjalo ispočetka.

Tijekom noći su je zatvorili u podrum bez stepenica, kuda je trčalo mnogo štakora i nije bilo ničega na što se može barem osloniti. Tako je i prostojala cijelu noć pod zidom, s vremena na vrijeme premještajući se prebijenim nogama da bi otjerala noćnu gamad. A u samo jutro naoružani pratitelj šutke je odveo Matronku u isto tako praznu, ali svijetlu sobu i dugo ju je ostavio samu.

Otprilike nakon sat vremena ušao je oficir i prijaznim glasom, pristalim za doček a ne za ispitivanje, zamolio Matronku da sjedne na doneseni stolac. Matronka je bez snage pala na stolac, spustivši još ruke na koljena.

Ispočetka je oficir navukao bijele zastore na prozorima, zatvorio iznutra vrata, a zatim je nekoliko puta obišao oko stolca dugo zagledavajući ženu. Drugi put je šutke povukao razbarušenu pletenicu, pogladio joj kosu na zatiljku, zatim ju je primio za bradu:

– Ja te ne ću tući. Ja ću te pitati – a ti odgovaraj samo istinu. I tada ću ja tebe pustiti. Dobro? – zagledao joj se u oči.

Obrisavši nadošle suze, Matronka je kimnula glavom na znak pristanka.

A sada reci tko je tebi naredio ili te prisilio da ideš do dogovorenog mjesta na rijeci da bi pokupila prebjegle? – jednim prstom bolno je pritiskao jamicu na bradi.

– Nitko. Ja sam tražila svoju kravu. A oni su već bili tamo.

– Dobro. Onda mi reci sljedeće: to si također ti, ili oni koji su tebe poslali do rijeke pomogli skriti se dvojici ljudi s naše strane prije tjedan dana?

– Ne. Ja sam vam rekla: naša kuća je nedaleko rijeke, i u lugovima mi pasemo blago. Zar vam s ove strane nije to vidljivo?

– ...Aha, svakoga dana si hodala i davala si do znanja na ovu stranu... Kako si ti to radila?

– Ja ništa nisam davala – zaplakala je Matronka

– Dobro - o - o. Ti ništa nisi davala. A zašto ti je pazuhom mokro?

– Procurilo je mlijeko. Imam tromjesečno dijete. Pustite me, gospodine... dijete je u kući samo i gladno... mlijeko će presušiti... – ponovno je zaplakala brišući rukavom suze. – Ja ništa ne znam. Ja vam sve govorim istinu.

– Aha!. Kao da se razveselio oficir, sklanjajući joj s očiju ruku. – Tebi je ostalo tromjesečno dijete i u grudima je procurilo mlijeko! Očito, ti si vrlo mliječna. Sada ćemo provjeriti govoriš li istinu.

S tim riječima on se nagnuo nisko nad nju, onjušio pazuhu, zatim je grubo istrgnuo iz suknje košulju, razderao je do brade, kleknuo na koljena i dvama prstima iz sve snage stisnuo najprije nabreklu bradavicu jedne, a zatim se cijelim dlanom primio druge dojke. Kao da ju je htio podojiti. Tanki mlazovi zalili su u oficirovo lice – i on je sve brže i brže, oboma velikim dlanovima, s vremena na vrijeme naginjući se do Matrončinih usta kao da ju se spremao ili okusiti ili poljubiti, a ona je vrištala od boli na sav glas jer joj je stiskao grudi kao kravi dojilji – sve dok se nije svalila bez svijesti na pod.

... Kada je došla k svijesti, oficir je popravljao jahaće hlače i zadovoljno se krivio otirući s lica ostatke grudnoga mlijeka. Govorio je sporo i bezvoljno, kao da je upravo ustao od žene:

– Pustit ću te samo zato što ti imaš malo dijete, velike grudi i dugu kosu. A tvoja će krava sada meni davati mlijeko umjesto tebe. Ali zapamti si, ženo, jedno: ako ma i jednom, negdje nekome, pa čak i mužu, kažeš što je s tobom bilo...

– Ja se ničega ne sjećam – nije dala dovršiti Matronka i pogledala mu je u oči.

– Eto i dobro. Pa - a - ametna. Noću će doći čovjek iz vašega sela i prevest će te preko vode. Sjedit ćeš tamo gdje te on ostavi dok te netko ne pronađe. Ali tog čovjeka također zaboravi, čak i ako ti je brat.

... Prevodio je Matronku Dmytro Ugryn, isti koji je nekoliko dana prije donosio Nijemcu u ulaštenim čizmama sol-kruh na ručniku. Nije joj rekao ni riječi i nije ju gledao u oči. Prešli su rijeku usred noći nedaleko pograničnog punkta, ali ih iz nekog razloga taj put nije zaustavljao čak ni stražar, koji je ili kunjao, ili pravio provjeru tko kunja.

A danas je njezin mučitelj ispitao malenu Daricu noćnu istinu, ne prepoznavši svoju nekadašnju žrtvu...

... UJAK VASYLJ – majčin brat u trećem koljenu, gledao je na Myhajla i suosjećajno i srdito odjednom: on je dobro razumio koja je bijeda sustigla njegovoga rođaka, ali nije razumio kakvu pomoć moli kod starog gazde koji drži pašnjak u Bozni. Pašnjak je napola kolhozni, napola – ljudski, a ujak Vasylj - stariji je u njemu glavlar.

Myhajlo je već drugi dan hodao s pašnjaka na pašnjak, od kuće do kuće, moleći u ljudi bilo kakvo jestivo dobro, obećajući odraditi na dnevnicama posuđeno. I netko, poslušavši ga, pomagao je jer je znao da Myhajlo ne laže. Netko, a osobiti bogatiji gazde, smijao se u brk i odbijao – i tada, Myhajlo ne bi mogao reći kako se to dogodilo, ali čekao je u travama ili pod stajama sve dok nije bilo moguće ukrasti s vidljivog mjesta barem šaku maslaca ili vrč vrhnja, i zatim je sjedao na konja. Kako samo nije sam sebi bio čudan, ali te pojedinačne i sasvim neosjetne krađe nisu mutile njegovu savjest. Iako, ako ćemo po istini, Myhajlo tada o savjesti nije mislio. On je znao jedno: ili dupla norma mliječnih proizvoda, ili Sibir.

Ali čak ni ukradeno ni posuđeno nije moglo ni izbliza pokriti ono što su od njega zahtijevali MGB - ovcu.

... A sada je ujak Vasylj mahao raširenim dlanom pred Myhajlovim nosom i prskao kroz brk slinom:

– Pa ti si slab u glavu, Myhajlo! Kako da ja tebi dam ljudski muku samo tako?! Iako si mi nešto i u rodu, pa kakva ste vi to porodica, čovječe, da je bolje ne imati je, oprostiti ćeš mi na riječima. Sve nije kao kod drugih... A osim toga, što ću ja reći gazdama? Ja razumijem da je ljeto dugo i oko poslova se može zapeti, ali znaš li ti koliko ćeš trebati raditi da bi odradio takvo bogatstvo? A i kako ću reći ljudima da su zbog tvoje glupe glave izgubili toliko rada? Ti misliš da će svi biti sretni što je njihov žulj otišao ne u njihovu sobu, nego u sovjetsko skladište? Što ti misliš, da će drugi biti sretni što su njihova mlijeka zagrmila do galicijskih blata? Ja ću ti malo čime pomoći, Myhajlo. Ja isto imam djecu, a i do svoje smrti želim poživjeti. A u gora vremena sam nekako izbjegnulo tu napast, onda i sada to želim.

... Tko zna čime bi se završila ta jednoglasna ujakova besjeda da iz košare nije bio izišao... visoki muškarac u kojem je Myhajlo prepoznao svojega noćnog gosta iz satnije Golub. Muškarac se nalazio u ujakovom keptaru s pištoljem preko leđa i u zelenoj kapi.

Tada je Myhajla presjeklo.

– Gazdo Vasylju – obratio se Myhajlov noćni gost ujaku – pustite tu pustu priču. Mi ćemo vratiti gazdi uzeto, a s vama ćemo se sporazumjeti kad čovjek ode u selo.

– Ali vi ćete onda umijeti od gladi! – nenadano ga je za sebe prekinuo Myhajlo.
– Ja nazad ne ću uzeti...

– Ako u zimi nismo poumirali, onda sada sigurno ne ćemo – nasmijao se čovjek iz šume – pogledaj kakvo ljeto počinje. A Bog je dobar. Pa i ljudi će pomoći. Ti nisi jedini koji nam je htio pomoći.

– Ne – uzdahnuo je Myhajlo. – Ja ću onda radije u Sibir...

– U Sibir imaš kad – prozviždao je šumski duh. – Uzmi tamo na konja vreće sa sirom i *brânzom*, i udari u selo dok nije kasno.

Natovaren punim vrećama konj je išao kao da je nosio mrtvacu, ali Myhajlo nije gonio životinju. Sada mu je konj bio bolji nego ljudi koji su ga učinili zločincem. „Ja sam prvi put u životu krao“ – nekako ravnodušno mislio je Myhajlo toptajući za konjem sputanim svojim nogama, ne gledajući niti u stranu, niti na put. – „Ja sam postao zločinac – i Bog me ne kažnjava. Zašto?“ – pitao se Myhajlo osjećajući kako srce nemirno bije u grudima.

Prvi put u mnogo godina osjetio je da ima srce – i viknuo konju: „Dura!“ ...

... Matronka je visjela u šupi obješena o gredu oko vrata omotane kose, s crnim isplaženim jezikom, u bijeloj mrežastoj Uskršnjoj košulji na golome tijelu, gotovo dodirujući prstima zemlju, a pod njom je bila velika kaljuža.

Gologlava, raspletena Darica objema rukama držala se za njene bose noge, tako da ju ispočetka nisu mogla odvojiti dva čovjeka – Myhajlo i muž Marijine susjede – Dmytro.

A zatim, kada je stigao Didušenko, još dvojica muškaraca nije mogla skinuti Matronku s grede, sve dok Didušenko nije naredio da joj se odreže pletenica...

Otada je Darica izgubila glas.

A s vremenom su je u Čeremošnom počeli nazivati *slatka*.

Sve dosad.

– Vidite, kumice, kako to na svijetu biva... I recite da tomu nije tako. Kada se Myhajlo tako jako volio s pokojnicom Matronkom, oprosti joj Bože ttakav njezin grijeh, seoski momci nazivali su ga Dovbušem. Govorili su, gledaj, jednu dragu ima, umro bi za nju. I tako se ono i desilo...

– Tako je to, tako, ali pravi Dovbuš imao je ne jednu dragu...

– Kao da ste vi bili među Dovbuševim ljubavnicama pa znate koliko je on ljubavnica imao...

– Bila – ne bila, ali Galicijani bolje znaju o svome Dovbušu, a moj je muž bio iz Galicije, pa mi je svašta pričao, pokojnik.

– Bolje da vam je dječice više naklepao nego da vam je svašta napričao, kumice, sad ne biste razmšljalli tko će vam oči zatvoriti kad vaše vrijeme dođe...

– Bože - Bože... strašno neko prokletstvo je bilo na toj familiji, i nitko ne zna kakvo, svekrvo...

– *To nije prokletstvo. Takvo je bilo vrijeme. Zar su tad jedino Myhajla pregazili, kao kolima? Zar su njega jedinoga natjerali da ide protiv svoje volje i jedni, i drugi? Ali šute ljudi – dosad se boje... nekome je i nezgodno sjetiti se istine. A o mrtvima je lakše pričati, jer znaju da se nema tko za njih zauzeti, i pravu istinu reći. Nijema Darica ne će vrlo veliku istinu reći... Bio je jedan pametan koji je istinu rekao – Ivan Cvyčok. Ali nema Cvyčka. Pojeli su Cvyčka bez ulja.*

– *Prekrižite se, djeco, rano ujutro i uvečer se prekrižite, i molite Boga da vas zaobiđe takva teška sudba. Vi sad ni u što ne vjerujete. I ništa ne razumijete. Ja ću vam na primjer reći da stare ljude treba ipak ponekad slušati. Vidite, ta je kuća od samog početka bila prokleta, i prokleti su ostali oni koji su živjeli u njoj. Gledajte kakvu tešku smrt je imao Myhajlov tata. Cijeli život splavi je na vodu spuštao, a splavi su mu život odnijele. A mama? I mama je prokleta. Iako su lagali o njoj ljudi. Myhajlova mama je bila poštena žena. Zavist je sve napravila. Ljudska zavist gora je od slabosti. Tako je ljudska zavist sve i napravila. Cijela familija otišla je k vragu. Ni dobra, ni djeteta, ni sreće. Nigdje ničega... Samo nesretna nijema Darica, koja okajava grijeha za sve na ovom svijetu, sirota.*

– *Vidite, Anice, meni je još moja mama pričala, daj Bože zdravlja nje se prisjećati, da je Daričina mama prekršila običaj odmah poslije svadbe. Žena koja ima muža – ona nije cura da bi rasplitala pletenicu, a Myhajlo, pričali su stari ljudi, češljao ju je kao dijete. Evo vam već grijeha. A grijeh – to je spor s Bogom. Bog je morao riješiti taj spor sa sobom. Ona je pred kućom stajala s raspletenom pletenicom, kao coprница, a on cijepa drva i smije se.*

– *Stvarno istinu kažete, kumo Mariko. Ona se sporila sa samim Bogom. S nepokrivenom glavom povremeno je po selu hodala.*

– *Ali, žene, do crkve nepokrivena nije hodala.*

– *Ali ipak se sporila s Bogom!*

– *Nešto ću ti, kćeri, reći što nikome još nisam rekla. Ali skoro ću umrijeti, zato se moram ispovijedati. Pamtiš li, već je tome nekoliko godina, kako je Kalynička bez djece umirala? Mučila se pred smrt strašno – nije pristajala da se umiri. To su također sve grijesi. Ljudsko vlasništvo nije joj davalo laku smrt. Kad su odvodili pred rat ljude iz sela u svijet, onda je ona u svim sobama radila reviziju – i nabrala je, kao prosac na Uskers oko crkve. A to su ipak stvari proplakane. Malo tko od njihovih gospodara se vratio nazad. Svi su tamo u svijetu smrt svoju dočekali, a netko se i nije mogao vratiti, a već*

kad se moglo – onda nije bilo kome. Kalynička svoje dece nije imala, zato je posvojila. I što ti misliš, kćeri? Kalynička je pokćerki tuđe – ukradene košulje u miraz dala, mislila je da su ljudi zaboravili čije su to košulje. Ljudi su možda i zaboravili – ali Bog sve vidi i sve pamti. I ta pokćerka – posvojena, izbacila je svu svoju djecu još do tri mjeseca, kao kobila sa sebe neusklađenog jahača. Grijehe je za ne svoju mamu okajavala. I možda je ispalo da će prazna, kao prošupljeno vjedro, vijek svoj doživjeti.

A Kalynička, pokojnica, tad je i mene na tu glupost nagovarala. Kaže, idemo, prijateljice, a mi smo dvije od mladosti prijateljemale, idemo i uzet ćemo samo košulje. Ionako se njihove gazdarice ne će vratiti. Nitko ih ne će naći. Tamo su takve, kaže, košulje, a marame, Bože pravedni – tri dragana ćeš do sutra imati. Ali meni je Bog dao pameti da ne odem... Pa i dragana meni nije bilo trebalo.

– ... O, koliko su ti Moskalji zla među ljudima napravili, brani me Bože!

– Svačega je bilo, kumice... I dobro, i loše su radili. Ja još pamtim kada su u četrdesetima došli prvi Moskalji. Kumice, reći ću vam tajnu, jer ja sam već stara pa mogu sad sve tajne ispričati... Onda ću vam reći, kumice, da su tako ti Moskalji lijepo naše žene molili, da je bilo lakše dati im, nego odbiti. I što vi mislite – mi smo davale pomalo, jer tvoj tako lijepo ne moli.

– Što jest, jest. I mene ih je više molilo, ali konačno je izmolio samo jedan. A drugi Moskalji, ti, koji su došli već poslije rata, već su ipak molili manje... I što su jadne žene trebale raditi? Ajde, onaj Petr'uk, što pored kovačnice živi, vi mislite da je Petr'ukov sin? Skapenis'kyj Didušenko, urušio mu se grob, kakav je loš bio i koliko je ljudi pobio. Što vi mislite, zašto je tom Petrjuku mlađem dijete bogalj? Zbog tatinih grijeha, Didušenkovich. S više njih je on tu bogalja napravio.

– Bakice, a što, ova naša slatka Darica od rođenja je takva nijema i glupa?

– Nije od rođenja – od sudbine. Ali ona nije glupa, unučiću, to ljudi misle da je ona glupa, jer nije takva kao svi. A ja tako ne mislim. Pa nije ona ni za što kriva. Ali takva je njena sudbina. Za tebe je rano da već to znaš. Kad odrasteš, ja ću ti sve ispričati. Ako doživim.

– Vidite, Marijo, vi sve znate jer u susjedstvu tolike godine živite. Da se taj Ivan Cvyčok nije bio obukao u vojnu uniformu i u te jahaće hlače, sve bi bilo dobro.

– Možda, i je tako, a možda i nije. On nije znao. Pa nitko i nije mogao znati.

– Ali netko je mogao reći. Vi ste mogli reći, Marijo.

– Ne možeš sve reći, čak i kad bi htio. Pa i nitko se ne želi miješati u tuđi život.

Ali s druge strane, pogledaj, izlaze momci iz vojske, idu po selu u vojnoj uniformi – i ništa Darici nikada nije bilo.

– Tako je, to su oni po selu hodali, a Cvyčok je stao pred njene oči. A on joj je već bio kao rod, pa se preplašila, očito, njegovoga izgleda. Što mislite, baš se takvo što njoj dogodilo. A šteta... Ja sam već mislila da bar malo pomoći jednoj curi makar u starosti bude od Ivana. A ovako, sirota, tko će je nadgledati kad mi, Marijo, umremo? Već nam se bliži do Jorčyha put.

– Oh, kumice draga, Vas'utice zlatna... Život – to je trojaka ruža, rekla je jednom moja svekrva, neka joj je carstvo nebesko. A ja sam bila mlada i glupa. Mislim si, tako kaže, u očima vidi trostruko, što li!? A ona kaže: snaho, ti misliš da ruža ružinu boju ima. Ali nije tako. Zato se ona trojakom naziva. Takav je i život. Nekad se tebi crn pokaže, pa žut, a tamo, pogledaj, zaplamti crvenom. Nikada ne znaš koju boju ćeš sutra ugledati. Čekaš jednu, a on tebi pokazuje drugu. Oh, dugo je mislio Bog kako bi ljudima svakakve kazne smislio. Dugo i dobro je mislio, kumo. A mi i ne znamo, zašto...

7. veljače – 7. ožujka 2002.,
Kyjiv – Konopkivka na Ternopoljščyni

3. – 10. siječnja 2003.,
Kyjiv

13. listopada 2002. – 4. svibnja 2003.,
Kyjiv – Guta na Ivano – Frankyvščyni

O AUTORU

Djevojčici Bukovynki bilo je pet godina kada je njezina zemljakinja Iryna Vilde dobila Ševčenkovu nagradu. Ravno nakon četrdeset godina „Slatka Darica“ Marije Matios vratila je tu nagradu na Bukovynu, a ukrajinskom čitatelju okus iskrenog, ali ne slatkoga slova.

U njezinom tobolcu su: „Nacija“, „Život je kratak“, „Banket Marije Matios“, „Mister i missis U. u državi Ukriv.“, „Vulgarni roman“, „Skoro nikad nije naopako“. Nijednu od tih knjiga nisu zaobišli interesom ni čitatelji, ni kritika.

Time što je knjiga pod nazivom „Nacija“ izišla u prijevodu ruskim jezikom, Marija Matios ponosi se ne manje nego svojim obiteljskim stablom, kao i time što je duže vrijeme radila u Černyvec'koj automobilskoj tvornici.

Pripada nepredvidljivim piscima, jer ima sklonost kidati „literaturne konce“. Smatra da je njezin temperament „zakodiran“ njezinim mjestom rođenja: selo Rostoky Putyls'kog rajona Černyvec'ke oblasti. Najveći šok preživjela je kada je pročitala o sebi u tisku da se rodila u obitelji Jurija Fed'koviča. Ne zna što su to feminizam, mržnja i ljubomora. Voli čak i najzadnjeg nitkova u svojim djelima, jer „ako se može medvjeda naučiti voziti na biciklu, onda se može svakog čovjeka naučiti da voli svoju domovinu, zna jezik i cijeni povijest zemlje, koja ga hrani“.

s ukrajinskog prevela Dijana Dill

SADRŽAJ

Uvod: Jevgenij Paščenko. Marija Matios ili duhovna snaga ukrajinske žene	7
DARICA DRAMA SVAKODNEVNA	15
IVAN CVYČOK DRAMA PRETHODNA	37
MIHAJLOVO ČUDO DRAMA NAJGLAVNIJA	67
O AUTORU	131

UDRUGA HRVATSKIH UKRAJINISTA
Knjižnica UCRAINIANA CROATICA

1. Genocidni zločin totalitarnog režima u Ukrajini. 1932-1933. Gladomor. Priredio Jevgenij Paščenko.
Zagreb, 2008.
2. o. Ivan Barščevski, Olja Barščevski, Željko Peh: Jubilej 100. godišnjice osnivanja grkokatoličkih župa Sibinj, Gornji Andrijevc, Slavonski Brod. 1908-2008.
Sibinj-Slavonski Brod, 2009.
3. Jevgenij Paščenko: Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe.
Split, 2010.
4. Jevgenij Paščenko. Slavist i imperiji. Vatroslav Jagić između Galicije, Malorusije i Ukrajine.
Zagreb, 2010.
5. Jevgenij Paščenko. Od Kijeva do Poljica. Tragom prastarih migracija.
Zagreb, 2010.
6. Hrvatska ševčenkiana. Priredio Jevgenij Paščenko.
Zagreb, 2011.
7. Bogdan Igor Antonyč. Most iznad vremena. Pjesme. Prepjev s ukrajinskoga Dubravka Dorotić Sesar.
Zagreb, 2011.